

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1918

HÄFT. 4

KULTURHISTORISK-TIDSKRIFT

••• **UTGIFVEN AF** •••
D^r. GUSTAF-UPMARK
MUSEETS-STYRESMAN

Sigurd Wallin, De svenska prästgårdarna som objekt för kulturhistorisk forskning	129
Maria Collin, Skånska nätspetsar	143
Nils Keyland, Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Ett supplement	150
Smärre meddelanden: N. E. H., Björnen i idet. Enligt svensk-finsk folktro; K. K. Meinander, Finska ryor	159
Litteratur: Martin P:n Nilsson, Studien zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes, af N. E. H.; Tidsskrift for historisk Botanik I: 1, af N. E. H.; S. Erixon och Th. Kjellberg, Ronneby byggnadshistoria under 1700- och början af 1800-talet, af N. E. H.; E. Grip, Några bidrag till kännedom om svenskt allmogelif, af L. Stg; H. Rosén, Om dödsrike och dödsbruk i fornnordisk religion, af N. E. H.	165
Upprop angående musikinstrument	172

Bilaga: Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1917 samt Redogörelse för K. Lifruskammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1917.

Gåfvor till Nordiska Museet från landsorten insändas under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angifvas.'

Fotografier af kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utöfvandet af landtliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntro-föremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet af Nordiska Museet.

Uppteckningar om lefnadssätt, sysslor och bruk i äldre tider samt om folkseder, lekar, forntro och vidskepelser, sägner o. s. v. äro likaledes särdeles välkomna bidrag till museets arkiv för svensk folkkännedom.

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatser innehåll.

Fig. 1. Amnehärads prästgård, Skara stift. Byggd i slutet af 1700-talet, öfre våningen senare påbyggd. (Jämför fig. 7.)

De svenska prästgårdarna som objekt för kulturhistorisk forskning.

Af

Sigurd Wallin.

Boställsgårdarna ingå i det svenska landets bebyggelse såsom en karakteristiskt särpräglad medelklass, ett mellanled mellan den rena allmogebebyggelsen å ena sidan och å den andra herrgårdarna och slotten, de utpräglade högreståndsanläggningarna. Helt naturligt utgör denna medelklass ingen strängt enhetlig grupp, utan innefattar rätt stora variationer, men som en fast kärna i gruppen ingå just alla ämbets- och tjänstemannaboställena, de ecklesiastika, militära m. fl. Kring dessa gruppera sig naturligt såväl en mängd småherrgårdar som ock vissa slag af storbondegårdar och äfven andra arter af landsbygdens äldre bebyggelseformer. Tillsammans utgöra dessa bebyggelsegrupper ett ganska betydande element i landets äldre bebyggelse, hvars studium måste ingå i en kulturhistorisk behandling af denna för att ge bilden fullständighet och skänka en

rätt belysning åt förhållandet mellan den starkare inhemska traditionsbestämda allmogekulturen och den för de utländska moderna hastigare reagerande herrekulturen.

Om dessa mellanliggande blandformer syns mindre lockande till studium, kan detta vara lättförklarligt, då synpunkten för ett kultur- och konsthistoriskt studium af det inhemska materialet i första hand och som hufvudsak varit en af de två: antingen den att ur den primitiva och konservativa allmogekulturen söka utdestillera det äldsta och ursprungligast inhemska, eller ock att af herremanskulturen framvisa de exempel på byggnads- och rumsinredningskonst, som bäst kunnat visa vår delaktighet af den kontinentala kulturen, och som alltså närmast ansluta sig till dess ledande konstnärers arbeten. Det är därför helt naturligt, om de samhällsklasser, som icke representera någondera af dessa ytterligheter, hittills blifvit — om ock långt ifrån förbisedda — så dock mer i andra hand omfattade af forskningens intresse. Efter hand som denna forskning nått allt större mognad och omfattning vinna emellertid just dessa element i betydelse, och det framstår allt klarare, att om landet frambringat en från den rena allmogen skild men ändock nationellt särpräglad borgerlig högreståndskultur, så skall man finna denna hos medelklassen och ej i första hand hos den förnämre herreklassen, hvars sträfvan ständigt varit att så nära som möjligt följa de kontinentala moderna.

Den enda hela landet omfattande grupp af boställen, som ännu är i full funktion, tjänande sin gamla uppgift, är prästgårdarna. Andra, såsom de militära boställena, ha som bekant längesedan frånträdt denna särställning. För ett studium af de svenska prästgårdarna i deras gamla skick är emellertid stunden nu inne, då ett nytt lönesystem medför genomgripande förändringar af flertalet gamla prästgårdskomplex i samband med att det bryter prästens häfdvunna ställning till modernäringen. Lagen dömer landet förlustigt ett stort arf af gammal bebyggelse- och hemkultur, och om forskningen vill på sitt sätt bärga in en skörd af kunskap om det förflutna, gäller det att hasta, innan det är för sent. Här som ifråga om allmogekulturen blir lösen för samlings- och forsknings-

Foto. A. G. Paul Palén. 1914.

Fig. 2. Västerviks prästgård (kyrkoherdebostället). Boningshuset sedt från gårdssidan, byggt omkr. 1750. I bakgrunden gamla kyrkans torn. (Jämför fig. 4.)

arbetet, att det måste bedrivas i forceradt tempo, om något skall kunna räddas undan glömskan.

Det är innehållet i Ecklesiastik boställsordning af den 9 dec. 1910 jämte därmed i samband stående författningar, som framkallat behovet af en omfattande kulturhistorisk utforskning af prästgårdarna landet rundt inom en begränsad tid af några år, innan regleringen gått fram öfver dem. Genom den nya lagen införes nämligen ett nytt system för prästerskapets aflöning, innebärande att till prästen, upplåtes endast en bostad med tillhörande uthus och trädgårdsområde, under det att han i öfrigt helt aflönas med kontanter, och de gamla prästgårdarnas jordbruk skötas genom allmän försorg och ej vidare upplåtas åt prästen som löneförmån in natura. För de bestående gårdskomplexen innebär detta i regel en klyfning. Den gamla gården, som varit byggd som en jordbruksgård med därtill hörande uthus och bostäder jämte den för prästfamiljen afsedda karaktärsbyggnaden, skall nu förvandlas till två gårdar, en jordbruksgård med arrendatorsbostad och ett prästboställe utan jordbruk, blott med trädgård. Att detta i de flesta fall medför stora rubbningar i de gamla gårdsanläggningarna, synnerligast där dessa äro bäst bevarade i gammalt skick, är tydligt, och därmed är ock klart att den kulturhistoriska forskningen, om den skall kunna tillgodogöra sig det dyrbara material, som prästgårdarnas stora grupp innebär, nu blifvit ställdt inför ett sista tillfälle härtill. För den praktiska hembygdsvården innebär den revolutionerande prästgårdsregleringen ett stort och maktpåliggande problem, hvars betydelse är värd att framhållas, samtidigt som denna synpunkt här måste lämnas åsido. Den kulturhistoriska undersökningen är bland annat en grund, på hvilken det praktiska arbetet med stor fördel kan bygga.

Det största antalet löneregleringar skola genomföras under de allra närmaste åren, så att redan år 1923 endast ett mindre antal återstår, fördeladt på en något längre period.

För realiserandet af en kulturhistorisk undersökning af prästgårdarna, innan regleringen hunnit decimera materialet, ha bl. a. följande åtgärder vidtagits såsom en inledning till det arbete, som

kräfvades för uppgiftens lösning. Efter en diskussion mellan representanter för den kulturhistoriska forskningen och för ärkestiftets prästerskap inför ärkebiskopen och Nordiska Museets styresman utsändes våren 1917 genom domkapitlet till samtliga prästboställesinnehafvare i ärkestiftet ett frågeformulär från Nordiska Museet med begäran om allehanda upplysningar rörande de gamla prästgårdarnas byggnad och allmänna anordning. Sedermera under sommaren utgick samma formulär till de öfriga stiftens prästerskap, lifligt förordadt af respektive biskopar och utsändt genom domkapitlens försorg — till Göteborgs stifts prästerskap direkt från Nordiska Museet. Med denna hänvändelse till prästerskapet afsågs att genom boställsinnehafvarnas eget benägna bistånd erhålla ett första öfversiktmaterial med en viss likformighet och omfattande hela landet. Den därvid fästa förhoppningen har ej kommit på skam. Det har visat sig, att ett mycket stort intresse och liflig beredvilighet existerar hos prästerskapet, och för närvarande finnes inkommet till Nordiska Museets arkiv en rätt betydande samling af dylika prästgårdsbeskrifningar, i stor utsträckning åtföljda af ritningar, planskisser, teckningar och fotografier, för hvilket allt museet stannar i stor tacksamhetsskuld till vederbörande. Vid slutet af år 1918 hade svar inkommit rörande i rundt tal 1200 prästgårdar — något mer än hälften af hela det existerande antalet — åtföljda af omkr. 700 fotografier och omkr. 800 blad ritningar. Ytterligare svar inkomma efter hand, hvarför man har god förhoppning att på detta sätt få en alla landets prästgårdar omfattande samling.

För fullföljandet af uppgiften att åstadkomma ett kulturhistoriskt arbete öfver de svenska prästgårdarna bildades en kommitté med Nordiska Museets styresman som ordförande. Afsikten är att möjliggöra en grundlig fackmässig undersökning med uppmätning, fotografering etc. af allt ännu kvarstående värdefullt material jämte studium af de arkivaliska källorna för att på grundval häraf utarbeta kulturhistoriska framställningar af de särskilda stiftens eller landsdelarnas. Dessa framställningar, gjorda efter en i väsentligheterna gemensam plan, skulle så komma att bilda en enhetlig, på grundlig forskning byggd öfversikt öfver hela materialet.

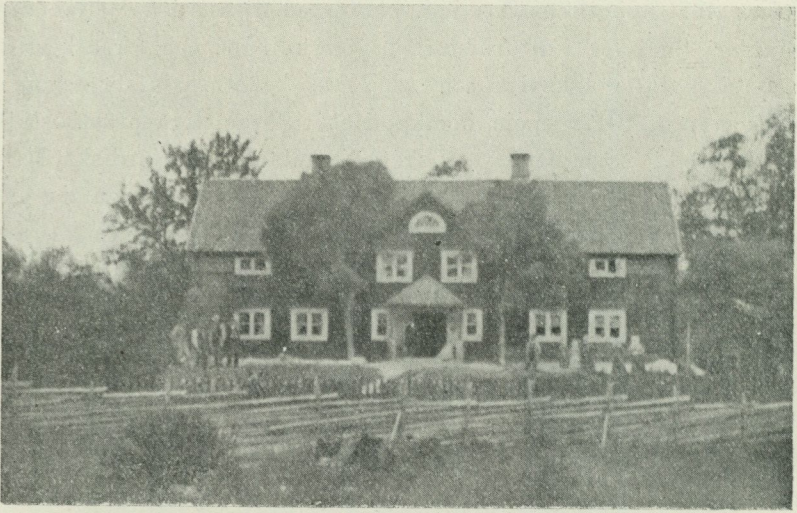

Fig. 3. Kristdala prostgård, Linköpings stift. Gamla manbyggnaden, byggd 1757, rifven 1877. Efter en äldre fotografi.

Till det af prästerskapet visade aktiva intresset har fogats äfven många andra personers, hvilka tillfört prästgårdsarkivet åtskilligt värdefullt material. En början till systematiska undersökningar är gjord, närmast inom Mälardalens län, genom uppmätning

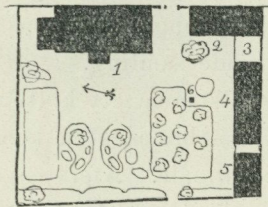

Fig. 4. Västerviks kyrkoherdebo-ställe. (Jämför fig. 2.) — 1. Boningshuset. 2. Vagnbod, stall och ladugård. 3. Bakgård. 4. Bodar. 5. Brygghus. 6. Pump. — Boningshuset och stallbyggnaden ligga vid gatan med port emellan; å öfriga sidor gränsa andra tomter intill prästgården. Snedt öfver gatan ligger gamla kyrkan.

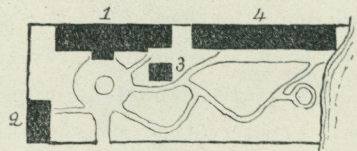

Fig. 5. Nora prostgård. Tomten omges på tre sidor af gator och når med ena kortändan ned till sjöstranden med en sluttning, å hvilken trädgården är anlagd. Utmed norra gränsen ligga uthusen trappformigt intill hvarandra. — 1. Boningshuset (byggt efter en brand 1738, sedermera till- och påbyggdt). 2. Flygel med bostadslägenhet och bodar. 3. Källare. 4. Stall, ladugård, lada, vagnskjul, brygghus, vedbod och mangelbod.

Foto. Selldén, Säfte.

Fig. 6. By prästgård, Karlstads stift, sedd från kyrktornet. Byggt på 1850-talet. (Jämför fig. 8.)

och fotografering af vissa märkligare gårdar, genom åtskilligt arkiv-
arbete samt i samband med de från Nordiska Museet af amanuensen Si-
gurd Erixon bedrifna byundersökningarna. Fataburens läsare torde för
öfrigt påminna sig de tillfällen, då tidskriften och dess föregångare läm-
nat bidrag rörande prästgårdarna, nämligen N. H. Sjöborgs år 1824 ned-

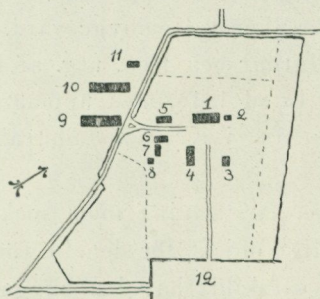

Fig. 7. Amnehärads kyrkoherdeboställe, Skara stift. (Jämför fig. 1.) —
1. Sätessbyggningen. 2. Källare. 3. Brygg-
hus. 4. Loftbod. 5. Arrendatorsbostad. 6.
Drängstuga. 7. Hemlighus och hönshus.
8. Vedbod. 9 och 10. Ladugårdar. 11. Svin-
hus. — 12. Kyrkogården.

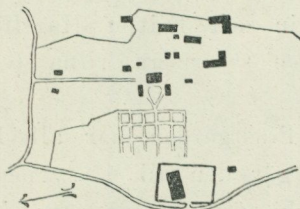

Fig. 8. By kyrkoherdeboställe, Karl-
stads stift. (Jämför fig. 6.) Gårdsgruppe-
ringen enligt en karta från 1847—48. Som
fig. 6 visar, är mangården oförändrad men
ladugårdshusen åtskilligt ändrade. Väster
om prästgårdens trädgård ligger kyrkan
och kyrkogården.

skrifna liffulla skildring af Högstads prästgård i Skåne under författarens barndom (Meddelanden från Nordiska Museet 1897, sid. 51), Öländska gårdar och deras inventarier 1677, af Ellen Raphael (Fataburen 1913, sid. 17) och Ett bidrag till den kringbyggda gårdens historia hemtadt ur Torsångs kyrkoarkiv, af N. E. H. (Fataburen 1918, sid. 58). Ett exempel på byggnadshistoriskt utnyttjande af arkivaliskt prästgårdsmaterial ger Sigurd Erixons framställning af Västmanländsk byggnadskultur (Svenska Turistföreningens Årskrift 1918, sid. 49).

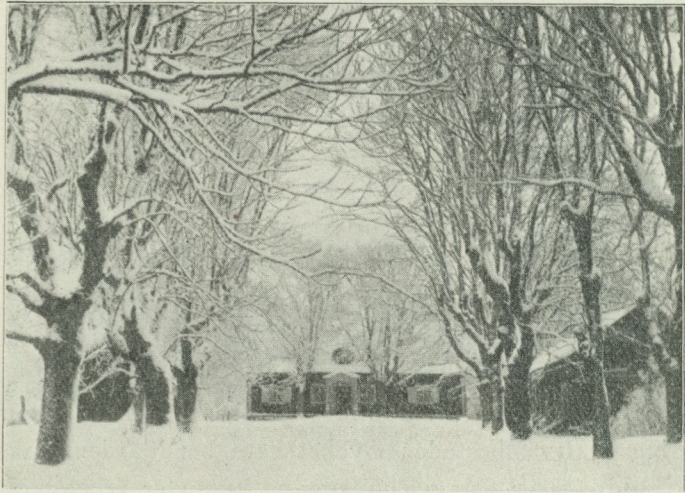
För de skånska prästgårdarnas del är arbetet organiseradt på initiativ af den lifskraftiga Skånska Föreningen för Byggnadskultur. En särskild kommission har här bildats under domprosten Pfannenstills ordförandeskap för att verka för den dubbla uppgiften af en systematisk undersökning af landskapets gamla prästgårdar och ett gediget och vackert utförande enligt hembygdsvårdens principer af de nya prästgårdar, som uppföras. Kommissionen samverkar med den vid Nordiska Museets arkivsamling fästade hela landet omfattande kommittén, i hvilken den skånska kommissionens sekreterare fil. lic. Fritjof Hazelius inträdt som representant för denna landsdel. Det material, som det skånska prästerskapet insändt, har härigenom redan kommit landskapsundersökningen till godo. Det systematiska undersökningsarbetet är igångsatt af lic. Hazelius och lektor Karl Berlin (jämför Skånsk Hembygdsvård, årg. II, sid. 20, Lund 1918, och Skånska Gårdar och Hus, utg. af Karl Berlin och Fritjof Hazelius, häft. 3, Lund 1918, med uppmätning af den sedermera rifna Kviinge prästgård i Kristianstadstrakten.

Prästgården har alltid intagit en särställning inom socknen, som gör den till ett synnerligen lämpligt objekt för den kulturhistoriska forskningen öfver hufvud, och särskildt har den byggnadshistoriska forskningen goda tillfällen att här göra värdefulla iakttagelser tack vare flera samverkande faktorer. På arkivalisk väg är det ofta möjligt att följa prästgårdens historia tillbaka på ett sätt, som endast undantagsvis erbjuder sig rörande bondgårdarna. Och med dessa har prästgården ofta mycket gemensamt. Som jord-

brukare har prästen närmast varit jämnställd med sina sockenbor af bondeståndet, hvilkas traditioner han väl i regel följt rörande jordens skötsel liksom vid gårdens bebyggande med till jordbruket hörande hus. För öfrigt var det just bönderna som byggde dessa hus i prästgården, hvilken de hade att gemensamt underhålla. Det är under sådana förhållanden ej förvånande, om prästgårdarna ofta ha att framvisa goda prof på orternas specifika landtliga bebyggelse. Ofta kunna de dessutom visa dessa i ett äldre och ursprungligare skick än de privata gårdarna bevarat, beroende på att den gemensamma byggnadsskyldigheten ej alltid bedrifvits med lika rationell ifver som den privata.

Många prästgårdar, särskildt bland de mindre, komma äfven i fråga om själfva bostaden mycket nära bondgårdens, liksom särskildt i äldre tider mången prästmans lif under veckans dagar gestaltade sig föga annorlunda än böndernas. Men i regel är det just manbyggnaden som särmärker prästgården och ger den dess karaktär af högreståndsgård. Här kommer den andra sidan af prästens ställning i samhället till synes i hans gård. Var han å ena sidan bonde, så var han å andra sidan en herre, som under medeltiden delade herretiteln blott med riddaren. Det man närmast tänker på inför ordet prästgårdskultur är väl också den i prästgården bofasta bokliga odling, som höjt gården med inbyggaren öfver allmogen och i många fall skapat en position äfven gent emot herremannaklassens representanter i orten. Som församlingens tjänare håller sig emellertid prästen och med honom prästgården på ett plan, som i fråga om yttre magnificens ej upptar täflingen med de stora herrarna och deras residenser, blott undantagsvis antar verkliga herrgårdslater.

Såsom särskildt för forskningen lockande egenskaper hos prästgårdarna kan därför framhållas, dels deras intima samhörighet i vissa afseenden med allmogekulturen, som genom dem kan få en belysning tack vare ett ofta rikt arkivaliskt hjälpmaterial, dels deras karaktär af hem för en bildad man, ordnadt efter dennes och hans familjs lefnadsvanor. Den borgerliga, oftast ortskaraktäriserade inomhuskulturen tillhör i särskild grad det som prästgårdarna i

Foto, 1917.

Fig. 9. Västra Ryds prästgård, Ärkestiftet. Gårdsplanen med manbyggnaden rakt fram, byggd år 1803. (Jämför fig. 11.)

äldre tid typiskt företrädt. Detsamma gäller gårdens fysionomi, särskildt mangårdens med dess trädgårdsanläggning och öfriga omgivning. Det bör äfven framhållas, hvilken betydelse ur vetenskaplig

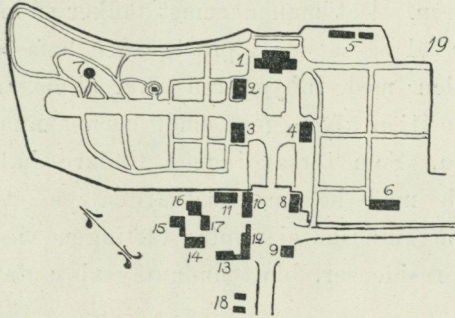

Fig. 10. Östra Husby prästgård, Linköpings stift. — 1. Manbyggnaden, byggd på 1790-talet. 2, 3. Flygelbyggnader. 4. Bod. 5. Hönshus och bodar. 6. Växthus. 7. Tempel. 8. Spannmålsbod. 9. Källarbod. 10. Stall och vagnbod. 11. Fåhus. 12. Redskapsbod. 13. Ungdjurshus. 14. Loge. 15. Torkria. 16. Loge. 17. Fårhus. 18. Smedja och bryggghus. — 19. Kyrkogården.

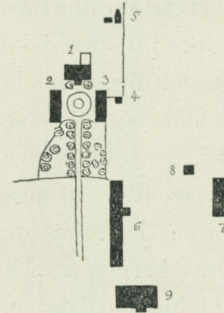

Fig. 11. Västra Ryds prästgård, Ärkestiftet. (Jämför fig. 9.) — 1. Manbyggnaden med en 1912 gjord tillbyggnad. 2. Drängstuga m. m., delvis rifven 1912. 3. Bryggghus, visthus- och spannmålsbod. 4. Hönshus. 5. Vedbod, svinhus och hemlig-hus. — Lönebostället: 6. Gamla ladugården jämte vedbod, redskapslider och loge. 7. Ladugård och stall. 8. Källare. 9. Arrendatorsbostaden.

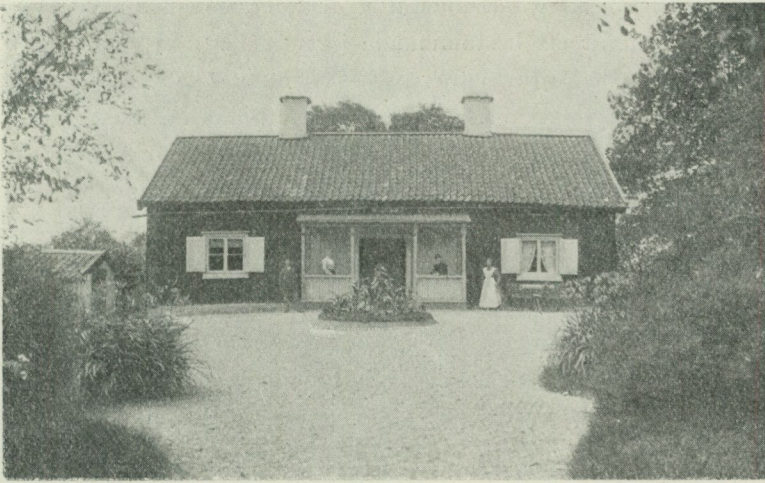

Fig. 12. Ringkarleby komministergård, Strängnäs stift. Boningshuset, byggt år 1763. (Jämför fig. 14.)

synpunkt som ligger i, att prästgårdsmaterialet representerar en likformigt öfver hela landet utbredd art af gårdar, en enhetlig samhällsklass ur folkets mellanskikt, hvars lefnadsförhållanden och bostäder mottagit intryck af de skilda landsdelarnas säregna förhållanden. — Alltså ett material, som äger vissa särskildt goda förutsättningar att kunna ge i utbyte en tillförlitlig på enhetlig basis uppbyggd framställning af landets kultur i ett visst skikt, och således inbjudande till en i stort enhetlig vetenskaplig bearbetning. Det är likaledes tydligt, att materialets uppdelning bör ske efter de

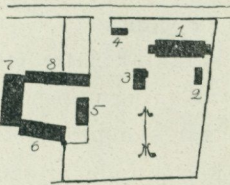

Fig. 13. Ränneslöfs prästgård, Göteborgs stift (Halland). — Mangård: 1. Manbyggnad, uppförd 1875. 2. Flygel. 3. Bryggghus. 4. Spannmålsbod. — Fyrbyggd fägård: 5. Arrendatorsbostad. 6. Loge och lada. 7. Stall, fähus m. m. 8. Gammalt svinhus, vagnbod m. m.

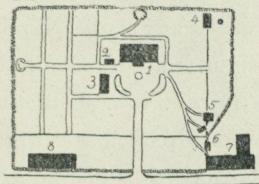

Fig. 14. Ringkarleby komministergård, Strängnäs stift. (Jämför fig. 12.) — 1. Manbyggnaden. 2. Källare. 3. Flygel med drängstuga och visthus. 4. Bryggghus och brunn. 5. Vedbod och hemlighus. 6. Svin- och fähus. 7. Fähus, stall, loge och lada. 8. Stall och vagnshus.

naturliga historiskt gifna indelningsgrunder, som under utvecklingens gång utöfvat ett bestämmande inflytande.

Den blifvande kulturhistoriska beskrifning af de svenska prästgårdarna, hvars betydelse dessa rader velat framhålla, måste gifvetvis, om den skall få något bestående värde, grundas på omsorgsfulla och allsidiga förarbeten, bedrifna efter vetenskapliga metoder för att verkligen utnyttja de fördelar som materialet i olika afseenden är ägnadt att erbjuda. Den måste således föregås af ett systematiskt anlagdt och fackkunnigt utfördt undersökningsarbete i fältet och i arkiven. Undersökningen skall kunna ge öfversikt öfver gårdarnas allmänna anläggning och byggnadernas gruppering och anpassning till det dagliga lifvet med alla dess vanor och behof. Till uppmättingsritningarna och öfriga afbildningar samt rekonstruktioner af försvunna gårdar, hus och anläggningar måste sluta sig uppteckningar rörande de olika lokalernas användning, så allsidiga, att de ge upplysning om gårdslifvet sådant det tett sig i full funktion.

Den rena arkitekturhistoriska synpunkten torde helt naturligt ej komma att bli riktad med så många särskildt framträdande verk af själfständigt konstvärde. Det man i så många fler fall skall finna är i stället högst användbara, trefna bostadstyper och gårdsanläggningar, fortfarande alltså det specifikt medelklasskaraktäristiska. Detta torde bli genomgående äfven för rumsinredningarna. Här kan ett särskildt värdefullt detaljmateriel komma fram, skänkande upplysning på ett hittills föga genomarbetadt område, och visande i hvilket tempo och till hvilken grad de utifrån kommande moderiktningarna trängt ut i landets delar. Den icke väggfasta bostadsutrustningen, möbler och husgeråd, till sin karaktär lätrörlig och lätt skingrad, kan dock äfven den i viss utsträckning uppspåras, delvis med hjälp af handlingarna, bouppteckningar, syneprotokoll m. m.

Som några strödda exempel till denna kortfattade presentation af prästgårdarna såsom kulturhistoriskt forskningsmateriel meddelas här några bilder, valda ur de samlingar prästerskapet hopbragt till Nordiska Museet. Till fotografierna ha fogats några små planskisser öfver gårdsgrupperingar, förenklade till rena öfversiktsskisser efter de insända ritningarna, hvilka i vissa fall utgöras af förträff-

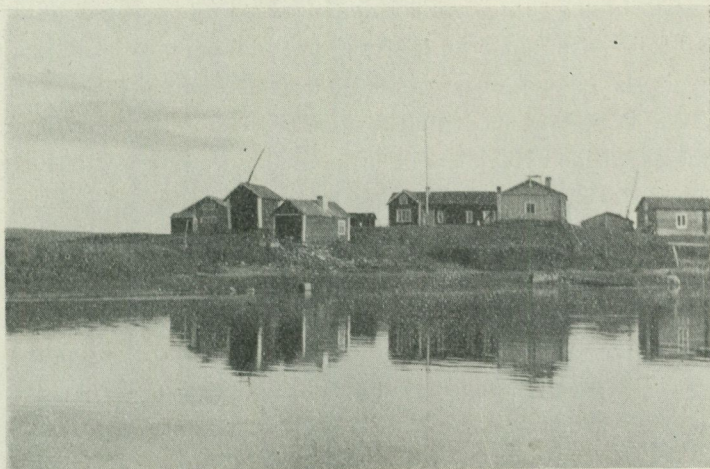

Fig. 15. Karesuando prästgård, Luleå stift, sedd från Muonio älf. Byggt i början af 1800-talet. (Jämför fig. 17.)

ligt detaljerade uppmätningar. Här har afsikten varit att lämna några exempel på planordningens allmänna drag i några gårdar från olika delar af landet. De flesta ge prof på den vidt utbredda gårdstyp, där hufvudbyggnaden ligger fritt, omgifven af ett eller två par flyglar samt med trädgårds- och parkanläggningar och gärna en uppfartsväg med allé, alltså en herrgårdsmässig anordning, i regel i något reducerad skala. Uthusen ligga vid sådana anläggningar för sig åt sidan, stundom mer fast och slutet sammangrupperade.

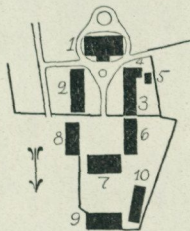

Fig. 16. Torsåkers komministergård, Årkestiftet (Gästrikland). — 1. Boningshuset. 2. Bryggghus, bagarstuga, drängstuga m. m. 3. Visthusbod, mangelbod, vedbod m. m. 4. Källare. 5. Härbre. 6. Stall, vagns- och redskapslider. 7. Ladugård. 8. Lider och svinhus. 9. Loge. 10. Lada.

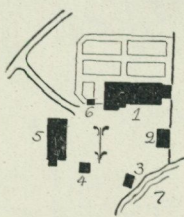

Fig. 17. Karesuando prästgård, Luleå stift. (Jämför fig. 15.) — 1. Boningshuset. 2. Pörte, i hvilket Læstadius höll sina första möten. 3. Bastu. 4. Stolpbod. 5. Ladugård. 6. Lektstuga. — 7. Muonio älf.

De bevarade anläggningarna af denna typ torde i regel härstamma från 1700-talet, stundom från 1600-talet. I äldre tid torde man få tänka sig de utpräglade bondgårdstyperna mer allmänna i prästgårdarna, och flera dylika finnas ännu alltjämt i behåll. Ett exempel utgör den gamla komministergården i Härkeberga, Uppland (se Henrik Cornell: De svenska prästgårdarna; Svensk Tidskrift 1917, sid. 365). För det skånska området med dess utpräglade gårdstyp torde i flertalet fall gälla, att prästgården rätt nära ansluter sig till bondgårdarna. Fig. 13 exemplifierar en halländsk kringbyggd gård, till hvilken lagts ett fristående manhus af sent datum jämte flyglar. En nordsvensk gård med sluten gruppering af man- och fägård, skilda åt genom ett staket, visar fig. 16, under det att fig. 4 och 5 ge exempel på den specifika art af slutenhet i anläggningen, som följer bebyggelsen i en stad med dess begränsade utrymme å tomten. De flesta förekommande gårdsformer och provinstyper ha emellertid här måst utelämnas liksom t. ex. hela kapitlet om husens plananordning och rumsfördelning samt interiörerna. Men illustreringen af dessa sidor har helt naturligt ej afsedt annat än att ge ett par smakprof af ett ämne, rikt nog att fylla flera volymer.

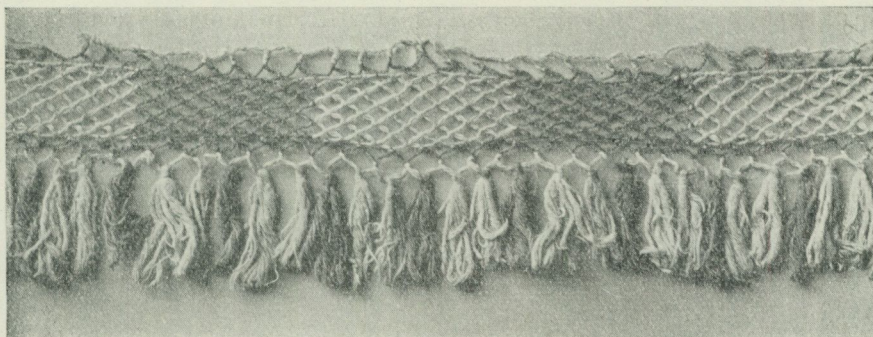

Fig. 1. Handduksspets. Hvit och röd. Torna hd, Skåne.

Skånska nätspetsar.

Af

Maria Collin.

Sagan berättar, att i tidernas gryning en fiskmänniska steg ur hafvet och undervisade den vaknande mänskligheten i allsköns handaslöjd. Det var Venus, som hvar morgon höjde sig ur djupet men på aftonen åter försvann i vågorna för att efter solnedgången lysa som en stjärna på himmelen. Hon lärde kvinnorna att odla lin, att spinna, tvinna och fläta och att knyta nät. Nätet var den första spetsen.

Nätspetsarna hafva ju i själfva verket mycket gamla anor; naturfolken använda knutna nät vid jakt och fiske, och här i Norden har man funnit nätrester ända från stenålderns dagar.

Plinius och Herodotos omtala, att nätarbete blomstrade i Egypten och de prydnader af nät med glaspärlor som bäras af mumier vittna äfven därom. Assyriska reliefer afbilda filetartade föremål, och man finner sådana bland de koptiska textilierna.

Nätbroderiet, medeltidens opus filetorum el. opus araneum, började redan tidigt uppträda i Europa. I Tyskland och Spanien användes under 13:e och 14:e årh. nätverk af kulört silke som hufvudprydnad. Under början af 16:e årh. var denna spetsart (punto a maglia quadra) varmt omhulad i Italien för både kyrkligt och profant

bruk och äfven i Frankrike rådde stor förtjusning öfver sådant spetsverk (filet, lacis). Filetarbeten i groft material och med stort tilltagna renässansmönster fingo användning som förhängen och täcken. Man älskade en tid att göra brokiga arbeten, men det enbart hvita näthroderiet vann efterhand allt mera terräng. Lättast att framställa och mest användbara voro de spetsar som monterade dukar och sänglinnen.¹ Lacisen kom under 17:e årh. i Frankrike äfven i bruk för den elegantare toaletten som manschetter, kragar och hårprydnad. I Persien har brokigt nätverk i silke utförts ända in i

Fig. 2. Örngättspets, Hvit. Bara hd, Skåne.

19:e årh., och det säges i allmänhet ha utgjort en omtyckt sysselsättning i orienten, ej minst för haremsdamerna.

De skånska nätspetsarna förekomma både utan och med broderi, de förra sällan, de senare i stor mängd i synnerhet som örngättspetsar infällda vid kuddvarets ena kortsida. Vanligen äro bottenens maskor kvadratiska, men ibland tagna i diagonal riktning (fig. 3). Sedan knytningen spänts i en ram, utfördes broderiet dels med trädstygn (point de reprise), dels med langettstygn (point d'esprit). På en och annan spets får man se dubbla langettstygn, d. v. s. två på hvar sida af rutan. Man kallade detta resp. enkel- och dubbelsingling. Trädning och singling äro det karakteristiska för denna spetsart, äfven om någon gång andra stygn kunna förekomma.

¹ Filet som linnebesättning ses på en fresk af L. Costa (1488) i S. Giacomo, Bologna

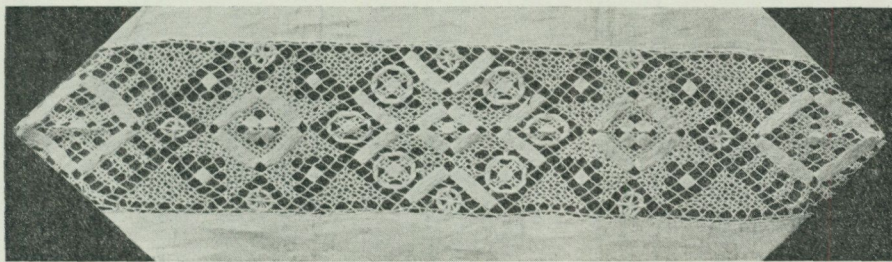

Fig. 3. Örngättspets. Hvit. Bara hd, Skåne.

Det förefaller som om helhvita spetsar varit mest använda men dessemellan blandade man in mer eller mindre kulört. Från Gälds härad föreligga mycket brokiga ting, exempelvis trädning i hvitt och rödt med singling i hvitt på blå botten. Orneringen är rikt växlande, dels geometrisk, dels stiliserade människor, fåglar och växter. Mönstren torde väl, när de ej direkt syddes af från utländska införda spetsar, förskrifva sig från de många italienska och tyska mönsterböcker, som kringspredos på 15- och 1600-talen. Fågelmönstret fig. 2 förefaller ha varit ett af de mest gängse. Ett liknande återfinnes i Peter Quentels »Musterbüchlein» (Köln 1527—1529). Venetianaren Vinciolo's mönsterbok af 1606 har liknande fågel- och träd-motiv och andra mönster med trädning och singling som hos de skånska spetsarna. Likartade förebilder finner man hos Zoppino (1530) och i Hans Hofers »Formbüchlein» (Augsburg 1545) m. fl.

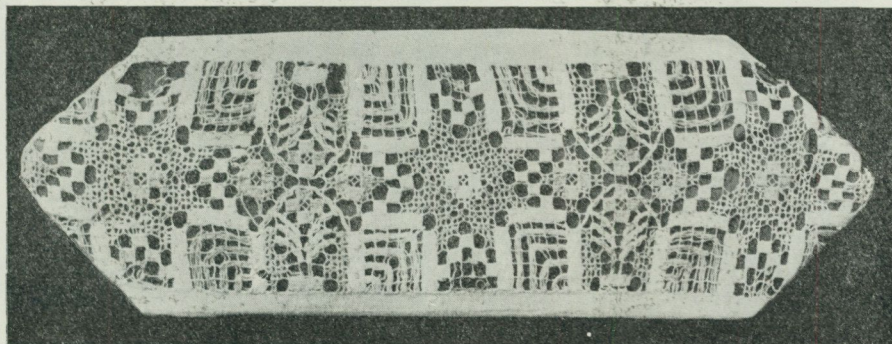

Fig. 4. Örngättspets. Hvit med rödt. Torna hd, Skåne.

10—180114. *Fataburen* 1918.

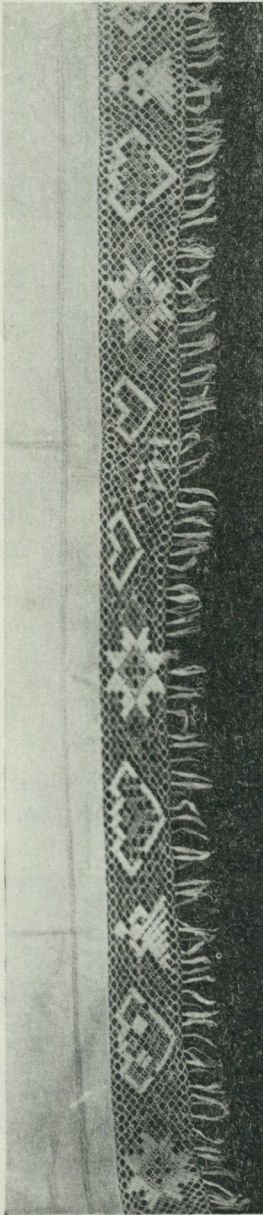

Fig. 5. Spets på bordändsduk. Hvit med rødt. Ingelstads hd, Skåne. Nordiska Museet.

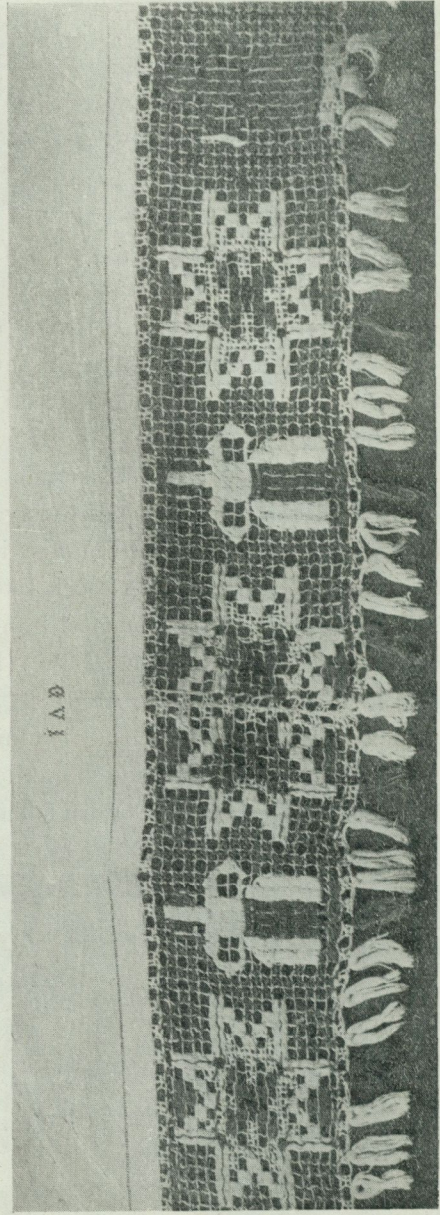

Fig. 6. List på sparlakansång. Hvit, rød, gul. Ingelstads hd, Skåne. Nordiska Museet.

I främsta rummet hafva örngåttspetsarna nämnts, emedan sådana funnos i alla allmogehem, där det ej var alltför fattigt, och hafva bibehållits i bruk till den dag som är. Men knytspetsar prydde andra bruksföremål, exempelvis handduk, bordändsduk och likhandkläde. Kantspetsar plägade förseas med tofsar, bildande frans.

Det skånska nätverket hade — som man ju också måste antaga — motsvarighet inom andra delar af landet. Särskildt torde böra nämnas de halländska långa hyllremsor eller lister, som vid högti-

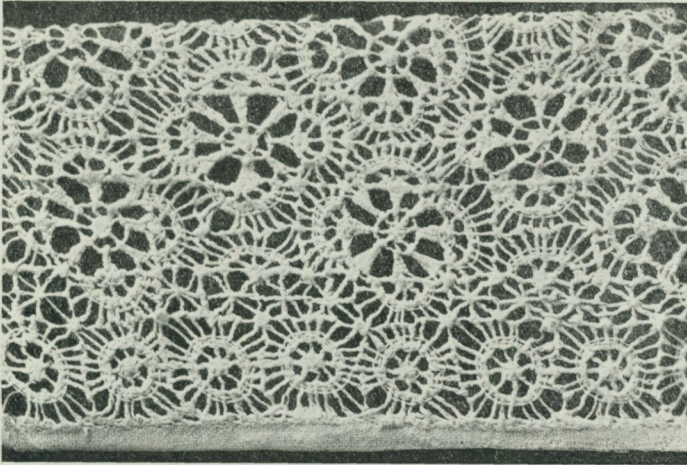

Fig. 7. Örngåttspets. Bara hd. Skåne.

derna sattes på ryggåsstugans väggar och tak, Smålands ståtliga takhimlar, Västergötlands sparrlakan för takprydnad och Hälsinglands »pinnhufva». I Historiska Museet i Stockholm förvaras en präktig knuten och trädd medeltida takhimmel.

Äro de nu nämnda spetsarna vanliga, så är det däremot sällan man bland allmogesakerna träffar på reticella. De afbildningar som meddelas, fig. 7—9, visa emellertid, att spetsarten är representerad, dock veterligen endast som örngåttsifällning.

Benämningen reticella (af rete = nät) talar om italienskt ursprung, men en af de många spetsböcker, som innehålla hithörande förebilder, påvisar en mera aflägsen källa. G. Francos »Nuova Inven-

tion» af 1596 har nämligen en plansch,¹ hvars mönster betecknas som »Mostra suriana con altre mestrette di redicello» = Syriska mönster och andra reticellamönster. Genom sina stora handelsstäder, i främsta rummet Venedig, stod Italien i liflig förbindelse med Orienten och mottog därifrån ständiga impulser.

Punto a reticella, som härstammar från genombrutet linnebroderi el. hålsöm utföres antingen på linne i de tomma rutor som uppstått efter utdragning (punto tirato) eller bortklippning (punto tagliato)

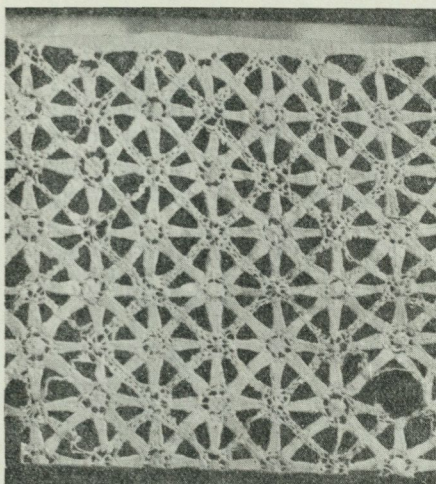

Fig. 8. Örngättspets. Torna hd, Skåne.

af vissa trådar i väfnaden eller på ett kvadratisk rutnät af trådar som fästes på det pergamentunderlag man använder, när man arbetar. Ibland syddes den på knuten botten, se fig. 7.

På en fresk i Sienas rådhus — Freden i kvinnogestalt — af A. Lorenzetti (1338) ser man en kudde med rutor i reticella. Det var i Italien och särskildt i nunneklostren spetsarna bragtes till en så hög grad af fullkomning. Spets sömmen utöfvades som ren industri, det producerades enorma massor, och inkomsten af försäljningen gick till klostrens underhåll. Intresserade utomstående fingo undervisning af klostersystrarna.

Måhända var det våra nunnor som följande modets bud förmedlade öfvergången till nordanland. Kanske ingår också begreppet spets söm i folkvisans notis om unga Valborg, som sattes i kloster:

»De lærte hende Slynge og Søm».

Äro nu de gamla spetsar och hvitbroderier, som i museerna och i allmänna medvetandet hänföras till allmogeslöjden verkligen att anse som alster af hemslöjd i egentlig mening? Enligt uppgift från flera håll af äldre personer utfördes knytspetsar af de förr så

¹ Afb. i M. Dreger, Entwicklungsgeschichte der Spitze, Wien 1910, sid. 10.

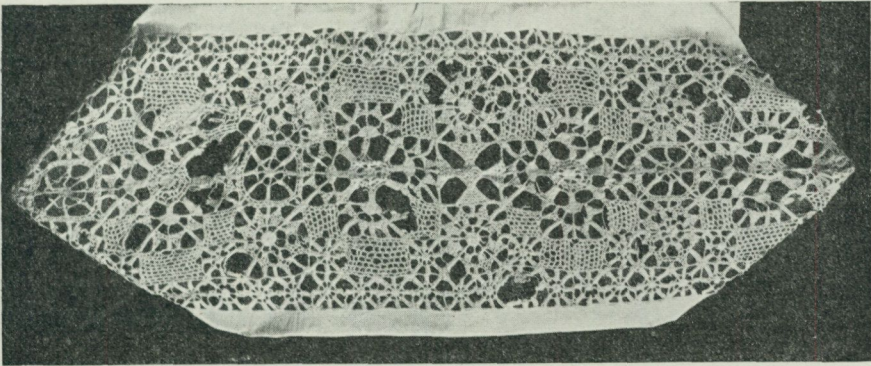

Fig. 9. Örngättspets. Albo hd, Skåne. Nordiska Museet.

talrikt kringvandrande zigenarföljernas (tattarnas) kvinnor, och dessa brukade få beställningar af allmogemororna. En del af dessa ting torde väl vara auktionsförvärf ur herrskapsinventarier. Och i många bygder bevaras ännu minnet af bofasta skickliga experter, som fingo sitt lefvebröd af att brodera, sy, knyppla och märka och sätta upp klutar, klä brudar och lik och gå till hjälp vid gillena i gårdarna m. m.

Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige.

Ett supplement.

Af

Nils Keyland.

Sedan jag i denna tidskrift, årg. 1912 och 1913, publicerat mina uppsatser rörande eldgörning med trä, hafva i samma ämne ytterligare några meddelanden influtit, som jag härmed framlägger.

Amanuensen vid Nordiska Museet Sigurd Erixon har i prosten J(onas) S(andell)s »Utdrag ur strödda anteckningar öfver Fröderyds pastorat, började år 1834», tillh. Smålands Landsmålsförening i Uppsala, anträffat en nödeldsnotis af följande lydelse:

»När för några år sedan *Svartsjuka* gick bland boskapen, ansågs *gnideld* vara enda botemedlet deremot. Denna fick man genom gnidning af tvänne hårda trädstycken, skickades sedan från by till by. Deraf antändes ris af brännbara ämnen, hvarigenom kreaturen drefvos, och förmodades den skrämsla, som då förorsakades dem, göra en hälsosam förändring i blodets rörelse. Denna eld nämndes ock för *Löpeld*.»¹

Den skånska folkklifsskildraren litteratören Pehr Johnsson har tillsändt mig följande bidrag:

*Utdrag ur protokoll vid konsistorie sammanträde i
Lund den 23 maj 1750.*

Framträdde prosten och kyrkoherden Sven Fundahn i Reslöf och gaf vid handen huru det vidskepliga eldgnidandet, som allmogen

¹ Gnideld eller gnidrök som preservativ mot boskapssjuka har mycket använts. Se notiser härom (delvis erinrande om denna och de två näst följande) i mina uppsatser i årg. 1912 s. 9 ff. punkt 11, 28, 29 äfven där kallad *löpeld*; årg. 1913 s. 201 ff. punkt 64, 69, 72, 75, 93, 95, 101 105, 114, 116—18.

på en del ställen börjat bruka till förekommande af boskapssjukdomar, begynner att taga så mycket friare öfverhanden, som det af prästerna själfva dels bevistas, dels genom conniverande tillåtes, dels med all ifver tillstyrkes, bland hvilka bemälde prost särskildt nämner prosten Hillander i Norrhviddinge, på hvilken ena byen i Svalöfs pastorat gifver full kännedom, att det där brukat det beskrifvandes och bemälte prost den brukade verkställighet därvid, efter den kunskap, som han därom kunnat erhålla. Och som han i likhet med flera präster håller detta eldgnidande för en syndig vidskepelse, anhåller han att konsistorium måtte tillskrifva Kon. Bef.hafvande i Malmöhus- och Kristianstads län att dessa myndigheter måtte utsända ett cirkulärbref om saken. Konsistorium beslöt ock att tillstyrka detta med anhållan att samma cirkulärskrifvelse måtte af prästerna i kyrkorna bli uppläst.

År 1753, då en svårare boskapssjukdom rasade på Öland sökte man bota denna genom att skära tvänne enenaglar samt taga dessa genom en grind, hvarigenom lik nyligen forslats. Sedan skulle man gnida samma naglar emot hvarandra tills de fattade eld. Med denna hade man att tända utbredt ris. Mot samma eld och genom denna skulle man därefter drifva kreaturen, som därigenom ansågos bli botade.

(Ur handl. och ransakningar rörande trolldom och vidskepelse. Riksarkivet, Stockholm.)

Till den i västra Sverige förr allmänt brukliga metoden att med spetsen af en tröskslaga (eller annat trä) gnida värme och rök mot logevägen¹ har hr Th. Langer insändt några kompletterande notiser, hvilka äro af följande lydelse.

Gästgifvare Karl Berglund i Högen, Töftedal sn, omtalar, att han för omkring 40 år sedan sett arbetare hemma å sin födelsegård taga »pregelslagvarden» (som var af ek) och »gnida mot logeväggen så att det börjat ryka och till och med taga eld».

En annan, liknande berättelse härrör från 71-årige Adam Jonasson i

¹ Se ärg. 1912 s. 11 f. punkt 12—15 jämte fig. 9 och 10; ärg. 1913 s. 88 f. punkt 39—42.

Dalen, Nössemark sn, som själf varit med om att i sin ungdom framställa *gnideld* med pregelslagvard.

Uppgifter om, att man roat sig med att framställa *gnideld* medelst pregelslagvarden mot logeväggen hafva härjämte lämnats af hemmansägaren Alfred Johansson i Narfveröd, Myckleby sn, och Karl Torkelsson i Flateby, Harestad sn.

84-årige Halvard Halvardsson, småbrukare å lägenheten »Struten» under Mon, Töftedal sn, nämner, att under hans fars (Halvard Bryngelsson i Klefve Marken, Ed sn, född 1766) tid förekom ofta att tvänne personer medels en ekkäpp emot logeväggen eller en dörr framställde *gnideld* på så sätt, att den ena personen stödde käppen, medan den andra gned densamma emot väggen eller dörren. Förutnämnde Halvard Bryngelsson var kändsäsomen trollkunnig person.

Angående afbildningen i Brusewitz' Elfsyssel¹ öfver portalen till Harestads kyrka, där å dörrens vänstersida tvänne fördjupningar synas, meddelar 93-åriga Charlotta Torkelsson i Flateby, Harestad sn, följande tradition: Ett gärde å gården Flateby kallas ännu för Helvetesskogen till erinring om digerdöden. Allmogen samlade där, för att skydda sig mot den hemska farsoten, tillhopa en myckenhet bränsle, som tändes med s. k. *helig eld* eller *nöeld*, hvilken åstadkoms genom att med en ekkäpp gnida mot Harestads kyrkodörr.²

En annan metod, bestående däri att tvänne träns gnedos *korsvis* mot hvarandra, belyses af samma meddelare i följande uppgifter.³

67-årige hemmansägaren Magnus Nyqvist i Rinnane, Töftedal sn, berättar, att han i sin ungdom, när det saknades stål och flinta, för uppgörande af »värme» tog två för ändamålet afsedda träns af ek och gned dessa korsvis mot hvarandra tills de började brunskas och glödgas. Därvid hade han fnöske tillhands, hvilket var lätt antändligt. De två nämnda vedträna förvarades omsorgsfullt i och för påkommande behof. Detta sätt att uppgöra eld var i orten allmänt i bruk för omkring 50 år sedan.

¹ Göteborg 1864, pl. 4, s. 42—43.

² Denna dörr har sålts på auktion och är numera förstörd. — Om eldgnidning i norska kyrkor se årg. 1913 s. 91 not 2.

³ Jfr årg. 1912 s. 3—5 och f g. 1—3; årgång 1913 s. 86.

Hemmansägaren Lars Andersson i Östra Röd, Harestad sn, f. 1854, berättar att man i hans barndom plögade framställa *nöeld* genom att gnida två vedträn mot hvarandra, så att de fattade eld.

Inom norra Hälsingland har genom läroverksadjunkten F. A. Rodenstam en del uppgifter om nöeldsbruket insamlats, hvilka visa, att detta bruk på den trakten varit tämligen allmänt känt ännu i senare tider.

En skogvaktare i Ytterhogdal, som var ute på jakt i Kårböle, gjorde upp eld, »nying», i skogen genom att gnida två träpinnar mot hvarandra. Han höll därvid den ena pinnen mellan knäna och gned med den andra. Detta skedde i början på 1890-talet. Kommissionären Carl Ljunggren i Ljusdal som åsåg det, har berättat det för meddelaren.

Från Gällsta i Gnarp sn berättas, att en hemmansägare J. Franzén för några år sedan gned eld med ett yxskaft af björk, hållet på tvären mot en torr furugren.

Med tvänne brädlappar, ställda på kant mot hvaranda har E. J. Qwist i Aspe i Rogsta sn för roskull gnidit eld.¹

Kommunalordföranden J. Hagiund i Skrämssta i Bergsjö sn har hört omtalas, att man på en numera ej befintlig fäbodvall, Gammelvallen under Skrämssta, i nödfall gnidit eld mot en spisstolpe af björk medelst linneväf, som var slagen ett slag omkring stolpen. H. har sett stolpen som hade märken efter eldgnidningen.

Målaren Per Lönnberg i Edsäter, Harmångers socken, har varit med om att »vria» eld för roskull. Tog en stump af en torr, glatt hagstör, lade ett snöre ett hvarf omkring pinnen, satte ett bräde mot bröstet, och ett annat mot en vägg, spetsade pinnen i ändarna och drog en stund på snöret fram och tillbaka.

Snickaren Olof Nordling i Haddungsnäs, Bergsjö sn, har för roskull gjort eld på samma sätt. Likaså hemmansägaren Anders Nilsson i Vattring i Harmånger sn.

Hemmansägaren Lars Munter i Nyåker, Delsbo, hade på 1880-talet i Vitterarfs skola, Delsbo, jämte kamraterna på lek gnidit eld. De satte en rund kaffe, som var 1½ kvarter lång och spetsig i

¹ Rörande dessa tre fall jfr ssm i not 3 å föreg. sida.

båda ändarne, mot skolhusväggen. Den andra ändan af kaflen var vänd mot en bräda, som de hade för bröstet. Omkring midten af kaflen lades ett kort streck med två halfslag. Så drogs i snöret åt båda sidor, snart började det osa och bli en mörkblå låga. När läraren upptäckte den farliga leken, förbjöd han dem att vidare öfva den.¹

Kronojägaren Per Edsberg i Ramsjö sn var i början på 1860-

Fig. 1. Eldvridning med bågdrill, demonstrerad af kronojägaren Per Edsberg i Ramsjö, Häls.

talet med om att gnida eld. Torparen Jöns Jönsson från Ytterhogdal, som äfven var jägare och fiskare, samt E. måste en mörk, kall och regnig höstkväll taga sin tillflykt i ett gammalt båthus vid sjön Moassen i Ramsjö. Då sade E., att det skulle vara skönt, om de hade en brasa att värma sig vid. »Det skall jag sköta om», sade Lill-Jöns, som torparen brukade kallas. Denne tog ett par träbitar eller större spånor (gran och tall eller begge af samma slag), i hvilka han skar ett hål. Sedan tog han en pinne, cirka en fot lång, som var af annat slags trä. Därefter gjorde han en båge, till utseendet som en harpstråke (nyckelharpor har också begagnats i Hälsingland), med snöre fäst i bägge ändarna och lagdt ett slag om pinnen, som med ena änden hvilade

i det trästycke, som sattes mot bröstet och med den andra i det som sattes mot väggen. Så sattes bågen i hastig svängning, då de spetsiga ändarna af pinnen svängde omkring i hålen. Om en stund började det osa, röka och sedan lysa i hålen, då han tog fram den i beredskap varande bomullen (stoppningen i rocken) samt litet sot, som skrapats af en kolad stubbe. Med tillhjälp af bomullen och en liten strut af kolet, som han satte vid ena hålet, fick han eld genom att blåsa därpå. Sedan lade han ett par kol omkring och

¹ Rörande eldvridning med snöre omkring en kaffe — såsom i detta och föregående fall — se *handsnoddrill* årg. 1913 s. 198—211.

blåste upp elden. Med näfver eller några torra stickor gjorde han sedan en brasa inne i båthuset, vid hvilken de värmdes sig.¹ Fig. 154.

För att kunna värma sig under en natt i skogen hade hemmansägaren Erik Hansson och hans bror Per Hansson i Holmen, Enångers sn, försökt att göra »vreeld». Per Hansson hade förr sett en skomakare i socknen vid namn Lars Enberg i Tosätter göra sådan eld. De gjorde hål i två på tre fots afstånd från hvarandra stående granar, af hvilka åtminstone den ena skulle vara torr. De togo sedan en grof grankvist, spetsade den något i dess ändar och satte dessa i hålen. Man vred sedan grankvisten som en borrsväng, tills det började ryka i ändarna. Tog därpå torr granlaf men fortsatte ej, tills det blef eld, ty det kom karlar, som hade tändstickor på sig.²

F. d. fiskaren P. E. Enqvist, numera faktor vid Hudiksvalls Trävarubolag minns från sin barndom, slutet af 1860-talet, huru man vid Agö fiskläge i Hälsingland gned eld, men kommer ej närmare ihåg, huru det gick till.

Enligt uppgift från Delsbo skulle det ena trädslaget vara masurbjörk.

F. d. klockaren, folkskolläraren Erik Wennerlöf berättar efter en kvinna från Edebysättern i Öfre Ullerud sn, Värmland, att man i hennes hem gjorde eld för det dagliga behofvet medelst en apparat af fyra träslåar, hopfogade till en ram af samma form som en grund låda utan botten eller en stolsarg. En kaffe med afrundadt tillspetsade ändar inspändes mellan två motsatta sidor af ramen, hvarigenom automatisk tryck³ erhöles och drillades af tvänne personer medelst ett snöre, slaget om dess midt. En sådan apparat var på sagda ställe i bruk efter det tändstickorna införts till orten och låg länge efteråt oanvänd på vinden.

Byggmästaren Erland Pettersson i Hudiksvall, bördig från Skåne, berättar, att man där, han minns ej i hvilken socken, när svår sjukdom, s. k. svartsjuka, grasserade bland kreaturen, på inrådan af

¹ Angående *bågdruill* jfr årg. 1913 s. 211—16.

² Om liknande förfarande vid eldvridning se årg. 1913 s. 220 punkt 91, 92 samt fig. 53, 54.

³ Om andra anordningar för sådant vid användning af snoddrill se årg. 1913 s. 205 ff punkt 71—76, fig. 35—37, samt s. 210 not 3.

en kvacksalvare släckte all eld i byn och sedan gjorde ny eld medelst svarf.

Efter Olof Sjöström från Hattsjö, Gideå sn, Ångermanland, meddelar mig folkskolläraren A. T. Renlund skriftligen följande. Hos de mera förmögna och högt ansedda var ute på gården uppförd en ugn af stenhällar, dit trädrötter, stubbar och grofva stockar lades för att underhålla en aldrig sinande eld, där såväl gårdsfolket som ock de fattiga i omgifningen fingo hämta erforderlig eld. Hade så »stockelden» slocknat på grund af bristande näring eller genom stark nederbörd, och eld ej kunde fås att låna hos grannarna, återstod ej annat än att åstadkomma »vriden» [eld¹.] I samtal med Sjöström hänvisade han mig till en inom socknen varande by vid namn Flyggsjö, hvilkens södra del skulle hafva att uppvisa en dylik ugn. Vid mitt besök däri var ingen befintlig, men rester af en dylik ugn förevisades mig af torparen Lindholm därstädes, hvilken från sin barndomstid mindes ugnen i oförstördt tillstånd. Han förklarade i likhet med Sjöström, att ugnen närmast liknade de ugnar, som ortens befolkning hafva i sina bastur, där säden torkas före malningen, dock med den skillnaden, att bränningen för eldens bevarande var mycket större. — — — Tiden för dylika ugnars begagnande kan ej af Sjöström bestämmas, men han anser med säkerhet, att de voro i bruk i slutet af 1700-talet.²

I min uppsats om «Slageld» i denna tidskrift 1916 s. 207 ff. omnämnde jag, att de hittills kända äldsta fynden af eldstål inom vårt

¹ Se härom årg. 1913 s. 203 p. 67 och s. 207 p. 76.

² Från Finland meddelar mig prof. K. B. Wiklund i öfversättning en notis om gnideld ur *Semuli Paulaharju*, »Kuvauksia Hailuodosta», Helsingfors 1914 [= skildringar från Karlsö utanför Ul-åborg] s. 28: — — — Om man råkade vara ute, långt borta i någon fiskestuga och man inte hade elddon med sig, var man i alla fall inte rädlös. Man tog två torra trästycken, det ena af björk, det andra af asp, och gned dem mot hvarandra så länge, att de fattade eld. Den på så sätt erhållna elden kallades Kitkanvalkii (= gnideld). — I tidskriften *Kotiseutu* 1914, s. 237, omtalas och beskrifves gnideld («kitkan-tuli» m. m.) från fyra olika finska trakter. — En intressant historia om »Fire by friction» i naturen i följd af blåst (jfr *Fataburen* 1913 s. 96 och 235-6) läses i *The Geographical Journal* 1914 april, s. 448 f. T. Y. Eldridge berättar där, att han under landmäteriförättningar, 150 engelska mil söder om Honkong, upprepade gånger bevittnat själfantändning i den torra vegetationen.

land härröra från tiden omkring 900. Jag påpekade i sammanhang därmed, att man i Ungarn hittat eldstål från 4:de seklet och i andra mellaneuropeiska länder dylika från 5:te och 6:te seklen. Till och med i Finland är eldstålets förekomst vid slutet af 5:te seklet genom fynd bekräftad. Redan af dessa data följer att eldstålets användning borde varit känd äfven hos oss lång tid före 900. Sannolikheten af att så verkligen är förhållandet stärkes genom några först nu för mig kända fynd af eldstål från Norge, hvarom museiassistenten Jan Petersen vid Universitetets Oldsaksamling i Kristiania vänligen sändt mig ett meddelande. Han skrifer bl. a.: Det kan kanske ha sin interesse at oplyse om at vi her i Norge kjender flere exemplarer av ildstaal som regnes at tilhøre jernalderens 7:de periode (600—800 e. Kr.) ihvertfald sidste del af dette tidsrum, 8:de aarh. Formen fig. 10 d hos Keyland (s. 208 anf. arb.) regnes saaledes at høre til denne periode. Fra den sydvestlige del av Norge inddkom der saaledes hösten 1916 et ildstaal av ganske lignende form (C. 21986 fra Aasval i Lister og Mandals amt)

Fig. 2. Eldstål från Aasland i Aaseral sogn, Lister og Mandals amt, Norge. Universitetets Oldsaksamling, Kristiania, C 21986 f. 8. de århundradet.

se fig. 2, sammen med 2 eneggede sverd og spydspids af typisk Vendeltype (som Rygh: Norske Oldsager n:r 519). Likesaa regnes ildstaal, hvis ender bare er opböiet, ikke helt sammenböiet, at høre til samme tid (se Aarsberetning for foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring for 1905 s. 366 fig. 7, jfr fig. 10 e hos Keyland). Et lignende ildstaal grov jag selv frem sommeren 1916 fra en brandgrav fra jernalderens 7:de periode (C. 21926 fra Bjerkes, Krødsherred, Buskeruds amt).

Till de ovala eldstålens historia meddelar föreståndaren för Norra Smålands Fornminnesförening Algot Friberg, att han vid Piksborg, förstördt 1434, fann sju sådana stål¹. — Solglas för pipans tändande under sommartiden använde hans farbror, kronofogde i Sköfde, ännu i slutet af 1850-talet.

¹ jfr årg. 1916 s. 215 samt fig. 11—12.

Angående fnösket och dess beredning har jag, sedan jag skref därom i årg. 1916 s. 235—51, observerat en ingående och sakkunnigt skriven artikel i tidskriften *Läsning för folket*, 1837 s. 38 ff; dessutom hos Kalm, *Bohusländska resan* s. 206 och 223, intresanta anteckningar om, skörets, tillverkning.

Kapten A. Qvistgaard har sändt mig prof på de i Ulfötrakten i Småland använda svafvelstickorna. De äro af samma form som de svafvelstickor från Skåne, som finnas beskrifna och afbildade i årg. 1916 s. 253. Materialet i dem är fur, och de äro ungefär 10 mm. breda och 1 mm. tjocka samt spetsade i den svaflade änden. — I Mangskog i Värmland späntade man svafvelstickorna af afsågade furubitar på samma sätt som skoppligg, som de till formen liknade med den skillnaden, att de voro längre. Först klöf man träbiten medelst en täljknif i skifvor i en riktning, sedan lade man skifvorna tillhopa och klöf dem tvärsöfver. Till sist doppade man stickorna i en svafvelvälling. — Prof. Axel Erdmann meddelar mig om svafvelsticktillverkningen i sitt fädernehem (Öfverbo i Skuttunge sn norr om Uppsala) följande: »Själf har jag som pojke i midten af 1850-talet suttit i spiselvrån om vinterkvällarne och späntat stickor, som sedan svafledes i ena ändan. De gjordes väl 8 à 9 tum långa, och tunna. Jag var då 11 år, och njöt af uppdraget att tillika hålla elden flammande medelst påläggande af torrt fårris mest björkvistar hvars löf ätits af fåren som en viktig del af deras vinterfoder. Annat lyse bestods ej, medan pigorna spunno och drängarne slöjdade, och kvällen gick under dessa arbeten, stundom dessutom lifvade af en sångvisa eller berättelse.»

Smärre meddelanden.

Björnen i idet.

Enligt svensk-finsk folketro.

Med anledning af min lilla uppsats »När vänder björnen sig i idet?» och den därtill omedelbart anknutna »Björnens näring i idet» i *Fataburen* 1915 s. 227—235 meddelar magister V. E. V. Wessman i *Hembygden*, den bekanta tidskriften för svensk folklifsforskning i Finland, årg. 1916 s. 104 f. och årg. 1917 s. 71 f., en del af honom senare insamlade uppgifter. För dem af *Fataburens* läsare, som icke hafva tillgång till nämnda tidskrift, tillåter jag mig att för fullständigande af de nämnda uppsatserna och för vidare utredning af ämnet anföra följande kortfattade sammandrag af den finske forskarens artiklar.

Beträffande tiden för björnens ingång i idet äro uppgifterna i regeln sväfvande: det inträffar, »då det blir vinter och snö». Ett ensamt undantag utgör en uppgift från Maxmo i sydliga Österbotten, att björnen går i lyan »omkring helgomässtiden» (d. 1 nov.).

Många och bestämdt affattade, ehuru omväxlande, äro däremot uppgifterna om »när björnen vänder sig i idet». I Nyland, Ingå och Hälsinge socknar, säges, att björnen vänder sig vid kyndelsmässan (d. 2 febr.), och »då är vintern half». Men i samma landskap, Sibbo socken, har ock sagts, att björnen vänder sig Knutsdagen (d. 13 jan.), och i östligaste delen däraf, Strömfors socken, förekommer uppgiften, att det sker vid »Påvelsmäss» (d. 25 jan.).

Äfven inom Österbotten skilja sig tidsuppgifterna. Efter hvad det synes hufvudsakligen inom nordligare Österbotten säges björnen vända sig tjugondagjul (d. 13 jan.). »Då är halfva vintern förliden.» Denna uppgift har erhållits från elfva socknar inom landskapet. Till ett sydligare utbredningsområde synes den tron höra, att björn-

vändningen sker vid kyndelsmäska. Detta uppgifves från sju socknar inom landskapets sydligare del och dessutom från ett par socknar i Satakunda. För öfrigt förekomma alldeles enstaka uppgifterna, att björnvändningen inträffar vid Henriksmäska (d. 19 jan.), i Oravais, och vid Mattsmäska (d. 24 febr.), i Solf — alltså bägge dessa uppgifter från sydliga Österbotten.

Hvad tiden för lämnandet af idet angår äro uppgifterna få och, såsom det förefaller, mindre ålderdomligt traditionella. I Ingå socken i västra Nyland säges det inträffa »Marietiden» (omkr. d. 28 febr.?), i Hälsinge socken i mellersta Nyland uppges åter första maj.

Jag använder här tillfället att med några rader fullständiga min föregående uppsats, hvad den 25 januari, Pauli omvändelse, såsom midvinter- och björnvändningsdag angår. Att björnvändningen inträffar den 25 januari, uppgifves från Värmlands Älfdal och Härjedalen¹ samt, såsom vi nyss sett, äfven från östra Nyland. Uppfattningen af denna dag såsom midvinterdag är i Tyskland allmänt spridd. »Pauli Bekehr, der halbe Winter hin, der halbe Winter her», säger tyrolaren². Äfven hos masurerna i Ostpreussen betraktar man denna dag såsom midvinterdag och tillägger, att på den dagen alla i vinterdvala liggande kryddjur (Gewürme) lägga sig på andra sidan³. Enligt Russvurm beteckna också de svenska esterna i sina träkalendrar denna dag såsom midvinter.

Beträffande björnens näring i idet anför Wessman slutligen från Sibbo socken i Nyland en sägen, som är egnad att vidare belysa de af mig förut (Fataburen 1915 s. 233—234) anförda. Jag tar mig friheten att här ordagrannt anför den.

»En karl gick ut i skogen, råkade på en björnlya och sank däri. Björnen drog honom till sig och släppte icke bort honom. Där fick han sålunda vara hela vintern. En varelse, som såg ut som en jungfru, hämtade ett sött honungsliknande ämne åt dem. Och därå åt björnen, och därå åt karlen. När våren kom, lämnade både karl och björn lyan.»

N. E. H.

¹ Fataburen 1915 s. 230.

² Reichhardt: Die deutschen Feste. Jena 1908 s. 74.

³ Toeppen: Aberglauben aus Masuren. Danzig 1867 s. 67.

Finska ryor.

I Helsingfors har under december månad i herr I. Hörhammers nyligen öppnade konstgalleri pågått en stor, mer än hundra nummer omfattande utställning af gamla finska ryor. Hopbragt dels genom energiskt bedrifna inköp af herr Hörhammer, dels genom lån af enskilda personer och det finska Nationalmuseet, kompletterar utställningen de rika kollektionerna i det sistnämnda samt i de finska landsortsmuseerna och ger den intresserade tillfälle att bilda sig en uppfattning om ryeväfveriets historia i Norden. I en liten, men väl utstyrd och illustrerad katalog ger intendenten vid Nationalmuseet dr U. T. Sirelius en utredning af frågan.

Ryeväfveriet har utan tvifvel sitt första ursprung i Orienten, till hvilken både teknik och ornering hänvisa, och kan ha kommit till Norden på två vägar, under 1000- och 1100-talen med de arabiska och byzantinska handelsförbindelserna eller under den senare medeltiden genom den saracenska konstindustrien, som utgrenade sig till Frankrike och andra västerns länder. Den senare vägen förefaller sannolikare och har åtminstone ej så många luckor i fråga om det nu bevarade materialet. Det bör dock ihågkommas, att detta hänför sig till en under senare hälften af 1700-talet märkbar kraftig uppblomstring af ryeväfveriet, som då upptog åtskilliga motiv ur tidens moderna västeuropeiska formskatt. Men redan tvåhundra år tidigare kunna vi iakttaga en annan blomstringsperiod, under Vasakonungarna, nedärfd från medeltiden och snabbt dalande i början af 1600-talet. Finland hade härvid en betydande roll, och därifrån utfördes ryor, liksom finn- eller dubbelväfnader, västerut. Samtida beskrifningar på ryorna gifva vid handen, att de sannolikt voro utförda i geometriska mönster och enkla färger, hufvudsakligen ullens naturliga hvita och svarta, samt den ur hembygdens växtvärld lätt vunna gula. Huru denna ornering förhöll sig till möjliga orientaliska förebilder är icke bekant.

Säkert är, att 1700-talets finska ryor ansluta sig till svenska förebilder, liksom det finska namnet »ryijy» är af svenskt ursprung.

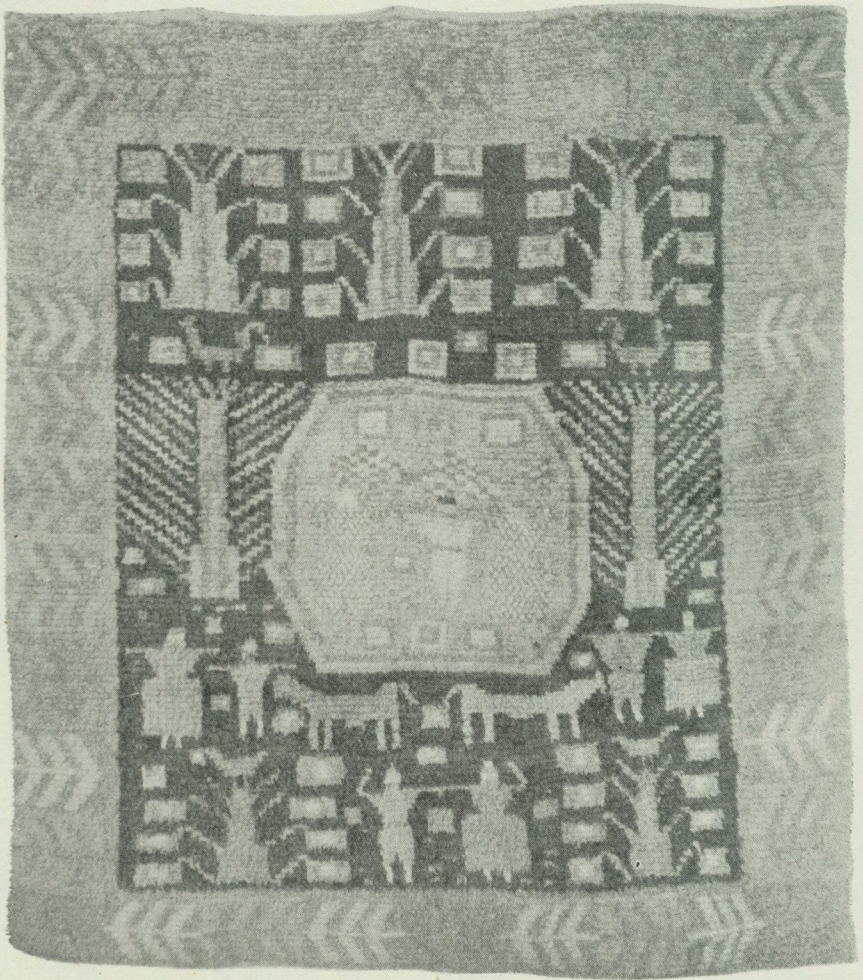

Fig. 1. Rya från år 1721. Mellersta Finland.

De förekomma också endast i de västliga delarna af landet, medan det östliga savolaks-karelska området icke har någon dylik allmogeslöjd att uppvisa; karelarna utmärkte sig i en annan textilt teknik, broderierna, som gå tillbaka till hednatiden. Att ryorna samtidigt alldeles saknas här, synes just bevisa, att de aldrig kommit denna väg.

Under 1700-talet kan iakttagas en utveckling af ryeväfveriet,

som först och främst vann betydelse för allmogen själf, i det dess alster fingo insteg i bondehemmen. Tidigare hade de väl förfärdigats där, men begagnats hufvudsakligen af ståndspersoner. Orneringen blir också rikare; de till öfvervägande del geometriska mönstren ersättas af växtslingor, blommor, mänskliga och djurfigurer. Viktigast äro den i midtfältet uppträdande tulpanen, palmetten och slingan i bårdorneringen, lifsträet samt kransen kring ägarinnans initialer; ryan var en oundgänglig del af de nygiftas bohag, och dess ändamål var i förbigående sagdt att tjäna som sängtäcke, ej som golfmatta. Ornamenten upptogos på olika håll; Sirelius hänvisar med rätta särskildt på märkdukarna, men man kan också tänka sig andra förebilder, t. ex. de sydsvenska gobelängväfnaderna från förra hälften af 1700-talet, med bård och rikblommigt midtfält med en tulpan i kruka innerst. Kransen med initialer, som ju är ett förhärskande motiv äfven på kistmålerierna, efterbildar väl den kända typen för gamla svenska fanor, sådana som hängde i åtskilliga sockenkyrkor.

Det var den gustavianska tiden, som såg denna uppblomstring. Ungefär i det andra årtiondet af 1800-talet inträdde förfallet; de organiska formmotiven föllo sönder i rena meningsslösheter, så att man med rätta sagt, att t. ex. granatäpplet förvandlades till en krabba, som försetts med ögon och ben för mera likhets skull. Under 1800-talet får upprepningmönstret, rutindelning, blommor m. m., afgjord öfvervikt i midtfältet.

I tekniskt hänseende markeras blomstringstiden genom att raggen inemot 1800 blir längre och tätare, beroende på ombyte af fårras och bättre ull. Många 1700-tals ryor, i synnerhet från mellersta Finland, ha en glans, som saknas i alstren af senare tid.

Sirelius har indelat de finska ryorna efter vissa ledande orneringsprinciper, främst i fråga om bården, och därmed sökt fastställa landskapstyper. Genom sina sammanställningar har han uppnått vissa resultat, i det en del bårdgrupper lokalisera sig i västra eller södra Finland, i synnerhet under äldre tid. Sedermera äger i synnerhet i mellersta Finland, en hopblandning rum, som försvårar öfverblicken; typerna gå nog mycket in i hvarandra, och olikheter i upptagande af nya motiv tyckas vara tillfälligheter utan egentlig

Fig. 2. Rya från år 1798. Wichtis i Nyland.

bärvidd. Palmetten och tulpanen äro ju urgamla och gå genom århundraden, men ha i våra ryor haft en rätt sen och kort roll.

Huru som helst, ryorna äro icke blott ett intressant etnografiskt forskningsobjekt, utan genom sin ståtliga, representativa karaktär eftersträfvade af samlare. De ha allmogekonstens bästa tilldragande egenskaper, hållbarheten, de starka och lifliga färgerna och den fina känslan för harmonien i färgsammanställningarna. Att de nu i samlad trupp upptagits i den finska konsthandeln innebär nog en berättigad önskan att också vinna utländska afnämare.

K. K. Meinander.

Litteratur.

Martin P. Nilsson, *Studien zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes* i Archiv für Religionswissenschaft B. XIX. H. 1 sid. 50—150.

Allt mer och mer stadgar sig folklifs- och forntroforskningen till en grundligt kritisk vetenskap. Uppgiften är ej längre endast att bryta nya vägar och riktlinjer på ett förut obearbetadt område utan också att allt nogare undersöka de redan utförda arbetenas bärighet och målsenighet. Ett märkligt alster af denna allt mer på djupet gående undersökning är här ofvan nämnda afhandling. Författaren har däri fortsatt att lösa den svåra uppgiften att genom ett samvetsgrannt boskifte låta den germanska och den klassiska kulturen hvardera erhålla sin rättmätiga andel i vår folksed och forntro sig tillräknad, för så vidt dessa angå jul och nyår. Härvid nagelfar han både Tille och Bilfinger, särskildt den förre ganska hårdhänt, och underkastar för öfrigt själfva källlitteraturen en ingående kritik. Att här i sin tur egna den koncentreradt innehållsrika och skarpsinniga afhandlingen en kritisk behandling skulle kräfva ett mycket ansenligt utrymme och sannolikt äfven föranleda ett vidlyftigt meningsutbyte. Vare det därför nog med att här med dessa få rader fästa uppmärksamheten vid denna

afhandling, hvilken synes med skäl kunna betecknas såsom det beaktansvärdaste, som under flera år framträdt på här i fråga varande ämnesområde, och därför allra minst af svenska forntrofskare får förbises.

N. E. H.

Tidskrift för historisk Botanik. Under redaktion af F. Heide, Köbenhavn, och O. Lundberg, Uppsala. 1 Bind, 1 Hefte. Köbenhavn 1918. 72 s. 8:o. Pris för årgång 15 kr.

Afsikten med denna nya kulturhistoriska tidskrift är, såsom det heter i inledningen, att behandla »planternes relation til kulturhistorien.» Tidskriftens verksamhetsfält blir således trots dess, såsom det vid första intrycket kan förefalla, nog så speciella begränsning särdeles vidtomfattande. Det utkast till ett prospekt, som den medryckande inledningen innehåller, är därför också mycket mångsidigt. Däri omnämnas åkerns, skogsmarkens och åkerväxternas, trädgårdsväxternas, kyrkogårdsplanteringarnas, prydnadsväxternas och rumsväxternas, blomsterparfymernas och blomvasernas historia samt vidare afhandlingar om växternas roll i folkets tro och läkekonst, växtnamn o. s. v. Det föreliggande häftets vetenskapliga innehåll inledes med en djupgående undersökning om alrunans förekomst i det gamla Egypten af F. Heide och avslutas med en ej mindre värdefull och märklig afhandling om grekiska växtnamn af V. Bröndal. Mellan dessa komma en redogörelse om blomlösa växter, som nämnas i danska läkeböcker före år 1600, af P. Hauberg och en uppsats om gamla rumsväxter och deras historia af J. K. Jörgensen, ett såväl genom ämne och illustrationer som genom sitt sympatiska framställningssätt mycket tilldragande utkast.

Såsom ses är det uteslutande danska författarnamn, som det föreliggande häftet har att uppvisa. Att tidskriften står öppen äfven för svenska forskare därför borgar det andra namnet i den på titelbladet angifna redaktionen, och det är att hoppas, att äfven från såväl vårt land som från Norge en liflig samverkan må komma till stånd. För att se saken från Nordiska Museets synvinkel,

huru ofantligt mycket kondenserad tidssmak och tidsanda innesluter icke t. ex. ett så obetydligt föremål som en blomvas, när den återupplifvas med tidsenliga prydnadsväxter, eller en gammaldags blomkruka med motsvarig däri planterad rumsväxt. Och hvilket tillfälle till ett delikat illustrationsmaterial erbjuder icke en sådan uppsats!

N. E. H.

Sigurd Erixon och Sven T. Kjellberg, *Ronneby byggnadshistoria under 1700- och början av 1800-talet*. Stockholm 1918. 224 s. stor 8:o. Pris 15 kr.

Att mera ingående undersökningar äfven af våra småstäders uppkomst och äldre utveckling måste bringa värdefulla resultat icke blott för vår s. k. högre odlingshistoria utan ock framför allt för vår folkliga bebyggelse- och byggnadshistoria i allmänhet, därom har man i intresserade kretsar sedan länge varit på det klara. Emellertid har det blifvit den nya svenska byggnadsundersökningen förbehållet att äfven låta denna plan komma från tanke till handling genom här ofvan angifna arbete.

På det hela taget få i detta dokumenten själfva tala. Dessa omfatta inemot tre fjärdedelar af boken och utgöras af tomtkartor med samtida beskrifningar. Denna afdelning föregås emellertid af sammanfattande undersökningar, hvilka behandla Ronneby stadsplan under skilda tider, samt specialafhandlingar om gårdsplanerna, boningshusens utseende och fasta inredning, planer och indelning samt om uthusen.

Arbetet, som utgör nummer ett af en tillärnad kulturhistorisk skriftserie om svensk byggnadskultur — särskildt allmogens och medelklassens hus — har kräft afsevärda kostnader, hvilka tillskjutits af Ronneby stadsfullmäktige och andra intresserade personer. Det vore önskligt om nu någon uppsvensk småstad ville följa det efterföljansvärda föredöme, som nått ett så vackert resultat i föreliggande arbete.

N. E. H.

Elias Grip, *Några bidrag till kännedom om svenskt allmogelif. Folksed, folktrö och folkdiktning i Uppland*. Stockholm 1917 264 s. 8:o Ill. Pris 7,50.

I sin inledning till Svenska folkvisor talar Erik Gustaf Geijer om »de svårigheter, som åtfölja samlandet af traditioner ur folkets mun, huru på en gång litet bekanta, vidt spridda, ofta stympade de äro, huru svåra de äro att ur allmogen utleta, emedan den ej kan öfvertala sig att tro annat än att hvar herrekarl endast vill göra narr af sådana saker». Detta uttalande af år 1814 gäller nog än i dag om insamlandet af folkminnen. Den, som något litet försökt sig härutinnan, vet huru mycken tid som åtgår, och hur varsamt man måste gå till väga för att locka fram uttömmande upplysningar om seder och bruk, som oreflekteradt och liksom i tyst öfverenskommelse gått i arf från släktled till släktled. En ytterligare svårighet, i dessa för insamlandet af folkminnen yttersta tider, är ju också det förhållandet, att den nu uppväxande generationen ofta ställer sig antingen likgiltig eller fiendtlig till de ålderdomliga bruk, som därför till stor del försvinna med dem, som under de närmast kommande decennierna samlas till sina fäder.

Bland den hembygds litteratur som nu — sedan samfärdselns hastiga utveckling alltmer utplånat landskapsgränserna — på det andliga området liksom sträfvar att föra tillbaka till landskapslagarnas inringningstid, torde Elias Grips arbete om Upplands folkminnen vara att räkna med. På 264 sidor äro i öfverskådlig och lätthandterlig gruppering sammanförda ett stort antal noggranna uppteckningar. Registrets trenne huvudgrupper, Folksed, Folktrö och Folkdiktning, äro uppdelade i klart begränsade underafdelningar, bland hvilka man med lätthet återfinner specialuppgiften. *Familjelifvet och dess fester, Årets högtider, Allmogens hvardagslif* lyda sålunda rubrikerna i afdelning I. Folktron har ej mindre än femton underafdelningar med ett trettiotal underrubriker, af hvilka senare bl. a. tydligt framgår den stundom oklara skillnaden mellan gårdsrå och tomte. Förutom ballader samt visor af senare ursprung upptager afdelningen Folkdiktning äfven visor om allmogens lif, bland hvilka senare märkas några socken- och byvisor. Gåtor och ordspråk, sagor och sägner fullständiga samlingen.

Det sammanförda materialet — delvis egna samlingar gjorda somrarna 1896—1900 — är af författaren ej vetenskapligt bearbetadt, utan bär snarare prägeln af ett folkminnesherbarium med däraf betingad fullständighet i de mångahanda uppgifterna. I anteckningar af liknande art finner man t. ex. ett meddelande om att det är farligt lägga nycklar på bord. Motsvarande uppgift har af lektor Grip formulerats sålunda: *på ett dukadt bord bör ej läggas någon nyckel, ty då får man förargelse innan aftonen*. Ordet *dukadt* leder genast tanken till parallelluppgiften om det måltidstillredda bordets helgd, och tidsbegränsningen *före aftonen* är äfven af intresse jämförd med det mångahanda som är skadligt eller förmånligt att företaga »före eller efter sol».

Ett par af de förekommande ortnamnen äro emellertid egnade att förvåna. Så skrives sid. 106 Fröshult i st. för *Frösthult*, egentligen Fröstolft, hvars senare stafvelse ju innehåller sin egen kulturhistoria, samt sid. 121 Mars-tallen i st. för Mar-stallen, det ålderdomliga namnet på en fordom af vatten (Östersjön) öfverfluten äng. Dylika namnförändringar äro ju ej tryckfel af samma ofarliga art som representeras af kviga i st. för piga och får i st. för föl (s. 111; 137).

Framför allt för uppländingen bör Elias Grips arbete vara en välkommen erinran om det egna landskapets traditionella forntidsminnen. Hvar och en, som intresserar sig för denna ingalunda oväsentliga del af vår kulturhistoria, kan boken säkerligen ge förklaring på en och annan halft förgäten iakttagelse ute i bygderna, på samma gång som den väcker lust för dylika minnens tillvaratagande och bevarande.

L. Stg.

J. Bergman, *Latinska källskrifter till Sveriges äldsta historia*. Stockholm 1918. 8 + 64 s. 8:o, pris 2,75.

Oaktadt denna publikation egentligen är afsedd för elementarläroverkens högre klasser, förtjänar den väl att omnämnas äfven i en svensk kulturhistorisk tidskrift. Otvifvelaktigt har mången familjefader mer än en gång önskat, att af den massa skolböcker, som skolundervisningen kräver, åtminstone en eller annan skulle vara af så bestå-

ende värde, att den äfven efter skoltidens slut finge intaga en plats i egarens bibliotek. En sådan skolbok är den här ifrågavarande, ty för en hvar, som jämte intresse för vår äldsta odlingshistoria besitter en viss kunskap i det latinska språket, utgör den en välkommen och värdefull handbok. Skada blott, att man ej utan skäl kunde önska sig den något fullständigare, eller litet mindre redigerad såsom blott skolbok. Frånvaron af Rimberts för vår kulturhistoria så synnerligen värdefulla skildring af Ansgars andra färd till Birka och hans mottagande där föranleder nog hos flere än anmälaren en viss saknad. En ny upplaga af denna bok torde emellertid icke länge låta vänta på sig, och kanske skall äfven utgifvaren då finna anledning att något mer utvidga och fullständiga denna kulturhistoriska antologi, så att den blir ej allenast en skolbok utan äfven en liten monumentasamling för en hvar, som någon gång vill kasta en blick i de latinska urkunderna för vår äldsta historia.

N. E. H.

H. Rosén, *Om dödsrike och dödsbruk i fornnordisk religion*. Akad. afh. Lund 1918. 16 + 252 s. 8:o, pris 5 kr.

Viktor Rydberg uttalade någon gång en förhoppning, att den då nyuppståndna folketroforskningen skulle komma att väsentligt bidra till lösningen af många bland de gåtor, för hvilka den mytologiska forskningen dittills stått oförstående och spörjande. Det har emellertid gått rätt långsamt med uppfyllelsen af denna spådom. Orsaken är väsentligen den, att lösningen af de mytologiska problemen från etnologisk utgångspunkt kräfva en vida mer djupgående och vidtomfattande undersökning än den gamla mytologiska skolans män kunde förutse. Allt mer gjorde sig nämligen vid den etnologiska metodens tillämpande den insikten gällande, att man först och främst måste nedtränga till och klarlägga de vidtomfattande grundförutsättningarna, innan man förmådde tyda de ur dem framprungna ytfenomenen. Och för en sådan på djupet gående undersökning erfordrades både lång tid och ihärdigt, inträngande samarbete.

Emellertid har med den senare tidens särskildt i England och Tyskland intensivt bedrifna folklifsforskning äfven den nordiska

sökt hålla jämna steg, och därvid har den också i våra egna folkförhållanden lyckats anträffa så mycket af de primitivare mänskliga föreställningarnas lagar och gestaltning, att på denna kunskap en systematisk utredning af vår nordiska hednatro nu med all utsikt till framgång kan både grundas och successivt byggas.

På ett lyckligt sätt har författaren till här ofvan angifna arbete redan förut genom ett par afhandlingar — Phallosguden i Norden, Freykult och djurkult — gripit sig an med denna uppgift att på etnologisk grund basera en utredning af hednatron i Norden. De antydda afhandlingarna öfverträffas dock såväl i kritiskhet som räckvidd af det här ofvan angifna arbetet.

Efter en inledande öfversikt öfver religionshistoriens och »folkloristikens» historia och inbördes ställning behandlar författaren följande problem: »Om uppkomsten af särskilda dödsboningar, Dödens ö, Hvad hviskade Odin i Balders öra?, Seden att binda helsko på den döde, Om bruket att kasta en kruka med vatten efter likvagnen, Om likporten, Om rönnens användning i dödskulturn» samt sist, exkursivt, »Fylgiaföreställningens uppkomst». En resumé af dessa olika kapitels innehåll måste här uteslutas, enär en sådan antingen måste på denna plats bli för skrymmande eller ock i förhållande till ämnet allt för knapp. Särskildt goda lösningar synes mig författaren hafva gifvit i kapitlet om likporten, hvilket behandlar den vidt spridda seden att uttaga den döde genom en för detta ändamål särskildt gjord öppning i bostaden, samt i det, som behandlar seden att utgjuta vatten efter liket. Äfven kapitlet om hviskning i den dödes öra samt om rönnens användning i dödsriter skänka särdeles värdefulla utredningar. Beträffande den sistnämnda afhandlingen tillåter jag mig dock en liten invändning mot författarens onekligen af honom själf med en viss tvekan framställda förklaring af den i senare tid så ofta omtalade rönnkvisten eller rönnpinnen i Maglehöifyndet. Mig synes nämligen fyndförhållandena så godt som alldeles utesluta den af författaren framkastade möjlighetsförklaringen. Ifrågavarande rönnkvist måste, enligt min uppfattning, betraktas såsom ett kraft förlänande eller kraft inneslutande maktföremål i likhet med de andra tillsammans därmed funna föremålen. Jämför därmed ock det

ungefär samtida Hvidegaardsfyndet, hvilket präglas af samma fetischistiska karaktär. Detta utesluter naturligtvis icke möjligheten, att rönnen redan under bronsåldern och än tidigare haft äfven en apotropaisk verkan, men något bevis därför skänker icke fyndet vid Maglehöi. Bortfallandet af detta stöd inverkar för öfrigt icke på afhandlingens stabilitet.

N. E. H.

U p p r o p

angående

svenska musikinstrument.

Då det vore af stort intresse att närmare lära känna den del af arbetets historia, som berör tillverkningen af musikinstrument i Sverige under äldre tider till fram emot 1800-talets midt, ber Nordiska Museet härmed dem som äga eller hafva reda på signerade, i Sverige tillverkade musikinstrument att godhetsfullt därom lämna meddelande till Nordiska Museet.

Uppgifter vore önskliga att erhålla om instrumentets *art*: klavér, fiol, luta, flöjt o. s. v., *signering*: namn, ort, årtal och tillverkningsnummer, där sådant finnes, samt om signeringen är tryckt, skrifven eller inbränd.

Om instrumentet är ett *klavér*, är det af vikt icke endast att få en uppgift om storlek och form — t. ex. taffel, flygel, upprättstående klavér (pianino) — utan äfven om det är ett *hammarklavér* = strängarna anslås med hammare; *klavikord* = metallstift trycka upp mot strängarna, eller *klavecín* (klavicymbal, spinett) = ben- eller pennspetsar knäppa mot strängarna.

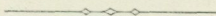
Meddelanden torde benäget sändas under adress NORDISKA MUSEET, Stockholm 14.

REDOGÖRELSE

FÖR

NORDISKA MUSEETS UTVECKLING OCH FÖRVALTNING

ÅR 1917

STOCKHOLM 1919

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

180114

Nordiska Museets nämnd.

Sammansättningen af Nordiska Museets nämnd har varit densamma som föregående år och utgjordes alltså den 31 dec. 1917 af följande personer:

- Ordförande:* byggnadsrådet fil. dr IS. GUST. CLASON, 1899.
Andre ordförande: rektor fil. dr OLOF ÖRTENBLAD, 1905.
Skattmästare: öfverdirektör VIKTOR ALMQUIST, 1897.
Styresman: fil. doktor GUSTAF UPMARK, 1913.
Öfriga ledamöter: civilingeniör CLAES G. NORSTRÖM, 1900.
öfverintendenten fil. dr JOHN BÖTTIGER, 1901.
justitierådet LOUIS AMÉEN, 1909.

Nämnden hade under året 5 sammanträden, hvaraf ett ajourneradt.

Jämte ärenden rörande museet har nämnden under året på grund af remisser från Kungl. Maj:t behandlat och afgifvit underdåniga utlåtanden rörande följande ärenden: angående konstnären Ossian Elgströms anhållan om statsanslag till resa i Lappland; angående ifrågasatt gränsreglering mellan Statens Historiska Museum, Nordiska Museet, Nationalmusei konstafdelning och Lifruskammaren; angående statens brandförsäkringsväsende; angående begärdt statsanslag och nödhjälp åt Kulturhistoriska föreningen och museet i Lund.

Styresman och öfriga tjänstemän.

Tjänstgörande den 31 dec. 1917 voro:¹

- Styresman:* GUSTAF UPMARK, fil. dr, 1902.
Ekonomichef: NILS RINGERTZ, öfverste, 1913.
Intendenter: EDVARD HAMMARSTEDT, fil. dr, 1890.
ALARIK BEHM, 1897.
NILS KEYLAND, fil. kand., 1906.
Amanuenser: SUNE AMBROSIANI, fil. dr, 1903.
NILS LITHBERG, fil. dr, 1912.
SIGURD ERIXON, fil. kand., 1916.

¹Årtalen angifva tidpunkten för tjänstemans anställande vid museet.

SIGURD WALLIN, fil. lic., 1916.
 ARVID BÄCKSTRÖM, fil. lic., 1916.
 AGNES LJUNGBERG, 1880.
 VISEN LEWIN, 1885.
 ANNA LEWIN, 1886.
 SELMA STRÖM, 1886.
 LOUISE HAGBERG, 1891.
 ELLEN PLANTHABER, 1893.
 IDA MÖLLER, 1898.
 HEDVIG BOIVIE, 1898.
 GERDA CEDERBLOM, 1900.
 EMELIE VON WALTERSTORFF, 1903.
 LAURA STRIDSBERG, 1904.
 ANNA RUDBECK, 1909.
 LALLA KUGELBERG, 1910.
 RAGNHILD BERGSTRÖM, 1911.
Bokhållare: HARALD ENGWALL, 1907.

Ekonomiintendenten Harald Adelson, som blifvit erbjuden plats som generalkommissarie vid Göteborgs stads blifvande jubileumsutställning 1921, anhöll med anledning häraf om entledigande från sin befattning vid Nordiska Museet från och med den 1 april 1917.

På därom framställd anhållan beviljades afsked äfven åt amanuensen fröken Elsa von Schwerin från den 15 sept. Fröken v. Schwerin hade innehaft befattning vid museet alltsedan år 1898 och lämnade nu sin tjänst på grund af ingående af äktenskap.

En gammal trotjänare vid museet, rättvikskullan Kaj Karin Andersdotter, som varit anställd vid Skansen alltsedan år 1893, erhöll på begäran äfven sitt afsked den 1 dec. för att på grund af familjeförhållanden återflytta till sitt hem i Dalarna.

Tjänstledighet har under året beviljats amanuensen fröken Visen Lewin under en månad, räknadt från den 20 mars, i och för ordnandet af ett privatbibliotek å en västgötsk herrgård; amanuensen fil. lic. Arvid Bäckström för avslutande af akademisk afhandling under sex månader, räknadt från den 15 april. Samma tjänstledighet sedan förlängd till årets slut.

Intendenten Keyland var på grund af sjukdom förhindrad tjänstgöra från den 4 nov. till den 10 dec.

Som frivilliga medarbetare utan lön ha vid museet tjänstgjort:
 fröken Ulla Celsing under största delen af året;
 fil. kand. Sven Rothman från den 15 jan. till årets slut;

museiassistent Thor B. Kielland från Kristiania från den 19 febr. till 8 juni;

amanuensen vid konstmuseet i Lund fl. kand. U. Otterstedt från 12 juli till 11 sept.

Institutionens allmänna förhållanden.

Statsanslag. I likhet med föregående år har Nordiska Museet äfven under år 1917 åtnjutit ett statsanslag af 80,000 kr.

Anslag af Stockholms stad har utgått med samma belopp som förut, 15,000 kr., och under enahanda villkor.

Donationer. Enligt testamentariskt förordnande af grosshandlaren Isaak Hirsch († 1917) erhöll Nordiska Museets pensionskassa en summa af 8,500 kr. Af godsägaren C. F. Lundström († 1917) erhöll Nordiska Museet genom testamente 10,000 kr. med villkor att medlen förvaltades som en fond, benämnd »Carl och Sofie Lundströms fond», hvaraf endast räntan finge användas till förmån för museet. För öfriga till museet lämnade penninggåfvor redogöres här nedan sid. 37.

Karl X Gustafs föreningen lät med vederbörligt tillstånd framför Nordiska Museets byggnad resa en af bildhuggaren Gustaf Malmquist utförd rytstod i brons af konung Karl X Gustaf, hvilken högtidligen aftäcktes i närvaro af H. M. Konungen jämte inbjudna den 6 juni 1917 samt genom ett samma dag utfärdadt gåfvobref öfverlämnades till Nordiska Museet såsom dess egendom.

Dyrtiden påverkade på ett synnerligen kännbart sätt i olika afseenden museets ekonomi. Till mötande af de växande ekonomiska svårigheterna ingick nämnden till Kungl. Maj:t dels med anhållan om statsanslagets höjande under år 1919 till 120,000 kr., dels äfven med anhållan om att till förmån för museet få anordna ett varulotteri med två dragningar; samt till Stockholms stadsfullmäktige med anhållan om att stadens anslag till Skansen från och med år 1918 måtte ökas till 30,000 kr.

Krigstidshjälp tillerkändes i museets tjänst anställd personal enligt nämndens beslut dels å sammanträde den 22 nov. 1916 till vaktmästare och arbetarepersonalen, dels å sammanträde den 26 maj 1917, hvarigenom retroaktivt tillägg utgick till alla i museets tjänst anställda, såväl tjänstemän som vaktmästare- och arbetarepersonalen.

Kansliet. Diarium öfver inkommande skrivelser 1917, som förts af amanuensen fröken LOUISE HAGBERG, upptager 1,678 nummer; räkningar införas ej i detta diarium. Utgående skrivelser i registratur och kopiebok utgöra 1,292 nummer; postboken upptager 11,574 afgångna försändelser, däraf 6,598 korsband.

Samlingarna.

De i Nordiska Museets hufvudliggare katalogförda samlingarna hafva under år 1917 ökat med 2,570 nummer. — Arbetet med föremålen införande i hufvudliggaren, som handhafs af amanuensen fröken ANNA LEWIN, deras märkning, konservering och desinficering har bedrifvits i enlighet med samma principer som förut.

Utom de tid efter annan nödvändiga smärre omordningsarbeten inom de utställda föremålen har arbetet med uppordnad af magasinerade föremål fortgått: de stora samlingarna af smärre föremål, keramik, glas, järn, koppar, mässing, tenn, silfver och guld, föremål af ben, trä o. a. material samt porträtt, taflor m. m., som tillhöra afdelningen för de högre stånden, hafva börjat ordnas i nordöstra entresolvåningen. Hyllor och skåp hafva uppsatts i biblioteksmagasinet, där bl. a. plats beredts åt det stora skråarkivet.

Den elektriska alarmanordningen i museet har under sommaren och hösten blifvit kompletterad och justerad under ledning af ingenjören Gunnar Holmström.

Angående förvärf till museisamlingarna m. m. må här meddelas följande.

Allmogeafdelningen.

Föreståndare: intendenten fil. dr EDVARD HAMMARSTEDT; arbetande inom afdelningen: amanuenserna fil. dr NILS LITHBERG, fil. kand. SIGURD ERIXON, fröken GERDA CEDERBLOM (dräkter), fröken EMELE V. WALTERSTORFF (textilföremål), fröken LOUISE HAGBERG (forntro, norska afd.). Intendenten NILS KEYLAND har förestått afdelningen för jakt och fiske.

Svenska allmogeafdelningens tillväxt under året framgår af följande:

Skåne. Från detta på textila bohag rika landskap inkomma alltjämt väfnader till museet, om också icke så ymnigt som förr. Nämnas ett ståtligt täcke från Gärdhs hd (fig. 1), broderadt i ensidig plattsöm m. fl sömarter på blå vadmal, och en äkdyna i flamskväfnad från Luggude hd, märkt 1750 och med invädda guld- och silfvertrådar, äro de bästa nämnda, men

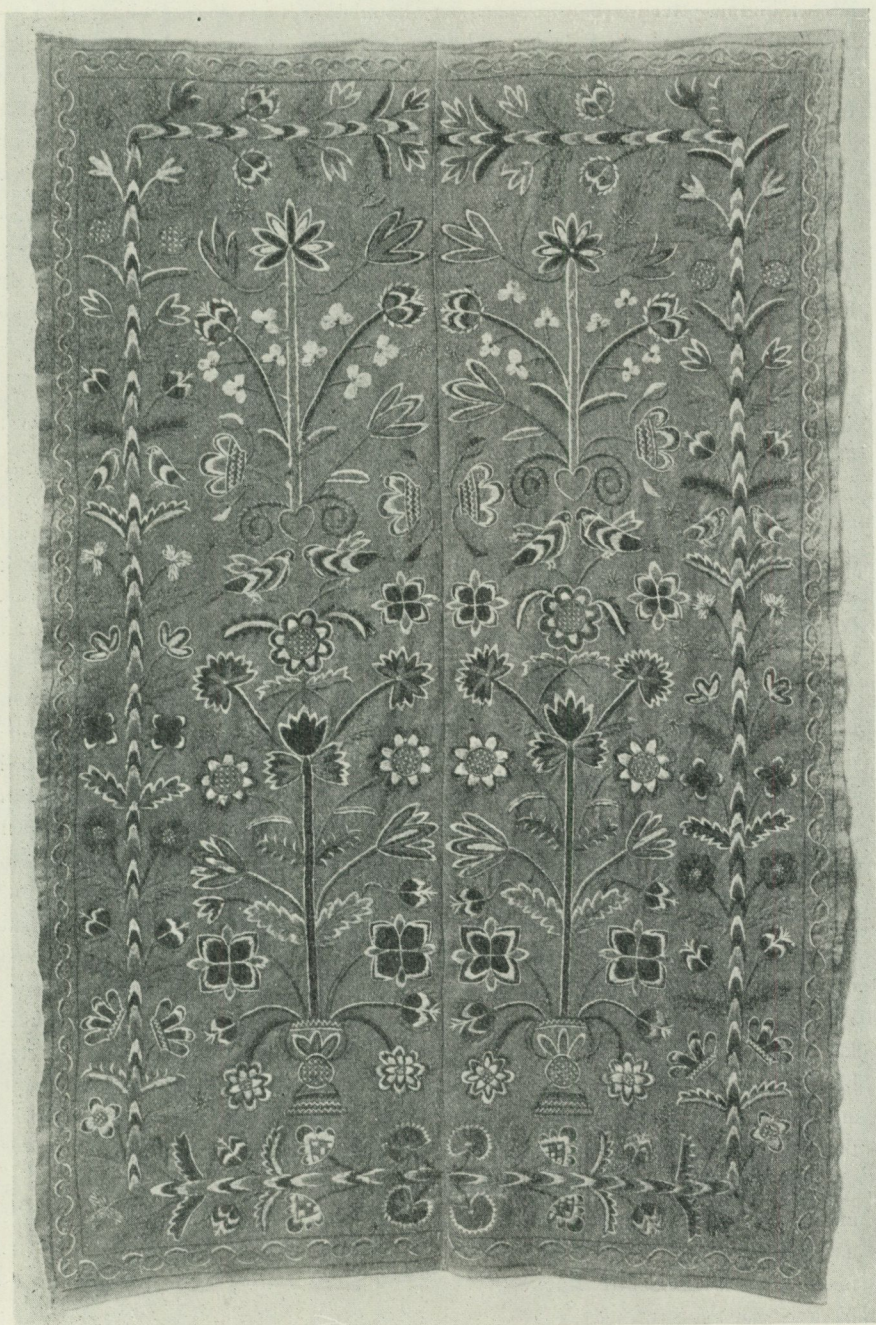

Fig. 1. Täcke från Gärdshöjd, Skåne. Längd 1,67 m. Bredd 1,08 m. Nord. M. 129,455.

härtill kunna ytterligare uppräknas en »halmbänksdrätt» i rosengång, en rödlakansväfnad från Järrestads hd med mönstret »innelyckta mamsellen», krabbasnrsväfnader etc. Äfven dräktafdelningen har riktats med en del smärre plagg, bland hvilka en pryddig klut med plattsömsbroderi och knypplad kantspets här noteras. Den är från Vallby sn, Järrestads hd. Mindre rik är skörden af allmogeföremål i öfrigt. De utgöras mest af matkärl och arbetsredskap.

Blekinge. Endast ett fåtal textilier ha inbärgats från Blekinge, hvaribland ett täcke i krabbasnr och halfkrabba och ett hängkläde i två våder. Äfven dräktafdelningen har ökats, om ock i liten skala, med några dräktdelar för kvinna: en grön vattrad yllekjol med röd sidenbård och ett par stickade hvita bomullsvantar. Härutöfver är endast att nämna ett par ornerade lerfat, det ena dat. 1786, det andra 1789.

Gottland. Trots behofvet af föremål från denna ö har museet under året ej varit i tillfälle nämnvärdt öka sin samling därifrån.

Öland. Liksom annars i Sydsverige framträder keramiken alltjämt bland föremålsbeståndet på Öland, och årets förvärf ligga nästan helt inom denna grupp. Utom en fällknif med bronsskaft har nämligen från öländsk mark endast ingått lerkärl, såsom en »jungfrufaska» med propp af lergods från 1670-talet, ett fat med hvit glasyr (s. k. Stettinergods), en ornerad kruka med lock, dat. 1845, och en vas af norditaliensk majolika.

Småland. Såsom en af våra mest gifvande landsändar häfdar Småland alltjämt sin plats. Bland textilförvärven uppskattas framför allt ett par stoldynor i flamskväfnad af tydlig 1600-tals karaktär, en rya, dat. 1798, och en knuten och trådd takduk med årtalet 1756. Dynorna och ryan äro från Sunnerbo hd. En del smärre dräktplagg och ett s. k. halslås, rektangulärt silfversmycke med tredubbel kedja och infattade glasstenar från Virestads sn i Albo hd, ha också funnit sin väg till museet. I samband med byundersökningarna förvärfvades hos gamla vänner till museet i Järeda sn bland annat ett ovanligt vackert kistlås med de gotiska nyckelhålskvistarna utformade med djurhufvuden, en laggad dricksstånda (»kimma») af säregen form och storlek samt en del möbler och i andra socknar äfvenledes möbler, dryckeskärl, en släde etc. På andra vägar erhöles ett sjuttiofå föremål, hvaribland en hel uppsättning kopparkärl, vidare skedar af malm, ett par snusdosor af tenn, diverse verktyg och husgeråd, hufvudsakligen af trä, samt flera lerkärl: panna, fat med årtalet 1777, brunglaserad terrin.

Halland. Hufvudvikten af årets ej talrika halländska förvärf ligger äfven här på det textila området. Tre dithörande ting kunna här uppräknas, nämligen ett korsstygnsbroderi, en åkdyna i rödlakan med sämskskinnsfoder och ett linnebottnestäcke i två röda och två gröna färger.

Dalsland. Lyckligtvis har äfven detta år bidragit att konsolidera vår kunskap om Dalslands etnografi. Cirka 25 föremål ha insamlats, omfattande svarfvade och laggade träkärl, stenföremål, såsom smörask och mortel, mäsingsverktyg, såsom mortel och bläckhus, lergods, såsom blomkruka och skål, textil- och skomakeriverktyg, jordbruksredskap etc.

Västergötland. Förvärfsskörden är den normala. Åtskilliga textilier ha inkommit, däribland tre täcken i munkabälte, skälblad och rosengång, delvis väfda med s. k. surull. Beståndet i öfrigt omfattar textil-, jordbruks- och handverksredskap, matlagnings- och serveringsföremål, en laggad vattentunna af ek, kruthorn, målkärl och seldon.

Östergötland. Om också icke rikhaltig, omfattar museets fångst af östgötska etnografika flera välkomna bidrag. Genom Östergötlands läns hemslöjdsförening ha anskaffats profver på halfylle- och bomullstyger. Vid byundersökningarna har uppsparats ett antal möbler, såsom stolar, en vändbänk (brudbänk), närmast lik de sørmländska, ett »fjätterlås» för hästar och några hushållsföremål.

Närke. Samlingarna från Närke ha äfven detta år erhållit en välbehöflig fyllnad. Vid hemslöjdsutställningen i Örebro inköptes en rya med enkelt mönster i mjuka toner af blått och rött, svart och hvitt, enligt uppgift från Hardemo sn. Öfriga föremål äro mest från Askersundstrakten och omfatta möbler, textil-, snickeri- och jordbruksredskap, matlagningsföremål (t. ex. en mortel af järn, märkt L. L. S., K. A. D., funnen vid gräfning), lås o. d.

Södermanland. Årets resultat äro icke omfattande. Däribland finns en dopdräkt, bestående af doppåse af rött ylle och mössa af rödviolett siden, besatta med silfverband och spetsar. Tvenne handkvarnar, ett skrin, en selbåge och diverse redskap bidraga att utfylla en del luckor i museets samlingar.

Uppland. Provinsen har presterat ett tillskott på cirka 25 föremål. Nämnas kan en brickbandsväf, kuriöst nog med spelkort i stället för brickor. Säljerskan hade 1870 lärt konsten i Vimmerby. I öfrigt ha olika grupper vunnit tillökning, t. ex. redskap för matlagning (handkvarnar, grytor o. d.), textil-, åkerbruks- och belysningsredskap etc.

Västmanland. Endast en ringa ökning har ernåtts från detta håll. Några tygprof, en kopparskål och en pipkana är allt.

Värmland. Landskapet är nästan aldeles orepresenteradt bland årets nyförvärf.

Dalarna. Alltjämt framstår Dalarna som vår allmogekulturs skattegruva, fortfarande mäktig och gifvande. Det är framför allt genom intendent Keylands insamlingsarbete i Nås sn, som årets skörd bragts upp till öfver ett tusen nummer. Nås-samlingen omfattar lifvets alla sidor och behof.

Ser man till dräkten äro samtliga plagg för såväl man som kvinna, med undantag af skor och strumpor, representerade med flera exemplar. Af kvinnodräkter ha t. ex. förvärfvats ett större antal kjolar, lifstycken och förkläden i olika för socknen karakteristiska randningar, dessutom en del dräktplagg af s. k. falutyg. Detta utgöres vanligen af tryckta kattuner i egenartade mönster med inom provinsen begränsad utbredning. De inköptes af grosshandlare H. Münnich i Falun från Wien till enbar försäljning inom Dalarna och

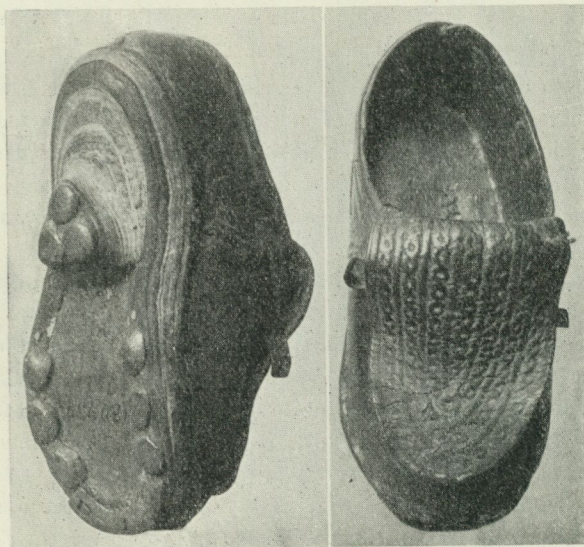

Fig. 2. Barnskor. Rättvik eller Boda, Dalarna.
Nord. M. 130,959.

ha på så sätt kommit att bidraga till daladräkternas särkaraktär. Samlingen af knappar och spännen är mycket omfattande. Rikligast äro följande grupper företrädda: möbler, laggade kärl, näfverföremål, textil- och åkerbruksredskap samt leksaker. För de sista, som äga ett särskildt etnografiskt intresse, lämnas närmare uppgifter på annat ställe. Endast ett eller annat märkligare föremål kan här för öfrigt nämnas, t. ex. bland möblerna sitt-, stå- och springstolar för barn och en brödgrind; bland laggade kärl flera pipkannor, af hvilka en daterad 1656; bland näfverföremålen en näfverburk af kubisk form; bland textilverktygen ett linfäste i spirform från 1700-talet och bland åkerbruksredskapen en högaffel, »skuttu», och en s. k. såklubba (»klubb» eller »kubb»), använd att uppranda åkrarna med, hvarvid afståndet mellan ränderna afpassades efter kastvidden och sålunda lättare kontrollerades huru mycket utsäde, som

behöfdes, båda äro af ej förut i museet representerade typer. Härtill kan också läggas en uppbyggkrok och en skära, daterad 1765. En rik belysning ha också sådana grupper vunnit som urholkade och svarfvade tråkarl, föremål anknutna till matberedning och servering, byggnadsdelar, handtverks- och belysningsredskap, samfärds- och seldon, liksom också flät- och spånkarl, keramik och glas, mål och vikt. Slutligen må här nämnas ett dihorn samt ett valkbräde med klubba.

Från andra socknar äro förvärfven långt färre. Dock äro en del af större intresse, t. ex. ett par för Rättvik eller Boda karakteristiska barnskor med stora öfverfallande plösar, fig. 2, några kvinnotröjor med stickade ärmar från Floda och Gagnef, en del barkbröd från öfre Dalarna o. s. v.

Gästrikland. Ett godt nyförvärf har museet gjort från Hedesunda sn i en karmstol af romansk grundtyp med svarfvade stolpar och dockor.

Hälsingland. Vid byundersökningarna insamlades en del föremål i norra delen af landskapet, hvaribland från Färila sn en bänkdyna i flamskväfnad af en typ, hvaraf museet förut äger endast ett exemplar (från Ore sn i Dalarna), och från Ljusdal en »prästruta», som användts som bärtäcke. Vidare inköptes i Järfso en brudgumsskjorta med utsökt plattsömsbroderi och årtalet 1824, och i Ljusdal framför annat ett bultlås från 1600-talet, rikt orneradt och välsmidt, fig. 3. I öfrigt bestod landskapets tribut af smärre föremål, hvaribland ett par skor af näfver och en snusflaska af svarfvad masur och horn.

Härjedalen. En efterskörd från Älfros sn intar hufvudparten i accessionen från Härjedalen, omfattande handtverksredskap, matlagnings- och seldon, bröd etc. Från Sveg härstammar bl. a. en ölgås.

Jämtland. Äfven på jämtländskt område inbragte byundersökningarna föremål till museet. Välbehöflig förstärkning erhöles således både textil- och dräktafdelningarna, den sistnämnda t. ex. med en kvinnosärk, hvars öfverdel är af groft linne och nederdelen af hampa och humletågor. Humlen har i dessa trakter spelat en viss roll äfven för textiltillverkningen. I öfrigt omfattade förvärfven skrin, trä- och näfverkarl, åkerbruksredskap, en fårskinnsäck för mjöl etc.

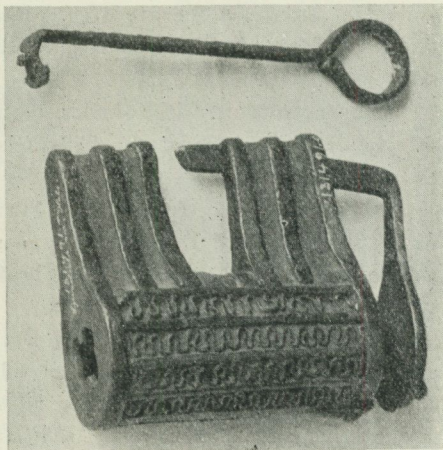

Fig. 3. Bultlås från Stafsätters by, Ljusdals sn, Hälsingland. Nord. M. 131,491.

Medelpad. Museet har under året erhållit sitt första konsttextila föremål från Medelpad, nämligen en flossaväfnad afpassad till stoldyna. Rika samlingar gjordes genom amanuensen Louise Hagberg i Torps, Borgsjö och Hafverö socknar, hvarigenom landskapets representation i museet blifvit upphjälpt. Detta gäller framför allt dryckeskärl, hvaraf inbragts laggade pipkannor, t. ex. en stor dylik dat. 1737, en svarfvad supkopp med öron etc., vidare matspannar, en bärmes, kafvel- och seldon, textil- och handtverksredskap, möbler o. d.

Ångermanland. Det är endast undantagsvis som museets ångermanländska afdelning ökats de senare åren. Denna gång upptaga förvärfven t. ex. en »kosa» (tumlare) af silfver, en laggad och målad pipkanna samt några kojufversåll.

Västerbotten. icke heller detta år har museets västerbottniska afdelning blifvit alldeles lottlös. Tillväxten omfattar ett lokställ, ett mangelbräde, en räknagel m. m.

Norrbottnen. Äfven från Norrbotten har museet riktats genom skriftställaren Sigurd Dahlbäcks inköp af diverse föremål, omfattande knifvar med slidor af renhorn, lokor, åkerbruksredskap, träkärl, kasse af spån, ask af sälskinn, nålhus af ben och annat dylikt af varierande intresse.

Lappmarkerna. Värdefulla förvärf till den lappska afdelningen voro en kvinnostaf från Sorsele socken i Lycksele lappmark, en kvinnomössa af nu bortlagd modell från Jukkasjärvi socken, Torne lappmark, samt ett par skidor från Vilhelmina socken, Åsele lappmark.

Norge. Härifrån äro att anteckna ett par skidor från Tydalen, Södra Trondhjems amt.

Afdelningen för samfundsväsen har vunnit åtskillig ökning under år 1917. I samband med byundersökningarna ha framför allt hemförts äldre arkivalier, hvarom särskild redogörelse lämnas längre fram, men äfven andra grupper inom denna afdelning ha riktats. Sålunda förvärfvades återigen en bytrumma från Askers hd, Närke, och från Väderskärs fiskläge i Tjust skärlagets hamnfogdetrumma. Skörden i öfrigt vid dessa expeditioner omfattade bybudkaflar, väg- och fattig-klubbor och taflor från Jämtland, Ångermanland, Östergötland och Småland. Från sistnämnda landskap härrör ock ett bockhorn, hvari man blåste vid valborgsmässaöelden.

Främst står emellertid äfven här Dalarna. Hufvudkontingenten inkom från Nås socken och omfattar rotstickor, kaflar och sedlar samt en rote-kista, vidare kvarn- och refstickor och ovanligt nog en väfsticka.

Från Venjans socken i Dalarna härstamma också några karfstickor. Äfven Sörmland har bidragit med en rotekista, hvari en soldat under Sörmlands regemente förvarat sina persedlar. En motsvarighet till kvarn-

stickorna föreligger i en graverad silfverskylt från Skåne, med en af kvarn-ägarnas namn ingraveradt jämte årtalet 1815.

Afdelningen af föremål tillhörande svensk forntro. Antalet hit hänförliga förvärf var detta år jämförelsevis mycket stort. Härtill bidrog särskildt intendenten Keyland genom de många hithöriga föremål, som han lyckades insamla inom Nås socken i Dalarna, och bland hvilka må särskildt nämnas några »stämme-trän» och takkronor af halm m. m., de senare märkliga ej blott i och för sig utan ock genom den därvid fästa benämningen »bröllopskrona», fig. 4. Hit höra vidare två julstjärnor och ett julbocks-hufvud samt en mask, allt tillhörande julsångarnes uppträdande. Bland dessa förvärf från Nås ingick ock en samling huskursmedel och dylikt. Hufvudsakligen från Medelpad, men äfven från Dalsland och Blekinge, anskaffade amanuensen fröken Louise Hagberg åtskilliga framför allt till julen hörande fornföremål — halmfigurer, julbröd m. m. — under det att amanuensen Sigurd Erixon under sina forskningsresor för undersökning af våra allmogebyggnader lyckades rädda åtskilligt äfven på här i fråga varande område från skilda delar af landet. Särskildt bör däribland nämnas en »jultupp» af trä från Lockne socken i Jämtland. Den sattes öfverst

på julbrödshögen. Ett särdeles märkligt förvärf gjordes slutligen genom den gåfva af en s. k. julrönn från Värmlands Elfdal, hvilken skänktes af den för museet varmt nitälskande fröken Berta, Edgren. Denna prydliga rönnkvist, som uppbenbarligen bildar en öfvergångsform från fruktbarhetsspöet till högtidsstången, framträder genom såväl sitt samband med kreatursskötseln som genom sin virkesart såsom en den heliga grenens och högtidsstången verkligt hedniska stamfader här i Norden.

Jakt- och fiskeriafdelningen. Jaktafdelningen riktades under detta år med få föremål af intresse. Att anteckna äro ett järfspjut från Borgvattnet i Jämtland och ett björnspjut från Småland. Från Nås i Dalarna förvärfvades fem st. råttfällor af trä, olika typer, en råttfax samt några kruthorn.

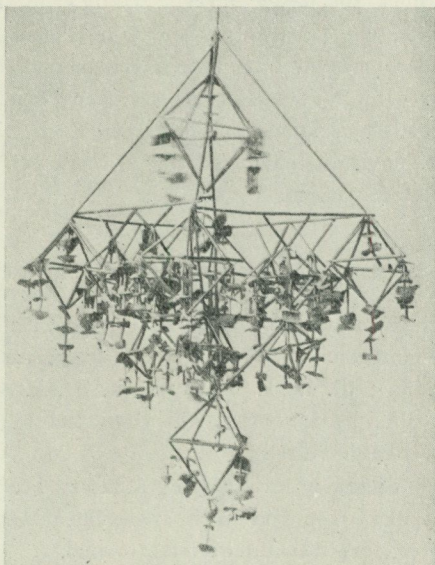

Fig. 4. »Bröllopskrona» af halm, från Nås sn, Dalarna. Nord. M. 130,515.

Fiskeriafdelningen tillfördes tack vare dr I. Arwidssons oegennyttiga förmedling många värdefulla nummer. Bland dem märkas från Bettna socken, Södermanland, en mycket stor knuten mjärde; från Bjuråker, Hälsingland, en konisk mjärde med träram, s. k. aborrpumpa; från Veddige socken, Halland, två ålkupor af träspån med träram; från Tirserum, Östergötland, en kräftmjärde; från Vadsbotrakten i Södermanland en efterbildning af en katsa i $\frac{1}{6}$ af nat. storl., sammansatt af i botten nedstuckna träspjälor, som bilda kamrar, hvori fisken kan komma in, men icke ut. Katsan är ett redskap, som fordom spelat en mycket viktig roll i vårt insjöfiske, men numera är så godt som utgånet. Den fanns förut ej företrädd i museets samlingar. Vidare märkes från Alfta i Hälsingland ett kastnät; från Renneslöf i Halland en håf för laxöringsfiske och från Blåvik i Östergötland en not-tög med träkrok, hemsunnun af tagel. — Från Näs i Dalarna förvärfvades en nättäl, nättälöten, nättäl, svirflar (drag), en kräftång, mackstücker (maskhoar), metlådor m. m.

Afdelningen för de högre stånden.

Föreståndare: museets styresman fil. dr G. UPMARK; arbetande inom afdelningen: amanuenserna fil. dr S. AMBROSIANI (skråväsen, arbetets historia m. m.); fil. lic. S. WALLIN; fil. lic. A. BÆCKSTRÖM; fröken A. LEWIN (dräkter, textilföremål); fröken G. CEDERBLOM (leksaker m. m.); fröken H. BOIVIE (musikafdelningen).

Stegrade priser och alltmer begränsade inköpstillgångar hafva gjort att förvärfven icke varit synnerligen talrika eller betydande.

Äldre Vasatiden: intet förvärf.

Yngre Vasatiden: från detta tidevarf härstammar ett af årets märkligaste förvärf, nämligen en $4\frac{1}{2}$ meter lång och $1\frac{1}{2}$ meter bred bordduk af rödt kläde med applikationsbroderi i svart sammet med konturer af gult silke. Den har tillhört riksrådet Carl Bonde till Bordsjö (1581—1652) och bär ätterna Bondes och Sparres vapen samt initialerna C B B S och årtalet 1633. Riksrådet Bondes hustru i andra giftet hette nämligen Beata Sparre. Duken, som på sin tid varit en praktsak, är utan tvivel ett Danzig-arbete.

Det karolinska tidevarfvvet företrädes likaledes endast af några textilföremål, bland hvilka må nämnas ett örngått med broderi framställande bebådelsen, dateradt 1682 och förskrifvande sig från Halland.

Från tiden omkring 1700 förskrifver sig en damastservett som genom sin framställning af ett ovalt, till fest dukadt bord med sin för tiden, karakteristiska mångfald af rätter erbjuder särskildt intresse.

Ett rikt skulpteradt skåp, som emellertid undergått en mycket hårdhänt restaurering, bär årtalet 1707.

Från 1700-talets förra hälft härrör en stor präktig duk af finaste linnedamast med såsom midtparti en stor blomsterkorg omgifven af tvenne papegojor samt därofvän en baldakin; botten är slät med glest strödda blomkvistar, i bården urnor, träd m. m. En mindre duk af röd och hvit linnedamast bär friherrliga ätten Palmstiernas vapen. Duken synes tillhört riksrådet Nils Palmstierna, f. 1696, d. 1766; den bär initialerna N. P. S.

Rokotidehvarfvet företrädes bland årets förvärf af ett elegant tebord med underrede af faneradt trä och skifva af Rörstrandsfajans i blått och hvitt, signerad och daterad Stockholm 4/3 1758. Till denna tid är äfven att räkna ett par dosor af silfver, den ena med reliefframställning: konungarnas tillbedjan, den andra med Karl XII:s bröstbild å locket och inskriften SECVLA NEC SPERENT VLLA VIDERE PAREM, tillverkad 1767. Bland småföremål kan nämnas en s. k. märkduk, dat. 1755 och sydd af Elsa Maria Löwenhjelm, f. 1743.

Till dräktafdelningen har förvärfvats en damdräkt af rosafärgadt siden, bestående af kofta och kjol, en hvit, vackert broderad fichy, flera koftor och stubbar af siden, de senare med vaddering och stickningar i mönster.

Från det **gustavianska tidehvarfvets** tidigare period, 1770-talet, då rokokiformerna uppträdde blandade med element från den novantika riktningen, härstammar bl. a. ett bordsur af försilfrad metall, signeradt »Nohrman Norrköping N:o 249» och utfördt af urmakaren Eric Nohrman, som i början af 1770-talet flyttade till Norrköping, där han afled 1779. Från samma tid är ett synnerligen elegant fickur af Stockholmsurmakaren Johan Gladman, med boett af guld i »quatre couleurs», enligt årsbokstafven utförd år 1779. — Ännu ett tredje ur bland årets förvärf tillhör denna tid, nämligen ett väggur med foder af skulpteradt och förgylldt trä, det material som hos oss vanligen fick företräda den franska förgyllda bronzen.

Bland möbler från det gustavianska skedet må nämnas en stol af elegant form af en förut i museet icke representerad typ samt en byrå af enkelt träslag målad i »bensvart» med förgyllda lister, ett surrogat för 1790-talets elegantare möbler af mahogny och mässing. Från sistnämnda årtionde äro äfven sex st. stolar af björk, af den från England påverkade eleganta typ, som var vanlig i Sverige vid denna tid; de bära Stockholms stoltmakare-ämbetes stämpel samt mästarsignaturen C. I. W. S., tills vidare icke uttydd, och hafva ett ytterligare intresse genom sin väl bevarade originalmålning i en, ljus rödbrun färgton. Fig. 5.

En mängd smärre föremål äro att hänföra till den gustavianska eller sen-gustavianska tiden: en hel uppsättning af bälur, koppar, fat, kannor m. m. af kinesiskt porslin i blått och hvitt; diverse glas, hvaribland en pokal som enligt gammal tradition skulle hafva utgjort en gåfva af Gustaf III till Bellman?; en liten enkel tekanna af flintporslin, af intresse genom sin signatur: »Löfnäs 1802 Sch N:r 5»; ett prof på den ännu föga kända Schir-merska fabriken på Löfnäs. — Från samma tid är äfven en polykrom kakelugn, som stått i ett hus i staden mellan broarna i Stockholm.

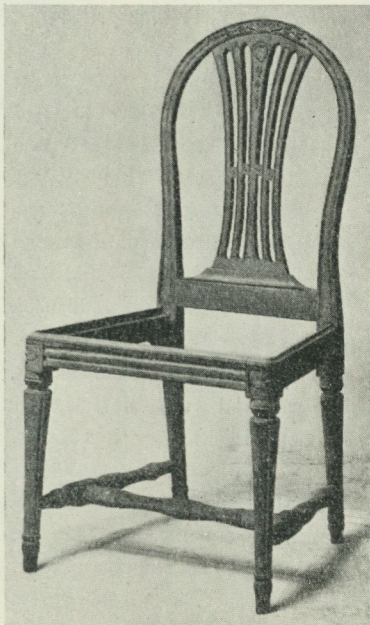

Fig. 5. Stol af björk, målad; sign. CIWS, Stockh. st olm. ämb:s stäm-pel; höjd: 0,965 m. Nord. M. 131,409.

Till mansdräkten har förvärfvats en svart och röd jacka, tillhörande den svenska dräkten, ett långt resskärp, knu-tet af grönt silke, samt flera par silkes-strumpor. Till kvinnodräkten höra ett åtsittande lif af ljusrött, blommigt siden med långt skört, halfkorta, pösiga ärmor och tillhörande knypplade silkesengagean-ter, två bindmössor af guld- och silfver-brokad, två förkläden, knutna af vit linnetråd och trädde i mönster, samt en fichy af svart bomullstyg med kulört sil-kesbroderi.

Karl Johans-tiden tillhör ett antal möbler, hvaribland förtjäna nämnas en skulpterad och förgylld stol med original-klädsel af blekrött siden samt ett bord med alrotsskifva och tredelad fot, signeradt med brännstämpel: Carl Hollst, Eskilstuna. F. S.»

En synnerligen elegant och karakteristisk pjäs är ett blomsterbord i form af en hög skål af träribbor, valnöt inlagdt med ljusare trä, fig. 6. Bordet är signeradt JOHAN AXEL ÖSTERLIND SNICKARE I STOCKHOLM och bär där-jämte inuti det kubiska postamentet drottning Josefinas ägarmärke, ett J. under kunglig krona. Johan Axel Österlind blef mästare i Stockholm 1834 och dog 1841.

En mängd smärre föremål, prydnadssaker och servisföremål kompletteran-de de redan förut på detta område rika samlingarna hafva likaledes under året förvärfvats: ett fat och en ovanligt formad skål sign. WEDGWOOD, tallrik af flintporslin från Rörstrand.

Nämnas må äfven ett par porträtt, af intresse som kostymbilder, det ena signeradt »C. V. Nordgren pinx 1830».

Till kvinnodräkten höra: en vit florsklädning med tjocka vadderade sidenrouleaus; en grön randig, af siden; två af halvesiden, en röd och en blå, samt en vit brudklädning, buren 1818 af Anna Elisabet Lagerholm, f. Ekman. Till denna dräkt hör äfven ett par skor med i ena hälen synligt märke efter den lyckobringande slant bruden trampat på under vigseln.

Ett förut i museet svagt representeradt plagg är förklädet. Nu har dock förvärfvats utom de två förut omnämnda, ytterligare tvänne dylika af silkesflor, det ena hvitt med små violetta sidenrosetter vid fickorna, det andra svart, användt i sorg.

Bland öfriga dräkttillbehör må nämnas ett par vackra långschalar, en vit krage med rynkad rynch, handskar, skor samt en rolig lösperuk af gräs med flätor och lockar.

Förvärfven från 1800-talets midt och senare del utgöras till en väsentlig del af dräkter, som inkommo i samband med den utställning af »kvinnodräkten genom ett århundrade» (1800-talet), som under våren var anordnad i museet (se nedan). Vi nämna en fruntimmerssalopp af rutig kamlott från 1840-talet och flera klädningar från 1850—60-talen. En af dessa är en balklädning af skär nettelduk och torde på sin tid varit mycket tilltalande. Innan damerna allmänt

anlade kriolin, begagnades en mängd — ända till nio — mer eller mindre stärkta underkjolar ofvanpå hvarandra för att föra ut kjolen till modern form. Dessa underkjolar voro af olika stoff, längd och vidd, så att de understa voro tjockast och snäfvast, och sedan blefvo de undan för undan vidare och tuunare, så att det hela skulle få »svaj». En sådan uppsättning af 7 dylika underkjolar har museet erhållit. Den snäfvaste af dessa är af kypert med inväfd bård, »bårdkjol», och 4 alnar vid samt den närmast klädningen burna af tarlatan, 8 alnar vid. Bland öfriga dräkttill-

2—180114. *Fataburen.*

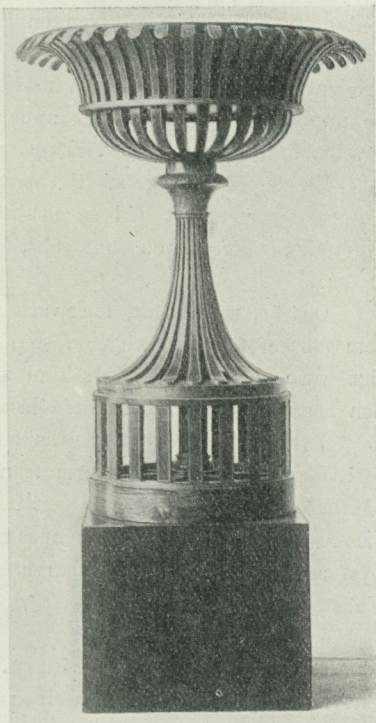

Fig. 6. Blomsterbord, sign. J. A. Österling, Stockholm. H. 1,09 m. Nord. M. 129,241.

behör från 1850-talet utgör en hvit krage med broderade blommor i relief prof på den tidens minutiösa broderingskonst.

1870-talets mode representeras af en elegant klädning af högblå moiré antique, garnerad med crèmefärgade brüsselspetsar samt af en gredelin sammetsdräkt, klädning och kapp. Den förra har burits af generalskan Augusta Björnstjerna, f. Skogman, och den senare enligt uppgift af drottning Josefina. Till detta årtionde hör äfven en liten hvit barnklädning.

Till 1880-talet höra två konsertklädningar, en af hvitt sidenmoiré, rikt broderad med pärlor, och en mossgrön af siden och sammet, båda skänkta af en uppburne sångerska. En annan 1880-talsklädning har burits af fru Anna Wallenberg, f. von Sydow. Käpp som tillhört skådespelaren Knut Almlöf.

En supéklädning af ljusblått siden, öfverdragen med svart paljettyll, representerar modet vid sekelskiftet. Dessutom har museet fått mottaga en svart hofdräkt och en sorgdräkt, burna af hoffröken Marie Lousie af Segerström.

Det är, som sagdt, tack vare den under året anordnade dräktutställningen, som museet fått emottaga en så riklig tillökning till denna afdelning. Önskligt vore dock att mansdräkten under 1800-talet blefve bättre kompletterad och lägga vi därför den ärade läsaren detta på hjärtat.

Till sist må endast erinras om några fajansföremål: en tekanna af karaktéristisk 1800-tals rokokoform från Rörstrand, en mugg af hvit fajans, signerad »Malmö», m. m. samt om ett antal porträtt, hvaribland en byst i gips af Lea Ahlborn, framställande hennes man bildhuggaren C. Ahlborn, och en porträttbyst af drottning Viktoria som ung, modellerad i början af 1880-talet af Ingel Fallstedt.

Musikhistoriska afdelningen. Till samlingen af musikinstrument förvärfvades fyra psalmodikon från Nås socken i Dalarna; en klarinett från Högruda by i Järeda socken, Småland; en del vallhorn med tre till fyra fingerhål, från Nås socken i Dalarna; ett »blåshorn» af bockhorn från Småland, samt tvenne bytrummor, den ena från Närke, den andra från Småland, se afd. för samfundsväsen.

Äfven detta år anordnades för inbjudna en musikafton i museets hörsal. Samma personer som föregående år, fröken Adèle Cederschiöld, redaktör H. Glimstedt och kammarmusikus T. Bendixen, gäfvö äfven nu välvilligt sitt bidräde. Programmet var nytt, men utfördes å samma instrument som förut med tillägg af ett nummer för blockflöjt och klavikord, där flöjstämman utfördes af herr H. Glimstedt å en af museets gamla blockflöjter, stämplad C. Rykel. Programmet upptog följande tonsättarenamn: Ariosti, J. S. Bach, A. Düben, Graun, Krebs, Mozart, Nichelmann, Pergolesi och Rameau.

Leksaksafdelningen. Bland årets leksaksförvärf äro allmogens leksaker dominerande. Särskildt från Nås socken, Dalarna, har en synnerligen rik samling inkommit. Härifrån finner man bland annat ett antal dockor förfärdigade af tyglappar, trä eller näfver. För våra ögon te de sig tämligen konstlösa, men för det rörliga barnasinnet ha de nog haft fullt samma värde och betydelse som några motsvarigheter bland industriens praktsaker. Samlingen är i öfrigt mångskiftande och omfattar möbler, åkdon, åkerbruksredskap samt ett antal i trä snidade djurbilder, där särskildt hästen och tuppen, dessa för den äldre folkfantasiens betydelsefulla djurbilder, förefinnas i flera exemplar.

Till **skråafdelningen** ha förvärfvats: en skylt af silfver med inskriften »Jacob : Glaser : posamentmaker: 1700», en sigillstamp för snickarämbetet i Jönköping och åtskilliga arkivalier: In- och utskrifningsböcker för åren 1706—53, 1752—80 och 1780—1840, lådräkningsbok för åren 1751—1816 och protokollsböcker för åren 1738—59, 1759—99 och 1799—1835 jämte några lösa handlingar, hvilket allt tillhört snickarämbetet i Stockholm (jfr depositioner;) dessutom en »Gesällbok» för åren 1814—1833, som användts i sadelmakarämbetet i Stockholm. I det exemplar af Kongl. Maj:ts förnyade Algemene Ordning Och Skrå för Handtwärckare i Sverige och Finland, tryckt hos Joh. Henr. Werner Stockholm 1720, som ägts af skomakarämbetet i Västerås och som nu skänkts till museet, låg en för detta ämbete afsedd tryckt formulärblankett till rekommendationsskrifvelse för vandrande gesäller, förmodligen från 1700-talets senare hälft.

Hit hör äfven en teckning i svartkrita, en faun, med påskrift: »Gesell Prof Ritat af Carl Jacob Ieræius Stockholm 21 Dec. 1821, hos Lindquist.»

Arbetets historia. Spridda redskap från ett flertal yrken ha inkommit under året, däremot icke någon större representativ samling för ett visst yrke.

Afdelningen för eldens ekonomiska användning. Från 1600-talet härstamma åtskilliga kakel och fragment, som framgräfts något år tidigare på Riddarhusets tomt. Bland förvärfven från 1700-talet märkes ett par i det närmaste kompletta kakelugnar. Den ena, om hvilken man icke numera vet, i hvilket hus den en gått stått, är en polykrom ugn med skänk, från senrokokon, en bland de prydligaste ugnar från denna tid man kan påträffa. Den andra är en genomsnittsupgn från gustaviansk tid. Från landsorten har detta år kommit en plan ugn med skänk med dekor i gult, från tiden omkring år 1800. Den kommer från Örby prostgård i södra Västergötland, således från en trakt, där krukmakaryrket sedan gammalt bedrivits.¹

¹ jfr Fataburen 1912 s. 50.

Af järnugnsdelar ha blott förvärfvats ett par hållar, båda med framställningar af S. Göran och draken efter modell från 1600-talets senare del. Deras tillverkningsorter äro ett par af de småländska bruken.

Dessutom har detta som alla år inkommit eldgörningsredskap och ljushållare af olika slag från skilda trakter. Att annotera är kanske ett bloss bestående af en klufven furustör med tillhörande stickor.

Den kyrkliga afdelningen har vuxit endast obetydligt. Att märka är en likkistplåt af silfver öfver handelsmannen Anders Thilen († 3 febr. 1782) och en kollektlåda från Hamra kyrka på Gottland. Kollektlådor af denna sort förekomma vanligen i Danmark och i de f. d. danska provinserna, men ej i de öfriga stiftet. Äfven bland dessa lådor är denna af ovanlig form, sen och försedd med karfsnittsornering. Dessutom har inkommit ett par ringklubbor, jfr Lithberg, Fataburen 1913.

Afdelningen för Stockholmsmiana har äfven detta år på grund af byggnadsverksamhetens stillastående icke att uppvisa några förvärf af föremål, som då framgräfts ur jorden. Emellertid ha fynd från tvenne äldre gräfningar öfverlämnats till museet, så från de af arkitekt A. Roland ledda undersökningarna i lämningar efter S. Klara kloster och från de af professor Martin Olsson verkställda utgräfningarna på Riddarhustorget. På den sistnämnda platsen kommo föremål af mycket växlande slag i dagen. Jfr Riddarhusdirektionens berättelse till Ridderskapet och Adeln vid lagtima adelsmötet år 1917, Sthlm 1917.

Öfverste G. Holmberg har som gåfva öfverlämnat ett antal af honom med ledning af gamla afbildningar och planer förfärdigade modeller i papp och trä af gamla Stockholmshus: Stockholms gamla slott, Petersenska, Bååtska, Ryningska, Flemingska, v. d. Nootska m. fl. palatser.

Skansens kulturhistoriska afdelning.

Föreståndaren intendenten NILS KEYLAND har tidvis haft biträde af amanuenserna fil. dr NILS LITBERG och fröken ANNA RUDBECK; arbetet med återuppförandet af Seglora kyrka (se nedan) har leddes af amanuensen fil. lic. SIGURD WALLIN.

Under 1917 transporterades från byn Öfverborg i Nås sn i Dalarna till Skansen en gammal loftbod, hvilken inköpts för Nordiska Museets räkning redan omkring år 1900, dessutom en vadmalsstamp från Sveg sn i Härjedalen och ett skäktverk (linskaka) från Forsa sn i Hälsingland. Virket af dessa byggnader lagrades tills vidare i väntan på gynnsammare konjunkturer.

Seglora kyrkas återuppförande på Skansen faller till stor del inom år 1917, ehuru det begyntes under föregående år och afslutades först det följande. Hvad som utfördes under 1917 var först och främst fullbordandet af det 1916 påbörjade grundläggningsarbetet. Timmerarbetena igångsattes i maj månad och fortsattes under året så långt att byggnadens hela stomme blef rest. Genom tillmötesgående dels af K. Djurgårdsförvaltningen, dels K. Domänstyrelsen förvärfvades så mycket ekvirke som behöfdes för spåntillverkningen till takets och delvis äfven väggarnas nytäckning. Spånen tillverkades på byggnadsplatsen i ett tillfälligt uppsatt sågverk, och taktäckningen igångsattes under hösten. Byggnadsarbetet stod fortsättningsvis under samma ledning som från början, nämligen af amanuensen Sigurd Wallin och byggmästaren Thors Erik Eriksson, stenarbetena utfördes af Aron Andersson, allt under styresmannens öfverinseende.

Då arbetets afslutning faller under år 1918, må här endast hänvisas till den som särskild publikation utgifna redogörelsen för kyrkans historia och öfverflyttning, som trycktes till kyrkans invigning under titel »Seglora kyrka på Skansen» af Sigurd Wallin.

Vid lapplägret inrättades, efter mönster från norra Jämtland, en mjölk-grop (*milkie-buorne*) af den typ lapparna bruka vid sina sommar-, vår- och höstvisten. Mjölktunnan förvaras i gropen, liggande på en granrisbädd, å båda sidor understödd af sten. Sedan den fylfts, tillslutes sprundet med en hasp, och en sten lägges öfver till tyngd, för att den eventuellt jäsande mjölken ej skall kunna spränga sig ut. Gropen motsvarar en källare och höljes med ett lufttätt tak af trävirke, torf och jord. Lappen kan färdas ända till 2 å 3 mil för att hämta sin mjölk, som han då från gropen medför i en påse af renmagen. Mjölkgropen användes stundom äfven till förvaring af kött i kaggar.

Vid ett flertal af Skansens byggnader företogs en gallring af sådant löfverk, som växt sig tätt inpå husen och dess väggar eller tak. Med sådan gallring måste ock i framtiden fortsättas; på landet heter det sedan gammalt: »dålig bonde som icke håller skogen från husen». Denna princip kräfver i högsta mätto sin tillämpning på Skansen och dess oersättliga byggnader.

Nordiska Museets samling af äldre svenska jordbruksredskap o. dyl. har under året blifvit öfversiktligt ordnad i Fatburen från Björkvik.

Bland viktigare under året verkställda reparationer är att nämna omläggning af taket å Bollnässtugan.

Förberedande undersökningar gjordes under året för anskaffande af en mellansvensk gård till Skansen, där, som bekant, de gamla Svealandskapen kring Mälaren och Hjälmaren äro synnerligen torftigt företrädda. Frågan härom har af ekonomiska skäl måst undanskjutas; bidrag hade dock tecknats af intresserade till ett belopp af 5 200 kr.

Folkmusik. Den ordinarie trion Skoglund, Ekström, Hedblom samspelade som vanligt. Tillfälligt engagerade allmogefolister voro: Gössa V. Andersson från Orsa i Dalarna ($18/6-2/7$), Karl Stenström från Slöinge i Halland ($3/7-29/7$), Spelpjätta (fr. Pettersson) fr. Närike ($22/7-18/8$), Hjort Anders Olsson fr. Rättvik ($2/9-16/9$), dessutom några gånger fru Agda Bondeson-Åkerberg. Hummellekaren Ottar Hyll från Varend (Otto Malmberg fr. Ljungby i Småland) lät åter höra sig några gånger i Bollnässtugan. Såvidt känt, är han numera i Sverige den ende, som trakterar hummelharpa.

Landsmål. Andrias Olsson (hr Ragnar Nilsson) från Blekinge ($25/6-16/7$), Brita Karin från Roslagen (fru Fanny Berthini $12/8-5/9$). Nergårds-Lasse som vanligt söndagligen hela sommaren. Han utförde äfven brandvaktstrop hvarje söndagskväll. Utom de nämnda medverkade under vårfesten bl. a. Delsbostintan och Lydia Flood. Magnis på Nabben (notarien Bergendahl) uppträdde såsom förr några kvällar i Bollnässtugan, uppläsande stycken ur Runebergs Fänrik Ståls sägner.

Folkdans utfördes under sommaren hvarje söndag, onsdag och fredag af 8 par i nationaldräkter; ringlekar hvarje söndag, tisdag, torsdag och lördag af 39 barn.

Rytmiska koraler utfördes från Hällestadstapeln hvarje söndag under dir. Frans Tigers ledning af en flickkör och solosångaren hr L. Eriksson med ackompanjemang af K. Flottans musikkår.

Lappmannen Anders Nilsson med familj vistades i kåtan under sommaren. Han gäjsade (färdades) med klöfjade renar hvarje söndag.

Kasperteatern spelade detta år ej endast under vårfesten, utan äfven hvarje söndag hela sommaren, och sköttes den fortfarande af hr Horst fr. Gröna Lund, af hvilken den från början inköpts för Nordiska Museets räkning. Det gamla oförargliga folknöjet synes på väg att bli alltmer uppskattadt, särskildt bland den yngre delen af Skanspubliken.

Skansens naturvetenskapliga afdelningar.

Föreståndare: intendenten ALARIK BEHM.

Den rådgifvande nämnden för ärenden rörande Skansens zoologiska trädgård har under året utgjorts af professor WILHELM LECHE, professor EINAR LÖNNBERG, professor YNGVE SJÖSTEDT, professor HJALMAR DAHLSTRÖM och konstnären BRUNO LILJEFORS.

Som veterinär för Skansen tjänstgör sedan 1904 professor WILHELM SAHLSTEDT.

Zoologiska trädgården. Inom däggdjuren är att nämna födelsen af en

lounge samt 6 varghundar med eskimåhund till fader och svensk varg till moder. En tjurkalf af älg inköptes. Inom fågelverlden är att anteckna kläckningen af 6 riporrungar af samma föräldrar, orrtupp och dalriphöna, som till de riporrar hvilka kläcktes nästföregående år. Under våren kläcktes äfven 3 bärgufungar och 2 hafstrutungar, hvilka alla nådde vuxen storlek. Bland förlusterna må nämnas en snögås, inköpt 1898, och en svart svan, förvärfvad af Artur Hazelius 1899. — Några ny- eller ombyggnader ha ej företagits.

Förändringarna inom djurbeståndet åskådliggöras vidare genom tabellen sid. 42—43.

Den botaniska afdelningen upptog liksom föregående år allmänhetens stora intresse hufvudsakligen genom den nedanför Vaktstugan belägna medicinal- och folktroörttagården, hvilken under året tillfördes några nya arter.

Sedvanlig utgallring af öfverflödigt undervegetation ute i parken pågick under sommaren och hösten.

Bibliotek och arkiv.

Museets bibliotek och arkiv ha föreståtts af amanuensen fröken VISEN LEWIN med biträde af amanuensen fröken HEDVIG BOIVIE. Den särskilda afdelning af arkivet, som utgöres af arkivet för svensk folkkänedom, har föreståtts af intendenten dr EDVARD HAMMARSTEDT, biträdd af amanuensen fröken LAURA STRIDSBERG.

Biblioteket har ökats med 733 band och småskrifter, förvärfvade genom byte med museer och samfund såväl inom som utom landet samt genom gåfvor och inköp. Förteckning öfver gifvare med omnämmande af mera betydande gåfvor återfinnes å sid. 40 o. f.

Arkivet för svensk folkkänedom tillökades dels genom utdrag ur åtskilliga gamla, från andra håll lånade manuskript af C. Säve, A. Tidström m. fl. samt genom utdrag ur kyrkoarkiv, dels genom förvärf af åtskilliga mer omfattande uppteckningssamlingar af nyare datum. Bland dessa böra främst nämnas uppteckningar från Ångermanland af fröken Ella Ohlson, Arnäsfall, och från Medelpad, Dalarna, Hälsingland, Värmland m. fl. landskap af amanuensen fröken Louise Hagberg, samt vidare från Dalsland, Värmland och Västergötland af fru Stina Örtenblad-Lundström; från Västerdalarna af studeranden P. Lundh, Sälen; från Skåne af kyrkovärden Olof Christoffersson i Fru Alstad och skriftställaren Pehr Johnsson i Broby. Rörande författaren härads höfding S. Dahlbäcks med statsunderstöd företagna forskningsresor

öfverlämnades dagboksanteckningar och handlingar. Bland erhållna samlingar af fotografier, som belysa allmogens lefnadsätt, bör särskildt nämnas en större, omsorgsfullt utförd samling framställande Gottlandsallmogens byggnadsätt och näringshistoria, hvilken skänktes af lektor M. Klintberg i Visby, samt äfven en genom byte med herr Karl Lärka på Sollerön erhållen vacker fotografiasamling.

Samfundsväsen. Museets samling af byordningar har vunnit åtskillig ökning. Sålunda ha förvärfvats dylika från Östhammar och Gammelby by (1779, hdskr.), Kronobergs län (1816, tr.), Närtuna by i Närtuna sn, Uppland (1824, afskr.) m. fl. Därjämte ha inkommit äldre byhandlingar af annat slag, t. ex. domstolsutdrag och stadfästelser af byordningar, bystämmoprotokoll (t. ex. från Aringsås by, Kronobergs län 1818—1912, hdskr.), anteckningar rörande brandväsen, diverse bykartor och skifteshandlingar från Medelpad etc. Anteckningar och excerpter rörande samfundslifvets olika former och skikt ha förvärfvats af bl. a. kand. A. Billow, hvarjämte dylikt material insamlats genom byundersökningarna.

Arkivets afdelning för svensk bebyggelsehistoria har under året tillväxt genom en mängd förvärf från olika delar af Sverige. Största delen häraf har hopbragts i samband med de af amanuensen Sigurd Erixon ledda byundersökningarna. Bland hithörande material, som hunnit utarbetas, må nämnas fil. kand. Sven T. Kjellbergs och arkitekt Hadar Palms resultat vid forskningarna i Västmanland 1916 samt ritningar af arkitekt Bruno Kjellström och teknologerna Moje Bergström och Harald Bengtson.

För öfrigt har fotografiskt bildmaterial inkommit genom: amanuensen Louise Hagberg (fr. Södermanland, Uppland, Dalarna), lektor M. Klintberg, Visby (fr. Gottland), fotograf Aug. Hultgren, Ingatorp (fr. Östergötland), kand. O. Bannbers, Uppsala (fr. Dalarna), arkitekt Sigfrid Ericson, Göteborg (fr. Småland), amanuensen Sune Ambrosiani (fr. Småland, Södermanland, Uppland, Dalarna), hr Karl Lärka, Sollerön (fr. Dalarna), docenten Andreas Lindblom (fr. Skåne, Smål., Österg.), kand. A. Billow (fr. Uppland), intendenten E. Hammarstedt (fr. Uppland), intendenten N. Keyland och Thors Erik Eriksson (fr. Dalarna, Härjedalen, Hälsingland) m. fl.

Prästgårdsarkivet. Som svar å en hemställan, hvilken i början af sommaren 1917 utgick från museets styresman till samtliga prästboställesinnehafvare i riket och genom biskoparnas och domkapitlens välvilliga tillmötesgående expedierades med domkapitlens cirkulär, ha till museets arkiv från prästerskapet inkommit uppgifter om äldre svenska prästgårdars plananläggning och byggnader, med bilagor af ritningar och fotografier. Insamlingen, som till närmaste anledning har de genomgripande förändringar å prästgårdarna som 1910 års prästlöneregleringslagar medföra, har genom prästerskapets

stora tillmötesgående och visade aktiva intresse för saken redan under första året inbringat ett material af ifyllda formulär från omkr. 1 000 prästgårdar i landets alla delar. Förutom de uppgifter och planskisser, som tecknats å själfva blanketterna, ha som bilagor insändts åtskilliga utförligare beskrifningar, äldre synehandlingar i afskrift o. dyl. samt i rundt tal omkr. 600 fotografier och 700 ritningar, gårds- och husplaner i teckningar, skisser, kartkopior eller för ändamålet anskaffade uppmätningar. De under året insända uppgifterna till detta kulturhistoriska prästgårdsarkiv kunna betecknas som en synnerligen värdefull begynnelse, hvilken jämte vidare inkommande uppgifter skall bilda grundstommen för en kulturhistorisk behandling af det viktiga material prästgårdarna erbjuda, utförd om möjligt innan den mycket omskapande regleringen gått öfver landet.

Till arkivets **afdelning belysande högre ståndskulturen** ha förvärfvats fotografier och negativ framställande exteriörer och interiörer, inredningar, eldstäder, möbler m. m. från den gamla Grillska landtgården Svindersvik i Nacka socken, Södermanland; exteriör af Utansjö herrgård i Ångermanland; inredningar från Leckö slott i Västergötland.

Bland afbildningar och uppmättningsritningar af byggnader i Stockholm må nämnas fotografier från gamla Tivolis tomt n:r 19, numera 35 & 37 Norrtullsgatan; brandmur och hvalfringar i huset 6 St. Nygatan; inredningar från nu rifna huset St. Badstugatan 15 å norr; interiör af matsal i ett borgerligt hem vid Klara Strandgata omkring 1835, uppmättningsritningar af rum i Regeringsgatan 36 m. m.

Vidare ha inkommit fotografier af gamla byggnader i Västerås, Hudiksvall och Söderhamn; prästgårdar i Norrland.

Af kyrkor och kyrkliga föremål: exteriör af Kungsholms kyrka i Stockholm; Junsele gamla kyrka samt Enångers och Båstads kyrkor; kistor från grafvar i Björklinge i Uppland, en del kyrksilfver m. m.

Dessutom fotografier af möbler, ur, silfver, fajans, textilier, dräkter m. m.

Till samlingen af bref, handskrifter m. m. hafva genom gåfvor och inköp förvärfvats 113 bref och smärre meddelanden från Artur Hazelius, omfattande åren 1870—1900, hvaribland ett intressant uttalande om landsorts-samlingarna. Därjämte 7 bref från olika personer angående Hazelius och hans verksamhet. Af museumsdirektör Bernhard Olsen i Köpenhamn hafva dessutom 14 bref från Hazelius stälts till förfogande för afskrifning.

För till museet inkomna skråarkivalier redogöres dels bland öfriga förvärf till skråafdelningen, dels bland depositioner.

Strindbergsarkivet. Det till museet under år 1915 som gåfva öfverlämnade Strindbergsbiblioteket innehåller Strindbergs boksamling samt möbler

m. m. i hans skrifrum och s. k. atelier, sådana dessa befunno sig vid hans bortgång, och ligger det därför i sakens natur att denna samling som sådan icke bör förändras genom att tillföras andra Strindbergiana. — Ett antal personer erbjödo sig under år 1917 att till museet öfverlämna en samling manuskript, bref m. m. af och om August Strindberg med villkor att de skulle utgöra grundstommen till ett »Strindbergs-arkiv», och beslöt Nordiska Museets nämnd att mottaga gåfvan samt vårda densamma i enlighet med af donatorerna utarbetade bestämmelser; till kuratorer för Strindbergsarkivet hade utsetts prof. W. Carlheim-Gyllensköld, bibliotekarien grefve C. M. Stenbock och Nordiska Museets styresman.

Tillfälliga utställningar, utlån, depositioner.

Utställningar. I lokalen för tillfälliga utställningar var under tiden 19 maj—10 juni anordnad en utställning af kvinnodräkter från tiden 1800—1900. Den var ordnad af amanuensen fröken Anna Lewin. Utom museets eget material utställdes äfven ett antal af enskilda personer lånade dräkter samt en samling porträtt och fotografier från samma tidsskede, till större delen lån ur Oscar II:s stiftelse och H. M. Konungens konstsamlingar genom öfverintendenten Böttigers förmedling. — Från den 20 maj 1917 och under närmare ett års tid utställdes i rum 35 å nordöstra kolonnvåningen ett urval af Nordiska Museets samling af utländska fajanser. Anordnare var musei-assistenten Thor B. Kielland från Kristiania, som äfven till densamma utgaf en vägledande uppsats med katalog öfver de utställda föremålen (jfr sid. 27).

Utlån. Till Norsk Kunstindustrimuseum i Kristiania hafva ett mindre antal dynvar varit utlånade i och för afbildning.

Depositioner. Från Statens Historiska Museum har som deposition mottagits handlingar som tillhört snickareämbetet i Stockholm: protokoll 1706—1840, in- och utskrifningsböcker 1707—1845, lådräkningsbok 1751—1816 samt en del lösa handlingar. Snickarämbetets i Stockholm skralåda från år 1645 hade förut deponerats i Nordiska Museet.

Ett antal föremål belysande telegrafens och telefonens äldre historia hafva af Nordiska Museet såsom deposition öfverlämnats till Kungl. Telegrafverkets historiska modellsamling.

Utgifna arbeten.

Museets publikationer. Årg. 1917 af tidskriften *Fataburen*, omfattande 4 häften med 200 sid. jämte bilagorna *Redogörelse för Nordiska Museets* och *Redogörelse för Lifruskammarens* och därmed förenade samlingars ut-

veckling och förvaltning år 1916. — Utländska fajanser i Nordiska Museet. Kortfattad översikt jämte katalog över en tillfällig utställning i Nordiska Museet, maj—juni 1917, av THOR B. KIELLAND. Utgivningen bekostad af »Sundbornsprostens donation». (Översatt från norskan av ANDERS BILLOW.) Stockholm 1917. 75 s. 8:o. — Führer durch die Sammlung des Nordiska Museet, Stockholm, hrsg. durch S. AMBROSIANI, 3. Abdr. Stockh. 1917. 72 s. 8:o. — Skansens veckoprogram 30 april — 2 okt. — Skansens vårfest 1917 (program). 13 s. 8:o. — I samband med vårfesten utgäfvos dessutom: kung Göstas Minne af CLAES ANNERSTEDT. Tal hållet vid Lindholmen den 14 maj 1896. Stockh. 1917, 10 sid. 8:o; Håsjöstapeln (dikt) av HELENA NYBLOM, 3 sid. 8:o; Vid älfvarnas möte (dikt) av KARL-ERIK FORSSLUND, 4 sid. 8:o. — Upprop jämte frågeformulär angående De svenska prästgårdarna, utg. i 2 upplagor. Dessutom har af amanuensen KARL MODIN, som förestår Skansens observatorium, med användning af för ändamålet som gåfva erhållna medel utgifvits en tidskrift »Meddelande från Skansens observatorium», hvilken under år 1917 utkom med 10 häften i 8:o å tillsammans 56 sid.

Af tjänstemän utgifna arbeten. Dr Upmark: »Föremål som kunna berätta en historia», tr. i »Hela Världen» 1917. — Jönköpings guldsmedsämbe, tr. i »Fataburen». — Bokanmälningar. — Redig. och utg. Samfundet St. Eriks årsbok 1917.

Intendenten Hammarstedt: artiklar och litteraturanmälningar i Fataburen och artiklar i Nordisk Familjebok.

Intendenten Keyland: ny upplaga af Skansens kulturhistoriska vägledning; — redigerat Skansens programblad.

Dr Ambrosiani: Führer durch die Sammlung des Nordiska Museet, tredje aftrycket, 72 sid. — Museivård, 32 sid. Jacob Bagges söners A. B. — Från Upsala läns hafskust. Strandkulturen, i Uplands forn. för:s tidskrift h. 32. — Ett par målningar af Nicolas Wallery, i Tidskrift för konstvetenskap h. 3.

Dr Lithberg: Fartygsfyndet i kvarteret Näckström N:o 1. Ett bidrag till Norrmalms äldre topografi, i Samfundet St Eriks årsbok 1917. — Gammalt svenskt krukmakeri, i Konst 1917 h. 3. — Litteraturanmälan i Fataburen.

Amanuensen Sigurd Erixon: Offerkastan på Svedvi allmänning samt något om offerkastar i allmänhet, i Västmanlands Fornminnesförenings tidskrift. — Våra gamla träbyggnader och deras utsmyckning, i »Konst» h. 3—4, 5—6. — Några bidrag till det nordiska husets historia I—III, i Fataburen 1917 h. 4. — Recensioner i Fataburen. — Medredaktör för »Arkiv för Svensk konst- och kulturhistoria», hvaraf under året utkommit vol. I. och II.

Amanuensen fil. lic. Sigurd Wallin: Sengotiskt monumentalmåleri i Sverige, af Henrik Cornell och Sigurd Wallin. Del. I. Härkeberga kyr-

kas målningar. — Lars Hallman, Blacksta och Wassbro soknar 1748 och 1759. Utgifna med inledning och register. (Arkiv för Svensk konst- och kulturhistoria, vol. II.) — Medredaktör för Arkiv för Svensk Konst- och Kulturhistoria, hvaraf under året utkommit vol. I och II.

Amanuensen fil. lic. Arvid Bäckström: »Till Tyska kyrkans (Christine kyrkas) i Göteborg byggnadshistoria», i Ver sacrum, utgifven af Göteborgs högskolas studentkår 1917. — »Ungdomens information i byggkonsten i Stockholm under 1700-talets midt», i Arkitektur, h. 4, 5 och 8. — »Lorenzo Hammarsköld om högtidligheterna vid Gustaf III:statyns aftäckande» (identifiering af några Nordiska Museet tillhöriga bordsprydnader), i Samfundet S:t Eriks årsbok 1917. — »Sergels reseväg Stockholm — Rom — Stockholm 1783 — 1784», i Tidskrift för konsthvetenskap, h. 4. — »Konst och konsthandtverk (1 sept. 1916 — 1 sept. 1917)», i Svensk kalender 1918.

Amanuensen fröken Louise Hagberg: En dödsbed i Hälsingland, Sv. Landsmål 1917, s. 29. — Halländska jullekar, i Fataburen 1917, h. 1. — Fördomar mot hästkött. Kulturhistorisk studie, i Tidskrift för Hemmet 1917, h. 4.

Amanuensen fröken Stridsberg: Ur Skansens krönika. Några erinringar vid dess första kvartsekel, i Ord och Bild 1917, h. 2.

Undersöknings- och studieresor.

Dr Upmark har företagit följande resor: 15—16 mars till Örebro läns hemslöjdsförenings utställning; under juli månad (semester) resa i Västergötland för studium af kyrksilfver.

Intendenten Keyland: i februari—mars en tre veckors resa till Nås för nedtagning af en bod (se ofvan under Skansens kulturhistoriska afd.) samt insamling af föremål m. m.

Dr Ambrosiani: mest på enskild bekostnad under sommaren och hösten till Södermanland och angränsande delar af Östergötland, samt diverse kortare resor i Stockholmstrakten.

Amanuensen Sigurd Erixon har under juni, juli och augusti månader bedrifvit by- och bebyggelseundersökningar i skilda landskap (se särskild redogörelse); under april månad en kortare resa till Örebro och hemslöjdsutställningen i Sköllersta; under oktober studieresa till Göteborg; under oktober och november vistelse i flera repriser i Skultuna socken, Västmanland i och för kulturhistoriska undersökningar (semestertid).

Amanuensen Arvid Bäckström: vistelse i Göteborg och omnejd under tjänstledigheten för forskningar rörande byggnadskulturen i Göteborg under 1700-talet.

Amanuensen fröken Anna Lewin: resa 13—15 oktober till fideikommisset Lindholm i Södermanland för dräktstudier.

Amanuensen fröken Louise Hagberg: 21 febr.—15 mars inom Torps, Borgsjö och Hafverö socknar i Medelpad samt augusti (semestertid) inom Kristianopels, Mjellby och Hällaryds socknar i Blekinge.

Amanuensen fröken Gerda Cederblom reste 24—27 juli till Björklinge kyrka, Uppland.

Thors Erik Eriksson biträde vid nedtagandet af Näsboden och företog en resa i Härjedalen och Hälsingland.

By- och bebyggelseundersökningar. Större delen af de medel museet kunnat disponera för resor har användts för dess af amanuensen Sigurd Erixon ledda undersökningar, hvilka under sommaren 1917 hafva utförts i högst väsentligt utvidgad skala och inbragt rika skördar. Omkostnaderna härför hafva bestridits utöfver museets reseanslag dels genom ett statsanslag på 2,000 kr., dels genom penninggåfvor af direktör Bernhard Lindelöf, Göteborg, intendent Harald Adelson, Stockholm m. fl., dels genom villkorliga gåfvor från kapten Viggo Key, Linköping, ingenjör Algot Friberg, Jönköping och Svenska Turistföreningen. Genom denna hjälp, som med varm tacksamhet noteras, har en icke oväsentlig del af programmet för de öfversiktliga undersökningarna kunnat lyckligen genomföras.

Arbetena pågingo under juni, juli, augusti och till en del i september och berörde följande landskap: Småland, Östergötland, Uppland, Hälsingland, Dalarna, Härjedalen, Jämtland och Ångermanland. Utförandet var fördeladt på 3 expeditioner: en i Småland under ledning af fil. kand. Sven T. Kjellberg och med biträde af fil. kand. Sven Rothman och teknolog Harald Bengtson, Göteborg, och under en kortare tid af fil. kand. Josef Svensson, Uppsala, cirka 2 ¹/₂ månad;

en expedition i Östergötland under ledning af fil. mag. Einar Törnquist och med biträde af teknolog Sven Häggbom, under någon tid också af fil. mag. Sven Karsberg, cirka 2 mån.;

en expedition i Hälsingland, Jämtland, Ångermanland, Dalarna och Härjedalen under ledning af amanuensen Erixon och med biträde af fil. lic. Herman Geijer, Uppsala, arkitekt Bruno Kjellström, Stockholm, teknolog Moje Bergström, Stockholm, och en del af tiden kand. Torsten Lenk, Uppsala. Undersökningarna pågingo cirka 3 månader. Under september arbetade arkitekt Kjellström ensam i Dalarna och Härjedalen.

Fristående från dessa expeditioner har fil. kand. Sven Rothman under sept. månad gjort undersökningar af fäbodan i norra Uppland.

Resultatet af samtliga dessa forskningar utgöres af ett stort antal kartor, ritningar och fotografier af byar, fäbodan, fisklägen, gårdar och hus samt

anteckningar rörande dessa bebyggelsegrupper och deras organisation samt öfriga sidor af äldre samfundsväsen, användning och benämningar på hus och föremål, forntro etc.

Skansen.

Yttre arbeten, fester, friluftsteater, serveringar. Ledningen af yttre arbeten o. dyl. på Skansen har handhafts af ekonomichefen öfverste N. C. RINGERTZ, som efter ekonomiintendenten H. ADELSONS afgang äfven öfvertagit den närmaste ledningen af Skansens fester, friluftsteatern och öfvervakandet af serveringsrörelsen.

Expeditionen har föreståtts af amanuensen fröken ANNA RUDBECK med biträde tidvis af amanuensen fröken LAURA STRIDSBERG.

Utom sedvanligt underhåll af vägar och anläggningar hafva inga större arbeten utförts. — Elektrisk belysning anordnades utefter stora hufvudvägen från Vaktstugan till Bredablick samt inleddes i bostadsrummen för kullorna i expeditiionsbyggnaden.

Skansens fester m. m. Årsskiftet högtidlighölls med sedvanlig nyårsvaka, klockringning från Skansens båda staplar, koraler spelade af K. Flottans musikkår, bål å Renberget och eldar. Från Renberget uppläste Anders de Wahl Tennysons dikt Nyårsklockan.

10 och 11 februari voro i samband med Nordiska Spelens i Stockholm pågående idrottstäflingar anordnade skeletontäflingar å Skansen i en längre backe, för tillfället anlagd från Hällestadstapelns ned till Nedre Sollidens ingångsport. Båda dagarna togo täflingarna sin början vid 11-tiden på f. m.

15 februari anordnade D. K. H. Kronprinsen och Kronprinsessan med uppvaktning och inbjudna ett skeletonparti. Efter åkningen intogs te i Bollnässtugan, som trefligt ordnats med brasor och ljus.

30 april — *valborgsmässaftonen* — firades med sång af Stockholms Studentsångarförbund vid Orsakullen, folkdanser, konserter af Flottans musikkår och den för dagen traditionella leken »Slå katten ur tunnan».

1 maj ägde den sedvanliga fosterländska medborgarfesten rum med tal från flere talarstolar. I festen deltog flere sångföreningar och musikkårer. På e. m. folkdanser och konserter. Såväl valborgsmässaftonen som 1 maj var Skansen rikt och festligt upplyst af tjärtunnor och eldar.

Kristihimmelsfärdsdag d. 17 maj gaf Stockholms Studentsångarförbund stor konsert å Skansens Friluftsteater.

6 juni. Liksom 1916 hade Skansen förenat sig med kommitterade för Svenska Flaggans dag och anordnade i samband med dessa fosterländsk fest

med tal från olika talarstolar, sång af Stockholms Studentsångarförbund under direktör Oscar Sandbergs ledning, musik af K. Flottans musikkår under anförande af direktör Erik Högberg.

Skansens vårfest började så sent som den 8 juni — för första gången ingick ej 6:te juni såsom traditionell avslutningsdag af vårfestdagarna. Öfriga festdagar voro 9, 10, 12 och 13 samt söndagen den 17 juni. Festanordningarna voro till stor del förlagda till Öfre Solliden, där marknadsstånden sträckte sig från Idunhallen fram emot Hällestadstapeln.

I stora musikpaviljongen var ordnad servering, en slags vinstuga. I marknadsstånden funnos varor af skilda slag, mest hemslöjd, trävaror, tenn- och kopparkärl samt leksaker. Liksom föregående år var anordnad stor tombola med lockande vinster och gynnsamma vinstmöjligheter.

De sedvanliga nöjena karusell, kaspersteater och dansbanor bidrogo att gifva lif åt marknaden. Å teatern vid Nedre Solliden gafs »I Vildskogen» af Hans Alin.

Värdefulla bidrag till festen lämnades af Folkdansens Vänner samt Folkvisedans Laget i Stockholm.

Vårfestens hufvudnummer, ordnadt af 1:e regissören Knut Nyblom var ett stort historiskt festtåg: Gustaf Vasas intåg i Stockholm 23 juni 1523. Företräd af pukslagare och trumpetare, omgifven af sin livvakt, banérförare, väpnare, Svea Rikes rådsherrar, riddare och adel, de flesta till häst, red konungen fram, vid stadsporten mottagen och hälsad af borgmästare, råd, hof-folk och stadsbor, hvilka slöto sig till tåget, som efter en tur genom marknaden begaf sig till Öfre Solliden, där en fest anordnats till konungens ära. Inför konungen dansades där en sirlig hofdans, barder sjungo, ett musikkapell spelade och en grupp dalfolk dansade, hvarefter konungen i ett längre anförande bringade sitt tack till Sveriges folk.

Gunnar Wennerbergsminnet — skalden föddes som bekant 1817 — firades äfven under vårfesten: vid Orsakullen föredrogo herrar Kurt Köhler och Georg Chambert på ett förträffligt sätt stycken ur Gluntarna, å Skansens friluftsteater uppfördes första vårfestdagen för första gången »Gluntarna», Uppsalabilder från 1840-talet efter Gunnar Wennerbergs Gluntar, trios och serenader anordnade af Axel Berggren, under regie Ivan Hedqvist.

De sista festdagarna hade besökaren glädjen återse ett stort antal af från tidigare vårfester kända och omtyckta typer — »Laxbrofolket» och dess släktingar och vänner samt »Delsbostintan».

Söndagen den 17 juni upprepades en stor del af vårfestprogrammet för första gången å en s. k. *folkdag*.

23 juni — *midsommaraftonen* — firades med långdans och dans kring majstången, dans och lekar för barn och dans för äldre å de sedan vårfesten å Öfre Solliden kvarstående dansbanorna. Å banan vid Bollnässtugan dansades

hela aftonen efter allmogespelmännens låtar. Ringlekar, folkdanser, landsmålare och spelmän aflöste hvarandra. Vid aftonens vaka sjöng en manskör från Renberget. K. Flottans musikkår spelade fosterländska stycken. Koraler och klockringning från Håsjö- och Hällestadstaplarna avslutade dagen.

8 juli. Sveriges blåbandsförenings fest å Nedre Solliden.

26 juli — *Bellmansdagen* — sång af Bellmanskören, i öfrigt vanligt program.

5 augusti. Fest till förmån för Nordiska Museets och Skansens arbetares enskilda pensionskassa. Det rikhaltiga programmet upptog förutom vanligt söndagsprogram en stor del typer och figurer från äldre vårfester, såsom det i samband med vårfesten nämnda Laxbrofolket med gäster och vänner, bland dem Delsbostintan och Sven Scholander. Festen avslutades med en hyllning till Artur Hazelius' minne vid Orsakullen.

14 augusti — K. Flottans musikkårs tjugofemårsjubileum å Skansen — gafs recett för musikkåren. En enkel subskriberad supé gafs å Högloftet till musikkårens ära.

9 september. En österrikisk symfoniorkester, 60 män under anförande af W. Wacek, gaf konsert å Öfre Solliden för svenskt välgörande ändamål.

2 oktober — 100-årsdagen af Gunnar Wennerbergs födelse — firades å Skansen af Stockholms förenade studentkårer, som i fackeltåg uppmarscherade till Skansen efter att först vid Gunnar Wennerbergs staty å Djurgården nedlagt lagerkrans och bringat sin sångarhyllning. Å Orsakullen invid Gunnar Wennerbergs byst tal af lektor Karl Starbäck och sång af Studentsångarförbundet. Tjærtunnor och kraftiga strålkastare belyste Orsakullen.

31 oktober. Reformationens 400-årsjubileum, som i Stockholm högtidlighölls med allmän klockringning, gudstjänster och vespergudstjänster i alla kyrkor, firades å Skansen med minnesringning.

6 november — Gustaf II Adolfs och

30 november — Karl XII:s dödsdagar högtidlighölls med rik flaggning, och voro båda dagarna trupper tillhörande Stockholms garnison inbjudna att besöka Skansen för att där fira minnesdagarna.

30 november, Artur Hazeli födelsedag och Nordiska Museets högtidsdag, flaggades och smyckades dr Hazeli graf å Skansen med kransar. Karoliner höllo vakt vid grafven.

16 december — julmarknad.

Gustafsdagen 6 juni och konungens födelsedag 16 juni flaggades och gafs kunglig salut.

Minnesringning har förutom vid Reformationens 400-årsjubileum ägt rum den 27 maj å Artur Hazeli dödsdag.

Skansens friluftsteater har äfven 1917 stått under ledning af premiäraktören vid Kungl. Dramatiska teatern Ivan Hedqvist.

Som i samband med vårfesten redan nämnts, spelades under sommaren fr. o. m. 8 juni t. o. m. 9 september *Gluntarna*, Uppsalabilder från 1840-talet efter Gunnar Wennerbergs *Gluntar*, trios och serenader för friluftsscenen af Axel Berggren. Regie Ivan Hedqvist.

Skansens klädkammars förråd ökades under 1917 med: 4 st. allmogedrakter, däraf 2 st. kvinnodrakter, 1 barndräkt och 1 mansdräkt, samtliga inköpta. — Till vårfesten förfärdigades å Skansens klädkammare en dräkt för konung Gustaf Vasa.

Skansens serveringar sköttes under ekonomichefens öfverinseende af källarmästaren C. V. ROSENBERG, och servering ägde rum i Bredablicks kafé och Högloftet samt under sommarmånaderna, från slutet af april till början af oktober, i Idunhallen, Balderslunden och Bragehallen samt Torslunden, där medförd matsäck fick förtäras och billighetsservering ägde rum.

Skansens observatorium har, i likhet med föregående år, föreståtts af amanuensen Karl Modin. Förevisningar för allmänheten hafva ägt rum 2 kvällar i veckan, då ej väderleken lagt hinder i vägen. Medeltalet besökande pr kväll har varit 20. Den under hösten 1916 påbörjade föreläsningsserien i populär astronomi forsattes t. o. m. den 22 mars med en föreläsning pr vecka å Skansens Högloft. Hösten 1917 börjades en ny serie föreläsningar, till hvilka ett 80-tal personer anmälde sig som åhörare. Föreläsningarna måste dock denna gång hållas inne i staden, i Kgl. Vetenskapsakademiens hörsal.

Under 1917 lades grunden till ett populär-astronomiskt bibliotek vid observatoriet, i det genom köp och gåfvor förväfvats c:a 200 band astronomisk, eller därmed besläktad, litteratur.

Besök och studier.

Besök. Hela institutionen Nordiska Museet med Skansen besöktes under år 1917 af 881,124 personer.

Samlingarna i museibyggnaden å Lejonslätten voro tillgängliga för besökande alla dagar i veckan, hvardagar kl. 11—4, sön- och helgdagar kl. 1—4, utom under den mörkare årstiden, då museet stängts något tidigare. — Långfredagen samt julafton och juldagen var museet stängdt. — Tillträdet till Lifruskammaren var fritt söndagar och fredagar, öfriga dagar berättigade inträdesafgiften till museisamlingarna äfven till inträde i Lifruskammaren.

Antalet besök under året utgjorde 42,917, hvilka på de olika månaderna fördelade sig sålunda.

januari	1,939	juli	4,950
februari	1,913	augusti	4,165
mars	2,837	september	3,629
april	4,162	oktober	3,767
maj	5,240	november	3,024
juni	4,911	december	2,380
		Summa besök	42,917

Skansen har varit tillgänglig alla dagar i veckan från kl. 8 f. m. till kl. 10 e. m. (under den mörka årstiden till kl. 8 e. m.).

Antalet besök utgjordes 838,207. På de olika månaderna fördela sig besöken sålunda:

januari	13,386	juli	136,247
februari	20,359	augusti	146,681
mars	13,876	september	76,896
april	41,011	oktober	29,243
maj	141,829	november	18,019
juni	176,465	december	24,195
		Summa besök	838,207

Studier. Under år 1917 utlämnades till museisamlingarna å Lejonslätten 922 studiekort, af hvilka 812 äfven berättigade till fritt tillträde. Studier hafva idkats af Tekniska högskolan, Tekniska skolan, Konsthögskolan, Stockholms stads yrkesskolor, Handarbetets Vänners skolor, Andrea Eneroths högre handarbetsseminarium, Johanna Brunssons väfskola, Högre lärarinnese minarium samt en del målar-, elementar- och folkskolor i Stockholm m. fl.

Å Skansen utlämnades 478 st. studiekort berättigande till fritt tillträde samt 82 st. ej gällande för inträde.

Samfundet för Nordiska Museets främjande.

Samfundets styrelse, som utgöres af samma personer som museets nämnd, har under året haft ett sammanträde. Samfundets ledamöter hafva likaså haft ett sammanträde. Samfundets expedition har föreståtts af amanuensen fröken AGNES LJUNGBERG med biträde af amanuensen fröken LALLA KUGELBERG.

Samfundet räknade den 31 dec. 1917 5,033 ledamöter.

Af dessa voro 72 hedersledamöter, 211 ständiga ledamöter och 4,750 stiftande ledamöter. Af dessa senare voro 877 befriade från afgift.

Antalet nyingångna under året är 660, af hvilka 8 ständiga.

Döda: 79 stiftande och 10 ständiga ledamöter. Utgångna ur Samfundet 422 ledamöter.

Under 1917 hafva 3 hedersledamöter aflidit;

Grosshandlare Isaak Hirsch.

Godsägare C. F. Lundström.

Lektor P. Waldenström.

Ekonomi.

Räkenskapskontoret har stått under ledning af ekonomichefen öfverste N. C. RINGERTZ, som haft biträde af ekonomiintendenten H. ADELSON (jan.—mars) samt af amanuenserna fröknarna SELMA STRÖM, IDA MÖLLER och RAGNHILD BERGSTRÖM samt bokhållaren HARALD ENGWALL.

Den ekonomiska ställningen framgår af revisionsberättelsen för år 1917, hvilken här nedan återgifves.

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

Undertecknade, som af Kungl. Akademien utsetts att såsom revisorer granska Nordiska Museets räkenskaper och förvaltning för år 1917, få — sedan siffergranskning af räkenskaperna jemlikt bifogade intyg af dertill utsedd person utan anmärkning blifvit verkställd — afgifva följande revisionsberättelse.

Ett sammandrag af Nordiska Museets utgående balansräkning den 31 dec. 1917 visade denna ställning:

Tillgångar:

Museobyggnaden på Lejonslätten	3,445,751: 75 Kr.
Samlingar och inventarier	607,464: 63 >
Skansens kapitalvärde	1,011,677: 70 >
Fordran på olika personer och bolag	205,983: 14 >
Innestående bankräkningar	21,460: 49 >
Kassabehållning	3,848: 60 >
	<hr/>
	Summa 5,296,186: 31 Kr.

Skulder:

Återstående utgifter för 1917	45,318: 14 Kr.
Fonderna	394,035: 32 >
Skuld på köpeskillingen för Skansen	18,000: — >
> till Stockholms stad	26,796: 62 >
> å bankräkningar	114,008: 78 >
> till skattmästaren	12,500: — >
Lifrustkammaren och profösamlingen	2,861: 70 >
Behållning vid årets slut	4,682,665: 75 Kr.
	<hr/>
	Summa 5,296,186: 31 Kr.

Museets värdepapper befinna sig fortfarande i Skandinaviska Kreditaktiebolagets förvar och vård. Bolagets kvitto derå har af oss jemförts med museets räkenskaper utan att gifva anledning till någon erinran.

Behållningen å giro-, kapital- och depositionsräkning, som uppgår till sammanlagt 21,467 kronor 49 öre, ha vi funnit bestyrkta af de besked från vederbörande banker, som finnas bland verifikationerna till Museets räkenskaper.

Af hufvudbokens konto: Sammandrag af inkomster och utgifter hafva vi företagit ett än ytterligare sammandrag af Nordiska Museets räkenskaper som visa följande ställning under år 1917:

Inkomster:

Statsanslaget	80,000: —	K r.
Beviljad anslag för byundersökningar	2,000: —	»
Från Samfundet för Nordiska Museets främjande	23,524: 25	»
Gåfvor under året	2,386: 78	»
Bidrag från fonderna	20,614: 90	»
Inträdesavgifter	16,286: 30	»
Årskort	19,384: 50	»
Förlagsartiklar	10,168: 62	»
Skansens öfverskott	57,991: 58	»
Vinst genom aktieförsäljning	3,390: 43	»

Summa 235,747: 36 K r.

Utgifter:

Löner, arvoden och pensioner	116,798: 24	K r.
Inköp af samlingar samt af böcker och inventarier	18,864: 31	»
Litterära arbeten och fotografering	10,867: 77	»
Expedition, annonser, utställnings- och resekostnader	22,217: 99	»
Försäkringskostnaden	3,747: 28	»
Underhålls- och inredningsarbeten	6,418: 17	»
Vatten, uppvärmning och belysning	33,018: 16	»
Lifrustkammaren	7,826: 75	»
Diverse utgifter	982: 71	»
Räntor	7,337: 41	»
Öfverskjutande inkomster	7,668: 57	»

Summa 235,747: 36 K r.

De öfverskjutande inkomsterna äro något reducerade mot förra årets, motsvarande ungefär den minskning som föreligger i Skansens öfverskott för året. Bidragen från fonderna hafva något ökat liksom äfven gåfvan från samfundet för Nordiska Museets främjande. Inkomsterna af förlagsartiklar äro ungefär desamma som föregående år. Flera utgiftsposter för Museets organisation och drift hafva under 1917 ytterligare stigit, särskildt de som röra uppvärmning och belysning, löner, expedition och annonser, andra hafva nödtvunget minskats såsom underhålls- och inredningsarbeten. Särskildt betungande hafva de af kristiden beroende enormt ökade utgifterna till födan för Skansens djurvärld varit.

I revisionsberättelsen för år 1916 påpekade revisorerna hurasom Nordiska Museets ekonomi är allt för beroende af tillfälligheter, för att den skall erbjuda den säkra grund som man kan önska för en institution af denna betydelse.

Under åberopande af detta yttrande ingick Nordiska Museets nämnd till 1917 års Riksdag med underdånig hemställan om ökad anslag, och behagade Riksdagen, med beaktande af dessa synpunkter, bevilja ett med 50 % ökad anslag till Museet, eller 120,000 kr. i stället för förutvarande 80,000 kronor årligen; hvarjämte Stockholms stad äfvenledes höjde sitt anslag till Museet med 100 %.

Under det räkenskapsår som revisionen nu omfattat har visserligen tillfälligheterna tillfört institutionen inkomster så att debet och kredit gått väl ihop. Men en närmare granskning visar att detta just beror på tillfälligheter, nämligen värfestens lyckade väder, hvidan revisorernas förra påpekande ännu eger gällande kraft.

Härtill kommer ytterligare de senare årens oerhörda prisstegringar på alla områden, som gifvetvis i ännu högre grad ökar det inflytande som tillfälligheterna ha på institutionens ekonomi. De 50 %, hvarmed statsanslaget ökats, förslå icke på långt när att möta svårigheterna i afseende på dyrtiden, ty dyrtidens prisstegringar hafva blifvit af mycket mera genomgripande natur. Så går till exempel nu djurens föda på Skansen till 70,000 kr. emot förut 17,000.

Revisorerna vilja med anledning här af alltså framhålla hurusom institutionen fortfarande är i behof af ökade anslag för att få sin ekonomi ordnad.

Stockholm den 15 januari 1919.

V. Carlheim-Gyllensköld.

Yngve Sjöstedt.

G. Lagerheim.

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

I sammanhang med revisionen af Nordiska museets räkenskaper och förvaltning under år 1917, hvilken Akademien uppdragit åt undertecknade, hafva vi äfven granskat Samfundets för Nordiska Museets främjande räkenskaper för samma år och dervid icke funnit någon anledning till anmärkning.

Stockholm den 15 januari 1919.

V. Carlheim-Gyllensköld.

Yngve Sjöstedt.

G. Lagerheim.

Vid siffergranskning af 1917 års räkenskaper för Nordiska Museet och Samfundet för Nordiska Museets främjande har någon anledning till anmärkning icke förekommit; alla utgiftsposter hafva vid jemförelse med bilagorna visat sig vara riktigt verifierade, hvilket härmed intygas.

Stockholm den 30 Sept. 1918.

Hj. Tillberg.

Följande penninggåfvor hafva under 1917 lämnats till Nordiska Museet.

Adelsohn, H., herr, Göteborg, till resekostnader i och för byundersökning 1917	480:—
Bergius, S., härads höfding, Stockholm, till öfversättning af »Utländska fajanser i Nordiska museet»	100:—
Böttiger, J., öfverintendent, Stockholm, till Skansen	100:—
Collin, G., krigsdomare, Stockholm, till Skansens 25-års fond	900:—
Eidem-Andersson, M., direktör, Göteborg, till fotografering af glas	100:—
Erixon, S., kandidat, Stockholm, till resekostnader i och för byundersökningar 1917	306:78
Friberg, A., ingenjör, Jönköping, till resekostnader i och för byundersökningar 1917	200:—
Key, V., kapten, Linköping, till resekostnader i och för byundersökningar 1917	400:—
Lindelöf, B., direktör, Göteborg, till resekostnader i och för byundersökningar 1917	500:—
Lundström, C. F., godsegare, enligt testamenteriskt förordnande till Carl och Sophie Lundströms fond	10,000:—
Petrelli, J., krigsarkivarie, Djursholm, till Skansens 25-års fond	100:—
v. Schwerin, E., fröken, Stockholm, till Skansen (Seglora kyrka)	137:48
Scholander, Sven, herr, Djursholm, till Skansens 25-års fond	200:—
Seglora-sockenbor till Skansen (Seglora kyrka)	210:—
Sunnerdahl, M., fröken, Stockholm, till Skansens 25-års fond	20,000:—
Onämnd till resekostnader i och för byundersökningar 1917	300:—

Kronor 34,034:26

Gäfvor af föremål till Museets samlingar hafva år 1917 lämnats
af följande personer:

Abramsson, Sigröd, fru, Magdby, Erikslund. — Ahlborn, Gerda, fröken, Stockholm. — Aktiebolaget Bukowskis konsthandel, Stockholm. — Aktiebolaget Nordiska Kompaniet, Stockholm. — Aktiebolaget Stannum, Stockholm. — Almgren, O., järnvägstjänsteman, Stockholm. — Alström, E. E., hustru, Högruda, Järeda. — Alyhr, Anna, fröken, Stockholm. — Andersson, Albert, hemmansägare, Önnersta. — Andersson, Brita, f. Nilsson, fru, Emterud, Charlottenberg. — Anderssons, Jon, handlande, moder, Öfverturingen. — Andersson, Kerstin Danielsdotter, enka, Västat, Grenäs. — Andersson, Kristina, Öfverturingen. — Andersson, Olga, fröken, Västerås. — Andersson, Signe, f. Cederblom, fru, Björkeberga, Djursholm. — Ankarcrona, Anna, fröken, Stockholm. — Asplund, O. J., herr, Ede, Erikslund.

Genom Bannbers, Olof, fil. kand., Malung. — Benedicks', S., f. Tholander, sterbhus genom professor Carl Benedicks, Stockholm. — Bengtsson, Erik, herr, Kläppe, Kyrkås. — Bengtsson, Karin, hustru, Kläppe, Kyrkås. — Bergman, Erik, landtbrukare, Nilsvallen, Sveg. — Genom Bergström, Ragnhild, fröken, Stockholm. — Bildts, R., f. Dufva, enkefröken, sterbhus genom kammarherre H. Bildt, Stockholm. — Blommert, Lotten, fröken, Stockholm. — Boije af Gennäs, C. O., ingenjör, Stockholm. — Borgenstam, E., apotekare, Mjölby. — Borgsjö bys ena väglag, Borgvattnet: vägklubba, daterad 1797. — Bourghardt, E., grosshandlare, Stockholm. — Brahe, A., f. Nordenfalk, grefvinna, Stockholm. — Bünsow, F. H., brukspatron, Stockholm. — Byamännen i Had-darp, Lönneberga: byklubba. — Byamännen i Menigasker genom kyrkoherden C. Lön-roth, Asker: bytrumma. — Byamännen i Messelköp, Risinge: bybudkafvel. — Byamän-nen i Nederborg genom häradsdomaren L. N. Larsson, Näs: 2 rotkaflar. — Byamännen i Rettelsebo, Lönneberga: fattigklubba. — Byamännen i Skärstad, Södra Vi: fattigklubba.

Cederblom, Gerda, amanuens, Stockholm. — Celsing, Ulla, fröken, Stockholm. — Claëson, I., f. Karlholm, fru, Stockholm. — Collin, Maria, fröken, Lund. — Cramér, H. och A., fröknar, Stockholm: hvit damkrage med synnerligen vackert broderi m. m.

Genom Dahlbäck, S., skriftställare, Stockholm. — Dahlgren, B., f. Magnus, fru, Göteborg. — Djos, Estrid, fröken, Mora.

Edgren, Berta, fröken, Vingäng, Långaf. — Ek, Maria, fröken, Stockholm. — Ek, Selma, fröken, Stockholm. — Ekblad, Edv., herr, Ångersjö, Hörneå. — Elfwing, G., fröken, Stockholm. — Elvlföf, E., provinsialläkare, Knifsta. — Envall, Signe, fröken, Stockholm. — Eriksson, Brita, fru, Borgvattnets kyrkby. — Eriksson, C. J., enka, Askersund. — Eriksson, Gottfrid, köpman, Stockholm. — Eriksson, Karl, landtbrukare, Boda, Lit. — Eriksson, Per, Trogsta. — Eriksson, Sara, enka, Remmen, Älfros. — Eriksson, Thors Erik, byggmästare, Stockholm.

Fallenius, Agnes, doktorinna, Stockholm. — Förberg, E., hoftandläkare, Djurs-holm. — Föreningen Handarbetets vänner, Stockholm.

v. Goës, Brita, fröken, Stockholm. — Grafström, H., f. Hazelius, enligt testamen-tariskt förordnande: bordsur af nysilver och porträtt af Artur Hazelius. — Grafström, J. Frith., apotekare, Luleå. — Granberg, Sofia, fröken, Stockholm. — Grinde, Olof, hemmansägare, Älfros. — Grundström, Z., lektor, Husum.

Hagberg, Louise, amanuens, Stockholm. — Halfvarsson, H., landtingsman, Öfver-turingen. — Halfvarsson, Kristina, hustru, Öfverturingen. — v. Hallwyl, W., f. Kempe, grefvinna, Stockholm. — Hasselberg, Märta Ersdotter, Älsta, Torp. — Heimer, fru, Anerud, Henneviden. — v. Hofsten, Bengt, herr, Stockholm. — Holmberg, H., öfverste, Lidingsö villastad. — Hultgren, Aug., fotograf, Ingatorp.

Jakobsson, Adrian, hemmansägare, Lögdeå. — Jansson, Jan Petter, hemmansägare, Anerud, Henneviden. — Johansson, Alfred, hemmansägare, Skattegården, Hånger. — Johansson, C., riksdagsman, Gäre, Tibro. — Johansson, Levi, folkskollärare, Lund-sved, Orrskog. — Johansson, Linus, landtbrukare, Tarsta. — Jonsson, Alfr., Åkarp, Lönneberga. — Jonsson, Erik, Petter, Munkbyn, Torpshammar. — Jonsson, Jonas, hemmansägare, Österhögen, Edeby. — Jönsson, Anna Marta, Munkbyn, Torpshammar.

Karlholm, Hedda, kartograf, Stockholm. — Karlsson, F. O., herr, Stockholm. — Karlsson, P., kommunalordförande, Vagne, Dingelvik. — Key, Einar, med. doktor, Stockholm. — Genom Kjellberg, S., fil. magister, Uppsala. — Kjellgren, E., f. Strand-

berg, fru, Stallarholmen. — Kjellin, Gunnar, kronolänsman, Tierp. — Genom Kjellström, B., arkitekt, Uppsala. — Kjellström, H., kassör, Stockholm. — Klingenstjerna, A., fröken, Södertälje. — Klingspor, Maria, f. Sjögren, grefvinna, Stockholm. — Knöppel, Arvid, redaktör, Dädersjö. — K. Telegrafstyrelsen. — Kullberg, O., öfverstelöjtnant, Rastaborg, Gångsätra.

Lagercrantz, H. L. F., envoyé, Stockholm. — Lagerholm, Vilhelmina, målarinna, dels enligt testamentariskt förordnande, dels skänkt af sterbhuset: brudklädning från 1818 m. m. — Lamm, C. R., ingenjör, Näsby. — Larsson, Anna, fröken, Älfsborg, Näs. — Larsson, Erik, Finsta, Frånsta. — Larsson, Ingeborgs Olof, Mellanborg, Näs. — Larsson, L. L., Näsby, Näs. — Larsson, N. G., herr, Skansbanken, Näs. — Larsson, Tapp Anders, Skansbacken, Näs. — Leijonhufvud, Märtha, fröken, Stockholm. — Leuhusen, L., f. Palmstierna, friherrinna, Stocksund. — Levin, Ingeborg, fru, Sjögervåla, Åmot. — Lindberg, Sara, Öfverturingen. — Lindman, P., ingenjör, Stockholm.

Malm, Fr., sekreterare, Stockholm. — Malmberg, Isabella, f. Boklind, fru, Stockholm. — Margit hos Kristoffers, Stene, Järfö. — Mattsson, Olof, Borgvattnets kyrkby. — Mattsson, Tupp Erik, Storbyn, Näs. — Meyersson, Otto, herr, Stockholm. — Michaelsson, P. A., Sillre, Erikslund. — Mählén, C. O., kontraktsprost, Närtuna. — Månsson, Per, Ytterturingen.

Nilsson, Anders, lappman, Frostviken. — Nyblaus, G. A., generalmajor, Åkers styckebruk. — Näslund, J., hemmansegare, Lockne, Bjertå.

Odelberg, Anders, Öfverturingen. — Olsson, Anna, Öfverturingen. — Olsson, Emma, fru, Ytterturingen. — Olsson, Jugars Erkers Isak, Nederborg, Näs. — Olsson, Martin, arkitekt, Stockholm. — Olsson, Nils, Öfverturingen. — Ottergren, F., direktör, Stockholm. — Oxenstierna, Siri, f. Wallenberg, grefvinna, Stockholm.

Palm, C. U., herr, Djursholm. — Persson, Emma, Bröten, Hallaryd. — Persson, Hilma, Västerås. — Persson, Magnus, Ytterturingen. — Persson, Matias, hemmansegare, Lögdeå. — Persson, Per, hemmansegare, Sörvåga, Järfö. — Persson, Per, Vågaräcken nr 1, Järfö.

Qvistgaard, A., kapten, Huleviksberg, Ulö.

Roland, A., arkitekt, Stockholm.

Sahlin, S., bankkamrer, Åre, enligt testamentariskt förordnande: en större samling skidor. — Salin, Maria, fröken, Stockholm. — Salin, M., professor, Stockholm. — Samzelius, H., jägmästare, Stockholm. — Sand, Herry, Kärr, Karlstorp. — Sandberg, Anna, Svanå. — Sandberg, A. A. O., målare, Nyköping. — af Sandeberg, J. D., rådman, Sundsvall, enligt testamentariskt förordnande: 12 par kaffekoppar af ostindiskt porslin. — af Segerström, Marie Louise, f. d. hoffröken, Stockholm. — »Sigrimor» genom hemmansegaren P. M. Sjödel, Munkbyn, Torpshammar. — Silfversparre, H., fröken, Stockholm. — Sjödel, P. M., hemmansegare och hans hustru, Munkbyn, Torpshammar. — Stierngranats, Charlotta, f. Drufwa, öfverstinna, sterbhus, Stockholm. — Stjernström, S. P., hemmansegare, Haxäng, Lockne. — Stockholms stads byggnadskontors hamnafdelning genom major A. Lundberg. — Strandberg, Louise, fröken, Stallarholmen. — Strokirk, V., grosshandlare, Stockholm. — Sundmark, V., herr, Djupa, Tierp. — Sutthoff, A., f. Skogman, fru, Stockholm. — Svedmans, Mellanborg, Näs. — Svenska Flag-gans Dags styrelse genom grosshandlaren G. Wahlberg, Stockholm. — Svensson, Maria, fru, Ulfhälla, Sveg. — Söderlindh, Ellen, fröken, Örebro.

Thordeman, H., prostinna, Spånga. — Thulin, P. Tson, f. d. fanjunkare, Villa Minnet, Täby. — Genom Törnquist, Einar, fil. magister, Uppsala. — Törnquist, Hulda, f. Sahlman, fru, Stockholm. — Densamma enligt testamentariskt förordnande: skåp, te-bord, väggur m. m.

Uhse, Ida, fröken, Stockholm. — Upmark, E., f. Kindstrand, fru, Stockholm.

Wallin, N. P., spelman, Munkbyn, Torpshammar. — Walter, K. A., professor, Göteborg. — Wedin, herr, Borgsjön, Borgvattnet. — Weinberg, J., f. Lennmark, fru, Stockholm. — Wester, E. S., fröken, Sillsjö, Rejmyra. — Westerling, A. och H., fröknar, Stockholm. — Vinberg, H., handlande, Stockholm. — Winter, C., byggmästare, Storängen.

Zethelius, Eric, kapten, Stockholm. — Zorn, L., herr, Stockholm.

Öhling, Lira, fru, Gästgifvargården, Vestanå. — Österberg, Per, Öfverturingen.

Till Museets bibliotek och arkiv hafva under år 1917 gåfvor lämnats af följande personer:

- Adelborg, O., fröken, Gagnef: 2 handteckningar framställande Floda-karlar i sticktröja. — Ahlborn, Gerda, fröken, Stockholm. — Alin, E., professor, Stockholm. — Ambrosiani, S., fil. doktor, Stockholm. — Arenander, E. O., lektor, Ultuna, Uppsala. — Aschehoug & ko, Kristiania.
- Bäckström, A., fil. lic., Stockholm. — Ballé, Frederikke, fru, Stockholm. — Berg, G. O., landsarkivarie, Uppsala. — Bergqvist, C. J., herr, Hällefors bruk. — Bildt, Didrik, herr, Stockholm: gifvarens arbete »Japonica. Bilder af japanska föremål», Stockh. 1914. — Bley, R., disponent, Uddevalla. — Boije af Gennäs, C. G., ingenjör, Stockholm. — Boivie, H., fröken, Stockholm. — Bonnier, A., bokförläggare, Stockholm. — Borg, A., postkontrollör, Linköping. — Aktiebolaget H. Bukowskis konsthandel, Stockholm. — Bäckman, A., redaktör, Hvetlanda. — Böttiger, J., fil. dr., öfverintendent, Stockholm.
- Cederblom, G., fröken, Stockholm. — Christoffersson, O., landtbrukare, Fru Alstad. Kungl. Ecclesiastikdepartementet: en del fortsättningsarbeten. — Eisen, Gustavus A., herr, Newyork. — Elvius, S., justitsråd, Köpenhamn. — Eriksson, Anna, fröken, Nås. — Erixon, S., amanuens, Stockholm.
- Fryklund, D., lektor, Sundsvall. — Geijer, H., docent, Uppsala. — Gibson, James, ingenjör, Jonsered.
- Hagberg, Louise, fröken, Stockholm. — Halldin, O., fotograf, Stockholm. — Hammarberg, C. E., kapten, Sundsvall. — Hammarstedt, N. E., fil. doktor, Stockholm. — Hedberg, E., herr, Göteborg. — Hedenström, C. H., fil. mag., Uppsala. — Hembygds-kurserna i Västerås 1917. — Holmgren, A. M., fru, Stockholm. — Hyltén-Cavallius, H., hypotekstjänsteman, Växjö.
- Jacobsson, Georg H., kommunalordförande, Örgryte, Göteborg.
- Klintberg, M., lektor, Visby: en samling fotografier (141 st.) af byggnader i Lauen, Gottland, m. m. — Kockum, A., apotekare, Stockholm. — Kommerskollegium. — Kuylenstjerna, C. W. N., notarie, Råsunda.
- Lehmann Nitsche, R., dr., La Plata. — Levertin, A., med. dr., Stockholm. — Lindblom, A., docent, Stockholm. — Lithberg, N., fil. doktor, Stockholm.
- Kungl. Medicinalstyrelsen: Kungl. Medicinalstyrelsens porträttsamling, Stockh. 1917. — Mercer, Henry C., mr, Doylestown, Penn. — Molkenboer, Th., herr, Amsterdam. — Montelius, O., prof., Stockholm.
- Nerlien & ko, Stockholm. — Nissen, K., rendriftsinspektör, Kristiania. — Aktiebol. Nordiska Kompaniet, Stockholm. — P. A. Norstedt & Söner, Stockholm: Skandinavien fiskar, 2 uppl. bearb. af F. A. Smitt, Stockh. 1892 — 1895.
- Odelberg, A. S. W., ingenjör, Gustafsberg. — Olsson, Lisskvarn Ernst, Nås. — Olsson, Martin, fil. doktor, Stockholm. — Onämnd.
- Palme, O., fil. doktor, Sigtuna: Palme, O. och G., Släkten Palme intill år 1815, Upps. 1917. — Persson, Svarvar Anna, Holsåker, Floda.
- Quensel, T., f. Key, fru, Uppsala.
- Red. af Västmanlands läns tidning, Västerås. — Riddarhusdirektionen, Stockholm. — Rydeman, L. N., kyrkoherde, Göteryd. — Ryding, Bror, herr, Härnösand.
- Salwén, E., fil. kand., Stockholm. — Samfundet S:t Erik, Stockholm. — Schim-melfennig, C. F. V., apotekare, Stockholm. — Sjögren, A., konstnär, Stockholm. — Stockholms stads byggnadskontor. — Stockholms stads statistiska kontor. — Stridsberg, Laura, fröken, Stockholm. — von Sydow, C. W., docent, Lund.
- Trotzig, K., kontrollör, Hedemora. — Upmark, Eva, fru, Stockholm. — Upmark, G., Nordiska Museets styresman, Stockholm: en del arbeten och broschyrer rörande konst och konstsöld. — Uppsala Universitetsbibliotek.
- Wærn, Greta, fru, Stockholm. — Wancke, F., bankkamrer, Stockholm. — Westman, Ida, fröken, Stockholm. — Wikman, K. Rob. W., fil. doktor, Helsingfors. — Widén, R., herr, Röcklinge, Heby. — Winter, C., byggmästare, Storängen. — Visted, K., museumsdirektör, Skien. — Zickerman, L., fröken, Vittsjö.

Till Skansen hafva 1917 gåfvor lämnats af följande personer:

- Aftonbladet, Stockholm. — Ahlstedt, A., fröken, blomsterhandel, Stockholm. — Ahlmqvist, A., fru, Stockholm. — Andersson, A. L., herr, Stockholm. — Ankarcrona, N., kommandörkapten, Ösmo. — Aspman, Maria, fröken, Stockholm.

Behm, Alarik, intendent, Skansen, Stockholm. — Behrnets, J. E., hofjägare, Fiskartorpet, Stockholm. — Bergianska Trädgården, Albano. — Bergman, Step, kandidat, Stockholm. — Bergström, M., herr, Södertälje. — Berns, A., fröken, Thuretorp, Lidingö. — Bernström, S., ingenjör, Södertälje. — Billman, A. W., ingenjör, Djursholm. — Blom, Edvin, herr, Stockholm. — Blomberg, John, grosshandlare, Stockholm. — Bondesson, J. P., ingenjör, Vänersborg. — Bonnier, Alb., bokförlag, Stockholm. — Brunner, J. C., fru, Stockholm. — Burnhardt, E., disponent, Näsviken.

Capo, Hanna, fru, Stockholm. — Cloettas chokladfabrikers afdelningskontor, Stockholm.

Djurgårdsförvaltningen, Stockholm. — Dufva, T., fru, Stockholm.

Enequist, Z., direktör, Åkerö, Runö. — Engelbrekt, David, kapten, Oxelösund.

Fahlerantz, E. G., jägmästare, Stockholm. — Fjärdingsman, Dalarö. — Folkesson, Gösta, tjänsteman, Stockholm. — Franzén, Mina, fru, blomsterhandel, Stockholm. — Fredriksson, J. H., maskinist, Östermalms läroverk, Stockholm.

Gard, K. J., nattvakt, Aspudden. — Geber, Hugo, bokförlag, Stockholm. — Grundberg, L., Gräfveby, Åkerby Säteri. — Gründer, H., fru, Stockholm. — Götlinde, A., fröken, Stockholm.

Hellberg, H., fru, Stockholm. — Hellesen, Carl, ingenjör, Djursholm: 2 st. myskänder. — Hjorth, K., herr, Vidöstern. — Hoffström, G., herr, Rosenhill, Djurgården, Stockholm. — Hultmans Choklad- och Konfektfabrikers Nya Aktiebolags filial, Stockholm. — Hällström, Axel, landbrukare, Värmdö.

Redaktionen af Idun, Stockholm.

Johansson, S., herr, Stockholm.

Kempe, Karl, löjtnant, Stockholm: 1 svan. — Kungl. Svea Lifgarde, Stockholm.

La Fleuriste, blomsterhandel, Stockholm. — Landelius, J. C., hofkonditori, Stockholm. — Larsson, Carl, Slakteriaktiebolag, Stockholm. — Leksell, Viktoria, fru, Björskogs prästgård. — Leygraf, A., fru, Stockholm. — Lindroth, C. J., typograf, Stockholm. — Lindström, N. H., direktör, Bergianska trädgården, Albano. — Lübeck, Göran, studerande, Stockholm. — Ludwigs, K., kapten, Stockholm. — Lundqvist, G., vaktmästare, Stockholm.

Malmstedt, Gerda, fröken, Stockholm. — Malmstedt, Sven, herr, Stockholm. — Matz, A., fröken, Stockholm. — Meijer, Sigrid, fru, Stockholm.

Nicolin, Bo, herr, Växiö. — Nilsson, John, herr, Hagalund. — Nilsson, W., herr, Stockholm. — Nordiska Kompaniet, Stockholm. — Nordquists, Arvid, handelsaktiebolag, Stockholm. — Nordstjernans Mineralvattenfabriksaktiebolag, Stockholm. — Norstedt & Söners, P. A., bokförlag, Stockholm. — Nya Dagligt Allehanda, Stockholm.

Okänd, Värmdö. — Olafsson, A., fru, Stockholm.

Palm, Gunnar, herr, Stockholm. — Palmstierna, Anna, Vingåker: 2 st. gräflingar. — Palmstierna, C. O., friherre, Skenäs, Vingåker. — Persson, Greta, fröken, Stockholm. — Pierre, K. M., herr, Åkersberg, Runö. — Pettersson, Bernhard, Stockholm.

Redlund, C., godsegare, Stora Kil, Brunna. — Rydin, Gustaf, kamrer, Stockholm. — Rörstrands Aktiebolag, Stockholm.

Sandberg, O., herr, Stockholm. — Scherman, W., handlande, Liljeholmen. — Sigge-
sson, R., Gröndal. — Sjöholm, E., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Skoglund, G., hofjägare, Rosendal, Stockholm. — Sofiahemmet, Stockholm. — Spångberg, G., blomsterhandel, Stockholm. — Stockholms Dagblad, Stockholm. — Svan, O., hofjägare, Kaknäs. — Svenska Dagbladet, Stockholm. — Söderberg, Anton, herr, Stockholm. — Söderlindh, A., doktorinna, Stockholm. — Sörensen-Ringi, G., ingenjör, Stockholm: 1 drillsnäppa.

Thulin, K., trädgårdsmästare, Rosendal, Stockholm. — Tidlund, Otto, herr, Stockholm. — Tirén, Nils, löjtnant, Tirsta, Grofsta. — Tjåders fröhandel, Stockholm. — Trälleborgs stadspark: 5 st. alfåglar. — Trolle, Nils, friherre, Trollenäs: 2 st. frettar.

Wahlbergs blomsterhandel, Stockholm. — Wahlgren, Alex., herr, Kalmarsand, Bålsta. — Veckojournalen, Stockholm. — Westerquist, S., fru, Stockholm. — Veterinärbakteriologiska anstalten, Stockholm. — Winberg, H., grosshandlare, Stockholm. — Wöhler, Willy, direktör, Klintehamn.

Åhléns blomsterhandel, Stockholm. — Åhlén & Åkerlund, bokförlag, Stockholm. — Åman, Klara, fru, Stockholm. — Ångslupsbolaget, Djurgården, Stockholm.

Skansens zoologiska trädgårds

D j u r s l a g	Bestånd ^{31/12} 1916.			Ö k n i n g.		
	Antal arter.	Antal ex.	Värde.	Födda.	Gåfva.	Köp.
D ä g g d j u r.						
Apor och insektätare	4	10	210.—	6	2	—
Kattdjur	4	13	3,600.—	11	1	—
Hundar	10	22	2,310.—	19	1	1
Mårddjur	10	14	1,385.—	—	9	—
Björnar	3	7	2,350.—	—	—	—
Gnagare	9	106	2,244.—	50	14	35
Hästar	3	6	2,100.—	—	—	—
Nötkreatur	2	7	17,000.—	1	—	1
Hjortar	6	17	3,550.—	4	2	1
Får, getter	3	13	265.—	12	4	—
Svin	1	1	500.—	19	—	2
Summa	53	216	35,514.—	122	33	40
F å g l a r.						
Sångfåglar	37	115	464.—	—	25	150
Klätterfåglar, gök	1	1	25.—	—	—	—
Kräkfåglar	7	10	155.—	—	2	1
Ugglor	8	19	545.—	3	10	2
Falkar, örnar	5	15	290.—	—	4	1
Vräkar, hökar	4	11	245.—	—	5	—
Papegojor	11	25	645.—	—	6	—
Höns	12	51	1,025.—	46	16	4
Dufvor	8	56	285.—	—	9	—
Vadare	14	33	670.—	—	4	5
Änder, gäss	21	63	2,125.—	22	4	1
Öfriga simfåglar	17	37	1,160.—	3	5	—
Summa	145	436	7,634.—	74	90	164
Djurbeståndets summa	198	652	43,148.—	196	123	204

djurbestånd den 31 december 1917.

Minskning.		Bestånd ^{31/12} 1917.			Anmärkningar.
Sålda.	Dött, utgallr.	Antal arter, afarter.	Antal ex.	Värde.	
8	1	5	9	285.—	
8	6	4	11	3,050.—	1 lounge född; 1 lodjur, ♀, dött.
22	1	11	20	1,955.—	6 varghundar födda.
3	4	10	16	1,420.—	
—	—	3	7	2,350.—	
100	4	9	101	2,261.—	
2	—	3	4	1,850.—	
3	—	3	6	17,000.—	
2	3	6	19	4,050.—	1 älgkalf, ♂, ink.
13	1	3	15	325.—	
18	1	2	3	900.—	
179	21	59	211	35,446.—	
1	133	51	156	456.—	
—	1	—	—	—	1 gök dött.
3	1	6	9	130.—	
10	4	8	20	561.—	3 bärgufungar kläckta; 1 hökuggla dött.
1	8	5	11	205.—	
1	7	3	8	185.—	1 glada dött.
—	10	9	21	570.—	
28	20	14	69	1,485.—	6 riporrrar kläckta.
10	5	9	50	195.—	
—	6	15	36	730.—	
20	22	18	48	1,770.—	{ 1 snögås ink. 1898 dött. 1 svart svan ink. 1899 dött.
2	14	14	29	945.—	{ 2 labbar dött; 2 hafstrutungar kläckta. 1 fisk- måsunge kläckt.
76	231	138	457	7,232.—	
255	252	197	668	42,678.—	

Redogörelse
för
Kungl. Lifruskammarens och därmed förenade
samlingars utveckling och förvaltning
år 1917.

Till KONUNGEN.

Till åttlydnad af föreskriften i nådiga brevet af den 28 september 1906 får jag härmed afgifva följande berättelse rörande Lifruskammaren och därmed förenade samlingars tillväxt och förvaltning under år 1917.

Samlingarnas tillväxt.

Hufvudsamlingarna hafva ökats med 45 nummer.

Gåfvor:

Af DD. MM. Konungen och Drottningen: en samling karuselldräkter, tidigare förvarade på Rosersbergs slott, däribland 50 st. pikenerarehjälmor från 1600-talet, något förändrade för karuselländamål. Dessa hjälmor äro de första till sitt svenska ursprung kända.

Af framlidne H. M. Konung Oscar II:s sterbhus: en barnvagn, som tillhört Änkedrottningen af Danmark såsom prinsessa; en samling barnuniformer, som tillhört DD. KK. HH. Kronprinsen och Prins Vilhelm såsom barn.

Af fru Bernhardine Elfving, f. Lindstedt: en hederssabel, en ordensstjärna, en veteranmedalj, fullmakter m. m. som tillhört öfversten i Förenta staternas tjänst Nere A. Elfving.

Af professorn frih. Gustaf Cederström: en flugsmälla från Thureholms slott i Södermanland.

Af bankir John Håkanssons sterbhus: tre st. rikt ornerade teschitsbössor från 1600-talets förra hälft; ett par praktpistoler, italienska (Brescia-arbete), med pipor sign. : DOMENICO · BONOMINO :.; ett par praktpistoler med snidade elfbensstockar från 1600-talets midt, piporna italienska, sign. LAZARINO COMINAZZO, låsen sign. VIVIER DE SEDAN; ett stångvapen (spetum), från början af 1500-talet, tidigare förvarad såsom krigsbyte i arsenalen i Konstantinopel. Dessa vapen ingingo i framlidne bankir Håkanssons vapensamling, som enligt dennes testamente i sin helhet skulle tillfalla Lifrustkammaren. Detta testamente kunde emellertid icke gå i fullbordan.

Af jägmästare E. G:son Hjort, Kisa: en bössa, svensk, 1800-talets midt, låset sign. L. Widerberg.

Af herr Eric Bourghardt, genom Nordiska museet: ett bessman med graverat horn påminnande om orneringen på vissa svenska bössor.

Af doktorinnan Mina Hæren: en tältsäng från 1700-talet, från Thureholms slott i Södermanland.

Inköp:

Armskydd för bågskjutning, 1500-talet, af elfben; värjgehång, tre st. från omkr. 1600; handskar, ett par, 1630-talet, med rikt guldbroderade kra- gar, från Apertin i Värmland, uppgifvas tillhört generalen frih. Georg Fleetwood (d. 1667); kruthorn, norskt, 1696, af Sätesdalstyp; jakthorn, sannolikt svenskt, 1600-talet; patronväska, svensk, 1700-talets förra del, af blå sammet med rika galoner och förgyllda beslag; dolk, 1500-talet början, jordfynd från Tynnelsö i Södermanland.

Betsel (genett-), tre st.; betsel, 1800-talet; sporrar med sporrkläder, ett par, 1700-talets början; bössa, rysk, med Peter den stores namnchiffer; bössa sign. PISTOR (i Kassel); bössa sign. FONVIELHE A CASSEL; bössa sign. Moritz A. CASSEL; bössa sign. WÅHLBERG STOCHOLM; pistoler med flintlås, ett par med greffliga Bonde-vapnet, sign. MAZELIER A PARIS 1704t den ena dessutom IAN TELBERGH NORTELGE (reparatör); pistoler med slagkrutslås, ett par, sign. P. A. FOUCELBERG; officersponton, 1600-talets midt; värja, fransk, 1784, klingan sign. Briet M:d Fourbisseur Pont S:t Michel à La Justice & Tête noire à Paris, fäste af silfver imiterande diamantbesättning; ridspö af flodhästhud med silfverbeslag; kosackpiska (nagaika). Denna sista grupp föremål ingick i en större samling, som år 1916 förvärfvades för Lifrustkammarens räkning för kr. 3,400. Vissa delar af denna samling afsågos att försäljas med beräkning att Lifrustkammaren skulle kunna erhålla de önskade föremålen för ungefär halfva inköppsumman. Vid försälj-

ningen erhöles emellertid på grund af de ständigt stigande prisen på antikvitetmarknaden så mycket, att nämnda föremål endast kostat samlingen kr. 217: 55.

Boksamlingen har ökats med 27 nummer.

Gåfvor:

Af herr A. Billow: Th. Westrin, Bendertiden, Stockholm 1900.
Af författaren (R. Cederström): Skokloster, Stockholm (1914).

Byte:

Från följande institutioner hafva bytesskrifter ingått:
Sverige, Stockholm, Nordiska Museet,
Göteborg, Göteborgs museum,
Linköping, Östergötlands fornminnes- och museiförening,
Lund, Kulturhistoriska föreningen för Södra Sverige,
Malmö, Malmö museum,
Sundsvall, Medelpads fornminnesförening,
Skandinavien, Kristiania, Kunstindustrimuseum,
» Norsk folkemuseum,
Köpenhamn, Det danske kunstindustrimuseum,
Utlandet, Boston, Museum of fine arts,
Dresden, Königliche Sammlungen,
München, K. Bayerisches Nationalmuseum,
New York, Metropolitan museum of art,
Prag-Wrschowitz, Knopfmuseum Heinrich Waldes,
Zürich, Schweizerisches Landesmuseum.

Inköp:

Sex nummer hafva med årets medel kunnat inlösas af de betydande inköp som gjorts för boksamlingen.

Arkivet har ökats med en helt ny afdelning, kopparfällningar af mästarrestämplar. 219 sådana afgjutningar hafva tagits från vapen i enskilda samlingar.

Arbetet i samlingen.

Med ändrandet af samlingens uppställning har fortsatts. Utrymmet är knappt och för ändmålet anslagna medel ännu knappare (kr. 300:—), hvarför några märkligare resultat icke må förväntas. De nyuppställda delarna af samlingen hafva dock blifvit öfverskådligare, lättare att använda för under-

visningsändamål och lämpade för införande af en upplysande etikettering, när medel till införande af en sådan en gång kan erhållas. Omordnandet har denna gång gällt de s. k. orientaliska afdelningarna. Materialet har uppdelats på tre tidsafdelningar. Den första, omfattande tiden intill 1675, är slutförd. Den är fördelad i en rysk, en tartarisk och en polsk-ungersk-turkisk grupp. I det närmaste färdig är äfven den tredje afdelningen, omfattande tiden efter 1730. I denna ingår dels de många och rika minnena från Sveriges förbindelser med Barbarekstaterna, dels turkiska, kaukasiska och persiska grupper.

Konserveringsarbetet har varit inriktat på iståndsättande af de föremål som utställas i de under omordnande varande afdelningarna. För att vid samlingen kunna behålla de arbetskrafter, som uppöfvats för detta konserveringsarbete, har arbetstillfälle beredts dem genom att till konservering mottaga föremål ur enskilda samlingar. För konserveringsarbetet i Lifruskammaren kommer äfven tillgodo det anslag å kr. 600: —, som Eders Kungl. Maj:t den 20 juli beviljat föreståndaren i egenskap af trofésamlingens vårdare för experiment med konservering af fanor medelst cellulosa-preparatet Cellon.

Samlingens omräkning har, sedan Eders Kungl. Maj:t den 2 mars beviljat ytterligare kronor 1,800: —, kunnat slutföras. Därmed hafva alla samlingens föremål blifvit märkta efter gällande inventarieförteckningar samt enhetligt märkta. De med ommärkningen förbundna utredningarna hafva äfven medfört att 249 af de föremål, som vid samlingens öfverflyttande till Nordiska museet måste åsättas provisoriska n:r, nu kunnat återföras till sina verkliga n:r i inventarieförteckningarna, hvarvid 187 n:r i dessa förteckningar som stått oidentifierade blifvit utfyllda.

Sedan Nordiska museet åt samlingen upplåtit rymligare magasinlökaler i museibyggnadens sydöstra entresoierade galleri, hafva de stora delar af samlingen, åt hvilka utställningsplats icke kunnat beredas, öfverflyttats till de nya lokalerna. De hafva där erhållit en afsevärdt bättre förvaring, och allt efter som medel kunna blifva tillgängliga bör en fullt ändamålsenlig magasinering kunna genomföras.

Såsom skyddsåtgärd mot befarad rostbildning på grund af Nordiska museets nämnds beslut om afsevärdt minskad uppvärmning af lokalerna under vintern 1917/18 hafva samtliga järnföremål öfverstrukits med paraffinolja.

Publikationer.

Af »Vägledning för besökande i Lifruskammaren» har utgifvits en ny upplaga, den femte. I denna hafva många nya upplysningar om föremålets historia samt om den inhemska vapentillverkningen blifvit införda. För att fortfarande kunna tillhandahålla vägledningen till samma låga pris som förut

trots de mångdubblade framställningskostnaderna hafva förenklingar i uppställning och papperskvalitet varit nödvändiga. Upplagan har utgått i 8,000 ex., jämte 100 ex. på bättre papper.

Nyhetsbladet »K. Livrustkammaren. Märkligare nytt» har på grund af den otillräckliga arbetskraft hvaröfver samlingen förfogar tyvärr icke kunnat utgifvas under året.

Besök och studier.

Någon rättvisande uppgift på antalet besökande i Lifrustkammaren kan fortfarande icke erhållas, men torde så godt som alla de 42,917 personer som besökt Nordiska museet äfven besökt Lifrustkammaren.

Studiekort till samlingen hafva utdelats till 117 personer. Dessa kort gälla till såväl Lifrustkammaren som Nordiska museet.

Föreläsningkurser inom samlingen i likhet med föregående åren hafva icke kunnat hållas, då samlingens arbetskrafter icke ens räcka till de mest trängande göromålen.

Nämnd och personal.

För behandling af Lifrustkammarenden har Nordiska museets nämnd haft två sammanträden.

Föreståndaren har för arkivstudier rörande Karl IX:s rustning i Strängnäs domkyrka åtnjutit af nämnden beviljad tjänstledighet under tiden 8—21 mars,

för hälsans vårdande åtnjutit af Eders Kungl. Maj:t beviljad tjänstledighet under november månad,

åtnjutit semester under tiden 1—10, 13—14, 25, 29—31 juli samt 1—7 augusti,

arbetat med katalogisering af samlingarna på Skokloster under tiden 24—31 maj, 9—12, 18—29 juni,

ledt undersökningen af Bengt Bengtsson Oxenstiernas (Resare-Bengts) kista i Jäders kyrka den 22 augusti,

företagit ett flertal grafundersökningar i samband med Ridderholmskyrkans restaurering,

deltagit i utarbetande af planen för undersökning af Karl XII:s kvarlevor,

utfört den kulturhistoriska delen af undersökningen af Karl XII:s kista i Ridderholmskyrkan den 17—28 juli,

arbetat som sakkunnig för utredning om riksregaliernas publicerande genom statens försorg,

jämte cheferna för Nationalmuseum, Statens historiska museum och Nordiska museet utarbetat förslag till gränsreglering mellan nämnda museer.

Fil. stud. Anders Billow har under årets förra del varit anställd för verkställande af samlingens ommärkning och har utfört därför behöfliga utredningar,

ledt öfverflyttningen af den icke utställda delen af samlingen till de nya magasinlokalerna och

af nämnden varit förordnad upprätthålla föreståndarebefattningen den 8—21 mars.

Frih. Georg Fleetwood, som äfven under detta år utan ersättning ställt sitt arbete till samlingens förfogande, har skött biblioteket och öfriga registreringsgöromål,

utfört efter af honom utarbetad metod de för arkivet afsedda kopparfällningarna af mästartemärken på vapen i enskilda samlingar,

under föreståndarens semester varit förordnad upprätthålla tjänsten.

Styresmannen vid Nordiska museet d:r Gustaf Upmark har af Eders Kungl. Maj:t varit förordnad upprätthålla föreståndarebefattningen under november månad.

Fröken Annie Glosemeyer har haft öfverinseendet öfver textilkonserveringen och utfört en del däraf.

Fröken Mirjam Höjer har utfört större delen af årets textilkonservering.

Vaktmästaren P. E. Hjelmar har af Eders Kungl. Maj:t den 27 februari tilldelats medaljen i silver af åttonde storleken med påskrift »För nit och redlighet i rikets tjänst».

Debet.

Ekonomi.

Balans från år 1916:

Tillgångar 4,373: 72

Uppbörd:

Statsanslag: åttonde hufvudtiteln: Lifrustkammaren:

för tillsyn, underhåll och vård af sam-

lingarna 6,200: —

för istandsättande af vissa föremål . 300: —

för upprättande af en lappkatalog . 1,800: —

för samlingarnas ommärkning . . . 1,800: — 10,100: —

Intressemedel 223: 01

Försäljningsmedel:

Kataloger 2,928: 09

Vykort 105: 66 3,033: 75

Tillskott från Nordiska Museet 7,826: 75 21,183: 51

Summa kr. 25,557: 23

Kredit.

Utgifter:

Aflöningar,		
ordinarie	11,400: —	
dyrtidstillägg och krigstid hjälp . . .	<u>1,372: —</u>	12,772: —
Samlingarnas ökande		1,417: 68
Extra bevakning		354: 75
Konservering		768: 55
Tryckningskostnader		4,739: 40
Expenser		573: 59
Lappkatalogen		24: —
Samlingarnas ommärkning		1,800: —
Installationskostnader		<u>302: 85</u>
Balans till år 1918:		22,752: 82
Utlånta medel		<u>2,804: 41</u>
		Summa kr. 25,557: 23

Stockholm i mars 1918.

Underdånigast

Rudolf Cederström.

NORDISKA MUSEET

F A T A B U R E N

KULTURHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

GUSTAF UPMARK

NORDISKA MUSEETS STYRESMAN

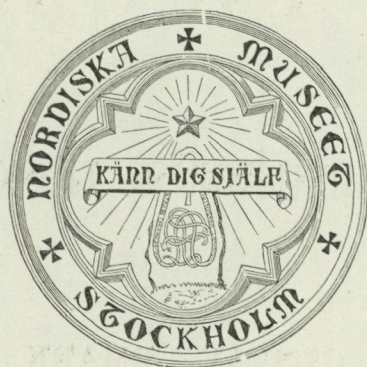
1918

STOCKHOLM 1919

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

180114

Innehåll.

	Sid.
Attentat mot »Majstänger» i Fårö kyrka 1758. Ur O. W. LEMKE: Visby stifts herdaminne. Örebro 1868, s. 548	71
COLLIN, MARIA, Skånska nätspetsar	143
EKHOLM, GUNNAR, De uppsaliensiska studentnationernas gamla kassakistor	66
EKMAN, SVEN, Några ålderdomliga fiskemetoder med risbyggnader	81
ERIXON, SIGURD, Bebyggelseundersökningar. Öfversikt. Periodiska bebyggelse typer. Fäbodväsen	21
HAGBERG, LOUISE, Fäbodslif i Medelpad. Skildring från 1880-talet	107
H[AMMARSTEDT], N. E., Ett bidrag till den kringbyggda gårdens historia, hemtadt ur Torsångs kyrkoarkiv	58
» » Björnen i idet. Enligt svensk-finsk folketro	159
KEYLAND, NILS, Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Ett supplement	150
KIELLAND, THOR B., »Fajanser med den blaa spiral»	122
LINDHAGEN, ARVID, Den hel. Julitta och spår af hennes dyrkan i Sverige	118
LITHEBERG, NILS, Mortlar och pepparkrossare hos svensk allmogé	1
MEINANDER, K. K., Finska ryor	161
WALLIN, SIGURD, De svenska prästgårdarna som objekt för kulturhistorisk forskning	129

Litteratur:

Arkiv för svensk konst- och kulturhistoria. Under redaktion av HENRIK CORNELL, SIGURD ERIXON och SIGURD WALLIN. Vol. 1. JOHAN HADORPHS resor: Afritningar af kyrkor och kyrkovapen i Upland 1676—1685. Utgivna av ERIK VENNEBERG. Del 1 och 2. 155 planscher, med inledning, planschförteckning m. m. samt register. 50 s. 4:o. Stockholm 1917. Pris 15 kr. — Vol. 2. LARS HALLMAN, Blacksta och Wassbro soknar 1748 och 1759, utgivna av SIGURD WALLIN. 188 s. samt inledning 26 s. 4:o. Stockholm 1917. Pris 10 kr. Af N. E. H.	127
J. BERGMAN, Latinska källskrifter till Sveriges äldsta historia. Stockholm 1918. 8+64 s. 8:o. Pris 2:75. Af N. E. H.	169
RICKARD DYBECK, Om Dalarne. Första häftet. 112 s. Pris 3 kr. Andra häftet. 98 s. Pris 3 kr. 25 öre. 8:o. Stockholm 1918. Af N. E. H.	126
SIGURD ERIXON och T. KJELLBERG, Ronneby byggnadshistoria under 1700- och början av 1800-talet. Stockholm 1918. 224 s. stor 8:o. Pris 15 kr. Af N. E. H.	167

	Sid.
Folkloristiska och etnografiska studier. Del 2. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland CXXXV.) Helsingfors 1917. 224 s. 8:o. Pris 4 mark. Af N. E. H.	79
ELIAS GRIP, Några bidrag till kännedom om svenskt allmogeliv. Folksed, folktro och folkdiktning i Uppland. Stockholm 1917. 264 s. 8:o. Ill. Pris 7: 50. Af L. Stg	168
ERLAND HÖFSTENS Beskrifning öfwer Wermeland. 1. Till 200-årsminnet av författarens död utgiven av ERNST NYGREN. Karlstad 1917. 30+136 s. 8:o Af N. E. H.	73
U. HOLMBERG, Gudstrons uppkomst, med särskild hänsyn till de finsk-ugriska folkens religiösa föreställningar. Auktoriserad översättning från finskan av S. Karlén. Stockholm 1917. 104 s. 8:o. Pris 1: 75. Af N. E. H.	76
LINDBLOM, GERHARD, The Akamba in British East Africa, an ethnological monograph. P. I—III. Uppsala 1916. 224 s. 8:o. Af N. E. H.	78
Venetianaren MARCO POLOS resor i det XIII århundradet. Översättning samt inledning och anmärkningar av BENGT THORDEMAN. Stockholm 1917. 2 delar. 20+494 s. jämte karta. Pris 7: 50. Af N. E. H.	75
MARTIN P. NILSSON, Studien zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes, i Archiv für Religionswissenschaft. B. XIX, H. 1 s. 50—150. Af N. E. H.	165
H. ROSÉN, Om dödsrike och dödsbruk i fornnordisk religion. Akad. afh. Lund 1918. 16+252 s. 8:o. Pris 5 kr. Af N. E. H.	170
v. SYDOW, C. W., God Afton om I hemma är! En studie över de nordiska majvisorna. Malmö 1917. 158 s. 8:o. Pris 1: 75. Af N. E. H.	74
Tidsskrift for historisk Botanik. Under redaktion af F. HEIDE, Köbenhavn, och O. LUNDBERG, Uppsala, 1 Bind, 1 Hefte. Köbenhavn 1918. 72 s. 8:o. Pris för årgång 15 kr. Af N. E. H.	166
Upprop angående musikinstrument.	172

Bilaga. Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1917 samt Redogörelse för Kungl. Lifruskammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1916.

Samfundet för Nordiska Museets främjande

I hufvudstaden bosatt stiftande ledamots årsavgift är *tio* kronor. Utom hufvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsavgift af *sex* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsavgiften på en gång erlägger minst etthundrafemtio kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla avgifter.

Ledamot, såväl stiftande som ständig, erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museets samtliga afdelningar för sig personligen eller för en medlem af sin familj, hvilkens namn i sådant fall torde uppgifvas. Tidskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halfva boklåspriset genom museets expedition å Skansen.

Dessutom eger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna af sin familj (man, hustru, barn eller tjänstefolk) erhålla årskort gällande till museets samtliga afdelningar för ett pris af *sex* kronor för hvarje sådan medlem. Årskort till Museet å Lejonslätten kosta eljest 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn och till Skansen 9 kr. för vuxna, 7 kr. för barn.

På det stiftande ledamot ej må hafva besvär med årsavgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter midten af januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock fr. o. m. den 15 dec. till midten af jan. å museets expedition å Skansen utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm 14. Allm. telefon 4. Riks telefon 13 10.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften årligen och åtföljes dessutom af en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån af tillgång för 2 kr. Till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm, utdelas tidskriften gratis. I hufvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halfva boklädspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

Pärmar, afsedda för Fataburens olika årgångar, af blått linne samt till ett pris af 3 kr. för årg., finnas efter rekvisition att tillgå hos K. hofbokbindaren GUSTAF HEDBERG, Gamla Kungsholmsbrogatan 26, Stockholm C.